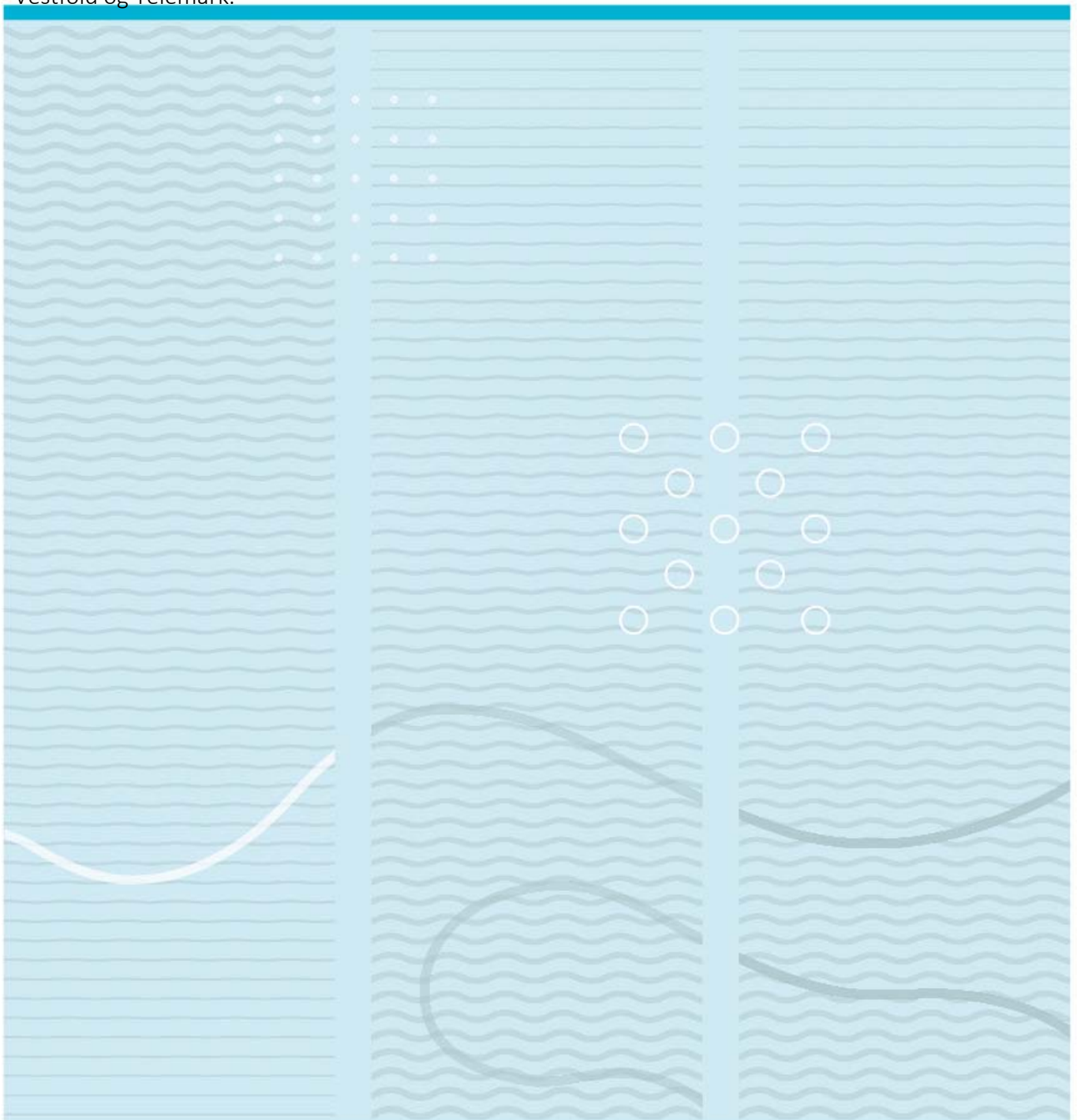

Lisa Aaltvedt

Sosial mestring eller marginalitet?

En kvantitativ studie av sammenhengene mellom cannabisbruk og sosiale forhold blant ungdom i Vestfold og Telemark.

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for helse og sosialvitenskap
Institutt for helse-, sosial-, og velferdsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2020 Lisa Aaltvedt

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Sammendrag

Ungdataundersøkelsene «Ung i Vestfold 2017» og «Ung i Telemark 2018» rapporterer om økt cannabisbruk blant ungdom i fylkene siden 2015, særlig blant gutter i videregående. Oppgaven har til hensikt å avdekke sammenhenger mellom cannabisbrukerne i fylkene og ulike sosiale forhold. Jeg har valgt å se nærmere på sosial mestring, marginalitet, sosioøkonomisk bakgrunn og bosted. Oppgaven kan på den måten bidra med kunnskap om cannabisbrukerne kan forstås som ressursterke «trendsettere» i ungdomskulturen eller som «taperne» i samfunnet. Det er utarbeidet følgende problemstilling:

I hvilken grad skiller cannabisbrukerne seg fra ungdom som ikke bruker cannabis når det gjelder sosial mestring og marginalitet i Vestfold og Telemark?

For å besvare problemstillingen er den ytterligere operasjonalisert i fire forskningsspørsmål:

- 1. Er cannabisbrukerne mer fornøyd med livet sitt og har de bedre sosiale relasjoner, enn de som ikke bruker cannabis?*
- 2. Skiller brukerne seg fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse og problematferd?*
- 3. Varierer cannabisbruken etter ungdommenes sosioøkonomiske status?*
- 4. Hva betyr bostedet for ungdoms cannabisbruk?*

Problemstilling og forskningsspørsmålene besvares gjennom kvantitativ metode og med «Ung i Vestfold 2017» og «Ung i Telemark 2018» som datagrunnlag: 16 329 besvarelser fra elever i ungdomsskole og Vg1. Vg2 og Vg3 (2781 elever) er utelukket fra utvalget siden kun Telemark fylke har utført undersøkelsen for disse trinnene. Imidlertid utføres en egen analyse for disse. De to fylkene ble sammenslått 01.01.2020, og det er foreløpig ingen som har undersøkt cannabisbruken i storfylket, noe som var et ønske fra fylkeskommunen som er oppgavens oppdragsgiver. Dataene

analyseres gjennom statistisk analyse og bruk av statistikkprogrammet SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

Bivariate funn indikerer at cannabisbrukerne er mindre fornøyd med livet enn ikke-brukerne og har dårligere sosiale relasjoner til andre; de har sjeldnere nære vennerelasjoner og oftere en negativ relasjon til foreldrene. Videre er brukerne mer «perifere» på sentrale arenaer enn ikke-brukerne; de mistrives oftere på skolen og deltar sjeldnere i organisert aktivitet, mens de er mer deltakende i uorganisert fritidssamvær med venner ute på kveldene. Dessuten deltar de også oftere i problematferd. Videre viser funn at cannabisbruken er høyere blant ungdom med lavere sosioøkonomisk status enn med høyere status. Samtidig benyttes stoffet av ungdom i «alle» sosiale lag. Dernest viser funn at cannabisbruken er høyest i fylkets store kommuner, men særegne forhold kan ha betydning i enkelte av de mindre kommunene som viser like høyt bruk som de store. Til slutt viser det seg at cannabisbruken øker når ungdommene begynner på videregående og videre i Vg2 / Vg3.

Den multivariate regresjonsanalysen bekrefter oppgavens bivariate sammenhenger. I tillegg finner analysen at kontrollvariablene kjønn og alder både modererer og styrker effekten av de ulike sosiale forholdene for cannabisbruk. Analysen viser også at flest gutter bruker stoffet og at bruken øker når ungdommene begynner i videregående.

Oppgavens funn diskuteres i lys av tre teoretiske perspektiver: et strukturelt perspektiv, et individperspektiv i lys av nyere samtidsdiagnoser og til slutt sosial mestring og marginalitet i et aktørperspektiv.

Oppgavens funn indikerer at faget «*Livsmestring*», som har fått plass i grunnskolen fra høsten 2020 kan antas som et potensial for å styrke ungdoms mestringsevne generelt.

Abstract

The youth data surveys “*Ung i Vestfold 2017*” and “*Ung i Telemark 2018*” report increased cannabis use among young people in these two counties since 2015, especially among boys in upper secondary school. The purpose of this thesis is to uncover correlations between cannabis users in these counties and different social conditions. I have chosen to have focus on social coping, marginality, socioeconomic background and residence. In this way the thesis can give knowledge to whether cannabis users can be regarded as resourceful trendsetters among adolescence, or losers in society. The following thesis question have been prepared:

To what extent do cannabis users differ from young people who do not use cannabis when it comes to social coping and marginality in Vestfold and Telemark?

In order to answer this, I have operationalized the main thesis into four research questions:

- 1. Are cannabis users more content with their lives and do they have better social relationships than non-users of cannabis?*
- 2. Do users differ from non-users in terms of social participation and problem behavior?*
- 3. Does the use of cannabis vary according to the socioeconomic status among young people?*
- 4. What does residence mean for adolescents` cannabis use?*

Thesis- and research questions are answered through quantitative methods and with “*Ung i Vestfold 2017*” and “*Ung i Telemark 2018*” as source data; totally 16329 students in secondary school lower level and 1st grade (Vg1) higher level. The two upper grades in higher level (Vg 2 and Vg3), a number of 2781 students, are excluded from the selection because only Telemark county has conducted the survey for these classes. However, a separate analysis for this group is in progress. Since Vestfold and Telemark were merged in January 2020, there has been no research on cannabis

usage in the new county. This was a request from the county municipality that is the client of this theses. The data is analyzed through statistical analysis and the statistic program SPSS (Statistic Package for Social Sciences)

The bivariate findings indicate that cannabis users are less satisfied with life than non-users and have poorer social relationships to others; users both lack close relationships and often have a more negative relation to parents than non-users. Furthermore, findings indicate that users are more peripheral on central arenas than non-users; several are dissatisfied at school and fewer participate in organized leisure activities. On the other hand, users participate far more in unorganized leisure activities and further more have participated in problem behavior than non-users. Furthermore, results indicate that the amount of users is higher for adolescents with lower socioeconomic status than those from higher status. Simultaneously, the drugs are used by youths from "all" social groups. Finally, the study on residence shows that the average use of cannabis is highest in the large municipalities, but special conditions can be important in some of the smaller municipalities where the use of cannabis is as high as in the large ones. It also turns out that cannabis use increases from secondary school lower level to higher level and further on through the upper level, and that the number of users increases with age.

The multivariate regression analysis confirms the bivariate coherence of this thesis. Additionally, the regression analysis finds that the control variables gender and age moderate as well as strengthen the effect of different social conditions for cannabis use. It also shows that more boys than girls are cannabis users and it increases with age.

The findings of the thesis are discussed in light of three theoretical perspectives: a structural perspective, an individual perspective in light of recent contemporary diagnosis and finally a participant perspective on social coping and marginality.

Furthermore, the subject "Livsmestring", which was introduced as a subject in Elementary School autumn 2020, is considered strengthening young people's ability to master life in general.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Abstract.....	5
Innholdsfortegnelse.....	7
Tabeller	10
Figurer	11
Forord.....	12
1 Innledning	13
1.1 Aktualitet	13
1.1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	14
1.2 Problemstilling med begrepsavklaringer.....	15
1.2.1 Ungdom.....	16
1.2.2 Cannabis.....	17
1.2.3 Sosial mestring.....	17
1.2.4 Marginalitet – som <i>prosess</i> og som <i>tilstand</i>	18
1.2.5 Sosioøkonomisk status	19
1.3 Gjennomføring.....	20
1.4 Oppgavens disposisjon	21
2 Forskning på området.....	22
2.1 Cannabisbrukere og sosial ulikhet.....	22
2.1.1 Det begynte med « <i>Hippiene</i> ».....?	22
2.1.2 Brukernes staus fra 1970- og hvem er de i dag?	23
2.1.3 Et « <i>normalisert</i> » rusmiddel?	24
2.1.4 Alder.....	25
2.1.5 Bosted.....	25
2.2 Cannabisbrukerne på ulike samfunnsareaner	26
2.2.1 Jevnaldersrelasjoner	26
2.2.2 Foreldrerelasjoner	27
2.2.3 Skole.....	28
2.2.4 Organisert fritidsaktivitet	28
2.2.5 Problematferd.....	30
2.3 Oppsummering	31

3	Teoretiske perspektiver.....	33
3.1	Et strukturperspektiv	33
3.1.1	Pierre Bordieu.....	33
3.1.2	«Basic trust».....	35
3.2	Et individperspektiv.....	36
3.3	Sosial mestring eller marginalitet	39
4	Forskningsdesign og metode	41
4.1	Intersubjektivitet.....	41
4.2	Vitenskapeteoretisk og metodisk forankring	41
4.3	Datagrunnlag - Ungdata.....	42
4.3.1	Utvalg og representativitet.....	43
4.3.2	Reliabilitet og validitet	43
4.4	Forskningsetikk	45
4.4.1	Personvern, informasjonsplikt og samtykke	46
4.4.2	Vitenskapelig redelighet	46
4.4.3	Oppdragsforskning.....	47
4.4.4	Etiske refleksjoner.....	47
4.5	Analyseformer.....	48
4.5.1	Bivariate analyser.....	48
4.5.2	Multivariat regresjonsanalyse	50
4.5.3	Signifikanstesting.	52
4.6	Operasjonaliseringer.....	53
4.6.1	Cannabisbruk.....	54
4.6.2	Indikatorer for sosial mestring.....	55
4.6.3	Indikatorer for marginalitet	56
4.6.4	Indikatorer for sosioøkonomisk status	59
4.6.5	Bosted.....	61
4.6.6	Kontrollvariabler..	62
5	Bivariate analyser.....	64
5.1	Sosial mestring	64
5.1.1	Livstilfredshet.....	64
5.1.2	Foreldrerelasjoner	65

5.1.3	Nære relasjoner til andre	66
5.2	Marginalitet	67
5.2.1	Skolearenaen.....	67
5.2.2	Fritidsarenaen.....	68
5.2.3	Problematferd.....	70
5.3	Sosioøkonomisk bakgrunn.....	70
5.4	Bosted	71
5.5	Vg2 og Vg3 Telemark.....	73
5.6	Oppsummering	74
6	Multivariat regresjonsanalyse	76
6.1	Regresjonsanalysens forutsetninger	76
6.2	Lineær regresjonsanalyse	77
6.2.1	Modell 1: Indikatorene for sosial mestring og marginalitet	79
6.2.2	Modell 2: Indikatorene for sosial mestring, marginalitet og bosted	80
6.2.3	Modell 3: Kjønn og alder	81
6.3	Oppsummering	84
7	Diskusjon.....	86
7.1	Ulik sosial mestring.....	86
7.2	Ulike posisjoner på ulike arenaer	89
7.2.1	Posisjoner på skolearenaen.....	89
7.2.2	Posisjoner og deltakelse på ulike fritidsarenaer	91
7.3	Cannabis, et normalisert rusmiddel i alle sosiale lag?	95
7.4	Er cannabis et byfenomen?.....	96
7.5	Cannabisbrukernes alder	98
8	Avslutning	100
8.1	Tiltak.....	102
8.2	Videre forskning.....	103
	Referanser	104
9	Vedlegg	111

Tabeller

Tabell 1 Operasjonalisert variabel for cannabisbruk.

Tabell 2 Operasjonaliserte variabler for sosial mestring.

Tabell 3 Operasjonaliserte variabler for marginalitet.

Tabell 4 Oversikt over variabler i samlemål for sosioøkonomisk bakgrunn (SØS).

Tabell 5 Operasjonalisering av fylkenes kommuner.

Tabell 6 Operasjonalisering av kontrollvariabler.

Tabell 7 «Livstilfredshet» etter cannabisbruk.

Tabell 8 «Ville du snakket med eller søkt hjelp hos foreldrene dine dersom du har et personlig problem, føler deg utafør og trist og trenger noen å snakke med» etter cannabisbruk?

Tabell 9 «Jeg krangler ofte med foreldrene mine» etter cannabisbruk.

Tabell 10 «Jeg har venner som jeg stoler på og kan betro meg til» etter cannabisbruk.

Tabell 11 «Hvor fornøyd er du med skolen du går på» etter cannabisbruk?

Tabell 12 «Jeg føler at jeg «passer inn» blant elevene på skolen» etter cannabisbruk.

Tabell 13 «Er du med i noen organisasjoner, klubber, lag el.foreninger nå?

Tabell 14 «Hvor mange ganger har du brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner de siste 7 dagene» etter cannabisbruk?

Tabell 15 «Deltakelse i problematferd» etter cannabisbruk.

Tabell 16 Cannabisbruk etter sosioøkonomisk status.

Tabell 17 Cannabisbruk i Vg2 / Vg3 i Telemark, og ungdomsskole/ Vg1 i Vestfold og Telemark fylke.

Tabell 18 Sammenhengen mellom cannabisbruk, livstilfredshet, problematferd og bosted kontrollert for kjønn og alder.

Tabell 19 Deskriptiv statistikk over cannabisbruk.

Tabell 20 Deskriptiv statistikk over sosioøkonomisk status.

Tabell 21 Deskriptiv statistikk over «Fornøydhet med foreldre».

Tabell 22 Deskriptiv statistikk over «Fornøydhet med venner».

Tabell 23 Deskriptiv statistikk over «Fornøydhet med skole».

Tabell 24 Deskriptiv statistikk over «Fornøydhet med lokalmiljøet» etter cannabisbruk.

Tabell 25 Deskriptiv statistikk over foreldrerelasjon -å dele personlige problemer.

Tabell 26 Deskriptiv statistikk over foreldrerelasjon - krangling med foreldre.

Tabell 27 Deskriptiv statistikk over nære sosiale relasjoner.

Tabell 28 Deskriptiv statistikk over «Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen».

Tabell 29 Deskriptiv statistikk over deltakelse i organisert fritidsaktivitet.

Tabell 30 Deskriptiv statistikk over uorganisert fritidssamvær ute med venner.

Tabell 31 Deskriptiv statistikk over «deltakelse i hærverk».

Tabell 32 Deskriptiv statistikk over «deltakelse i ulovlig spraying /tagging».

Tabell 33 Deskriptiv statistikk over å ha deltatt i slosskamp.

Tabell 34 Deskriptiv statistikk over å ha vært utsatt for voldstrusler.

Tabell 35 Deskriptiv statistikk over antall ungdommer i hver kommune.

Tabell 36 Forklaring av variabler i korrelasjonsmatrisen.

Tabell 37 Korrelasjonsmatrise for den lineære regresjonsanalysen.

Figurer

Figur 1 Analytisk strategi for krysstabellanalyser.

Figur 2 Analytisk strategi for lineær regresjon.

Figur 3 Gjennomsnittlig andel cannabisbrukere etter kommunestørrelse.

Figur 4 Gjennomsnittlig andel cannabisbrukere i Vestfold og Telemark fylke.

Figur 5 Residualer for oppgavens lineære regresjonsmodell.

Figur 6 Residualer for alternativ lineære regresjonsmodell.

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en intens og krevende prosess, men aller mest lærerik og spennende. Til tider har det vært en «*statistisk berg og dalbane*» som har vært en kilde til frustrasjon, men som samtidig har den bidratt med mye læring. Oppgaven har videre bidratt med stor mestringsfølelse som har vekket min nysgjerrighet, både for temaet og for statistikk som metode. Det er en rekke personer som fortjener en stor takk.

En særlig takk til min dyktige veileder, Elisabeth Gulløy. Du har veiledet og støttet etter beste evne med ærlighet, tydelighet og gode innspill. Når jeg har «*kjørt feil*» har du tatt meg imot og veiledet etter beste evne. «*Feilkjøringer*» har gjort veien til målet mer kronglete, men også bidratt med masse læring. Elisabeth, oppgaven hadde ikke blitt til uten deg.

Oppgaven er utarbeidet etter initiativ fra Vestfold og Telemark fylkeskommune som ønsket kunnskap om forhold av betydning for ungdoms helse og trivsel. Takk for at dere hadde tro på meg, og ga meg mulighet for å skrive denne oppgaven med tilskudd fra dere. Oda Kobro Børjesson, takk for veiledning og innspill underveis.

Takk til mine barn Trym og Torje, når mammas arbeidsdager har vært lange. Takk til Rolf som har avsett egen pc for at mine statistikkanalyser skulle komme i havn og for gode råd underveis. Takk til min veninne Veronica og øvrige venner for at dere har lyttet, og en ekstra takk til besteforeldre som stiller opp som barnevakt.

Skien, 16.11. 2020

Lisa Aaltvedt

1 Innledning

1.1 Aktualitet

Cannabis kom i bruk i Norge på midten av 1960 tallet og utgjorde en av de største endringene i det norske ruslandskapet i nyere tid. Det nye rusmiddelet fikk raskt feste, og de første brukerne var inspirert av hippiebevegelsen med dens særegne verdier som både provoserte og fascinerte (Pedersen, 2015). I dag er cannabis det mest brukte illegale rusmiddel i Norge (Folkehelseinstituttet, 2018b) tross stoffets illegalitet og korte historie i Norge (Hauge, 2009). Hva har skjedd siden cannabisstoffene inntok landet og hva kjennetegner dagens brukere? Har stoffet blitt et normalisert rusmiddel som benyttes i «*alle*» sosiale lag, eller kan bruken knyttes til marginalitet?

Filmen «*Himmel og Helvete*» fra 1969 viser cannabisstoffenes status på 1960 tallet; «*To vellykkede ungdommer fra harmoniske middelklassehjem inspireres av et foredrag til å prøve ut cannabis. De liker rusen og fortsetter å bruke stoffet. Dermed stakes veien til rennesteinen ut, hvor de stjeler hasj, starter med prostitusjon, dropper skolen og introduseres etterhvert for sterkere stoffer. Det ender med at den ene hovedpersonene kaster seg i døden fra et tak under en LSD-psykose*» (Borg & Vennerød, 28 august, 1969/1969).

Filmen belyser det motsatte av dagens virkelighet og cannabisstoffenes endrede status (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019, s. 14-15), særlig når vi sammenligner den med serien «*Skam*» som inntar Norge 50 år senere. Første episode av sesong 3 kan sies å illustrere stoffets status i vår tid når følgende episode utspilles;

«*Isak, Jonas, Mahdi og Magnus er på fest og sitter inne på badet og røyker marihuana. De snakker om jenter, ler og sender marihuanarøyken mellom seg. To andre festdeltakere kommer inn. Ingen nevner den sterke eimen av marihuana!*» (Andem, 2016).

Guttene i *Skam* er velfungerede og populære, og det er ingen “*rennestein*” i sikte. Cannabisbruken virker som en integrert del av ungdomskulturen. Kan cannabisbruken anses som et allment fenomen?

I en av de første sosiologiske studiene av cannabisbruk i Norge ble ungdom fra lavere sosiale lag, ofte i utakt med sitt bakgrunnsmiljø beskrevet som cannabisstoffenes største brukergruppe. Bergersen (1976) spådde på den tiden at cannabisbruken ville fortsette å bevege seg mot marginaliserte grupper (Bergersen, 1976). I nyere studier beskrives stoffet i større grad som middelklassens rusmiddel (Bakken, 2016, 2019; Sandberg, 2010a). Internasjonal forskning går så langt som å beskrive et trendskifte i dagens samfunn der cannabis anses som et normalisert rusmiddel som benyttes av ungdom i «alle» sosiale lag (Parker, 1998).

Nettopp dette undersøkes i denne masteroppgaven; om cannabisbrukerne i Vestfold og Telemark skiller seg ut når det gjelder sosiale forholdene sosial mestring og marginalitet. Mer spesifikt undersøkes det i lys av hvor fornøyd ungdommene er på ulike livsområder, deres nære sosiale relasjoner, sosial deltakelse på ulike arenaer og sosioøkonomisk status. I tillegg undersøker oppgaven om bostedet og alder har betydning for cannabisbruk. I det følgende begrunnes oppgavens tema både i lys av aktualitet samt en personlig side.

1.1.1 Bakgrunn for valg av tema

Etter en presentasjon fra Vestfold og Telemark fylkeskommune på Universitetet i Sørøst-Norge fikk jeg motivasjon for temaet cannabisbruk blant ungdom. De søkte etter masterstudenter, som kunne bidra med kunnskap om forhold av betydning for de unges helse og trivsel, basert på Ungdataundersøkelsene. Jeg hadde et ønske om å bidra i kunnskapsfeltet i en større sammenheng og søkte derfor om et samarbeid med fylkeskommunen med cannabisbruk blant ungdom som tema.

En annen faktor som har bidratt til mitt valg av tema, er forskningens rapportering om sammenhenger mellom cannabisbruk og ulike psykososiale forhold, særlig blant de yngste brukerne (Pedersen & Bakken, 2019; W. Pedersen, 2008). Det anså jeg som bekymringsfullt når forskning viser økt bruk både i fylket og nasjonalt siden 2015 (Bakken, 2019). Det meste av litteratur og forskning om cannabis har vært knyttet til

helseskader der det biomedisinske har ligget til grunn. Derimot de sosiokulturelle sidene ved cannabisbruk er mer oversett (W. Pedersen, 2008). Jeg ble derfor nysgjerrig på denne siden; cannabisbruk i lys av sosiale forhold.

Min nysgjerrighet for oppgavens tema har også en personlig side. I møte med barn og unge med ulike utfordringer, har jeg ofte undret meg over hva som gjør at mennesker med tilsynelatende like forutsetninger mestrer utfordringer ulikt. Noen mestrer mens andre «*faller utenfor*» i sårbare posisjoner. Nyere forskning på cannabisbruk blant ungdom rapporter et komplekst og sammenvevd bilde når det gjelder årsaker og konsekvenser. Det pekes på at problemene kan ha vært tilstede før cannabisbruken startet (Hall, 2015). Samtidig der sosiale problemer oppstår som en konsekvens av bruken, anses den sjeldent som selvstendig årsak til problemene (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019, s. 98). Et slik sammenvevd bilde ga meg motivasjon til å undersøke cannabisbruken i lys av sosiale forhold og har resultert i følgende problemstilling:

1.2 Problemstilling med begrepsavklaringer

I hvilken grad skiller cannabisbrukerne seg fra ungdom som ikke bruker cannabis når det gjelder sosial mestring og marginalitet i Vestfold og Telemark?

Presentert problemstilling er videre operasjonalisert i 4 forskningsspørsmål:

1. *Er cannabisbrukerne mer fornøyd med livet sitt og har de bedre sosiale relasjoner enn de som ikke bruker cannabis?*
2. *Skiller brukerne seg fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse og problematferd?*
3. *Varyerer cannabisbruken etter ungdommenes sosioøkonomiske status?*
4. *Hva betyr bostedet for ungdoms cannabisbruk?*

Problemstilling og forskningsspørsmål innebærer sentrale nøkkelbegreper som kan forstås og defineres ulikt. Jeg vil derfor beskrive og avgrense begrepene: ungdom,

cannabis, sosial mestring, marginalitet og sosioøkonomisk status før jeg presenterer hvordan oppgaven skal gjennomføres.

1.2.1 Ungdom

Aagre (2014) beskriver ungdomsfasen enkelt som en tid hvor man slutter å være barn, men enda ikke er voksen. Samtidig peker han på at historiske, vitenskapelige og samfunnsmessige endringer også preger vårt syn på ungdom (Aagre, 2014). Øia og Strandbu (2007) hevder på sin side at en aldersdefinisjon byr på avgrensingsproblemer fordi det ikke fanger opp fasens kontinuerlige forandring som avhenger av ulike samfunnsmessige forhold (Øia & Strandbu, 2007, s. 9-11).

Andre forskere peker på ungdomsfasen som en sosial prosess der både utvikling og utfordringer står sentralt (White & Wyn, 1997; Øia & Strandbu, 2007). Det utdypes videre av Frønes (2013) når han beskriver prosessen som en intensiv sosial læringsfase og sosial tilpasning (Frønes, 2013, s. 137-138; Helland & Øia, 2000). Giddens (1997) spesifiserer utfordringene i lys av nyere samtidsdiagnoser når han peker på at ungdoms livsløp og identitet ikke lenger er tilskrevet på forhånd gjennom sosialiseringprosessen. De unge må selv ta ansvar for egen identitetskonstruksjon og finne sin livsløpsretning. Det kan skape utfordringer for noen i et komplekst kompetansesamfunn med økte krav til å ta valg og vise selvstendighet (Giddens, 1997). Slik sett kan ungdomsfasen være en sårbar fase og nettopp dette handler denne oppgaven om; ungdoms ulikheter når det gjelder mestring. Det handler om sosial tilpasning og det å mestre det sosiale landskapet i ungdomstiden der alternativet kan være en «perifer» og marginalisert posisjon. I det følgende vil jeg definere og avgrense oppgavens nøkkelbegreper; sosial mestring og marginalitet og beskrive hvordan jeg forstår disse begrepene. Men først en beskrivelse av hva cannabisstoffet er, som er oppgavens hovedfokus, altså ungdom som bruker rusmiddelet cannabis.

1.2.2 Cannabis

Cannabis kommer fra den ettårige gressplanten indisk hamp og inneholder psykoaktive stoffer, ofte betegnet som marihuana eller hasj (Hauge, 2009, s. 60). Plantene inneholder cannabinoider hvor THC stoffet står for ruseffekten og CBD stoffene demper uønskede virkninger som psykotiske symptomer. Rusvirkningen vil avhenge av mengde og kvalitet på THC innholdet, noe som varierer med plantens vekst og ulike deler. De siste årene har cannabisproduktene fått betydelige økt innhold av THC stoffet og mindre av det beskyttende CBD stoffet (Bretteville-Jensen, 2013, s. 17). Cannabisstoffene omtales både som hasj, marihuana og cannabis (Hauge, 2009). I oppgaven vil stoffet omtales som «*cannabis*» siden Ungdata benytter dette begrepet.

1.2.3 Sosial mestring

Begrepet *mestring* beskrives ofte i forskningen som det å håndtere spesifikke utfordringer i livet (Grøholt, Sommerschild & Gjærum, 1998). I denne oppgaven vil begrepet benyttes på et mer overordnet nivå og i et sosialt perspektiv. Det vil handle om ungdoms deltakelse i det sosiale landskapet på ulike arenaer. En slik forståelse av begrepet får jeg støtte for når flere hevder ungdoms sosiale relasjoner kan gi et adekvat uttrykk for mestring og livskvalitet, særlig nære relasjoner (Baumeister & Leary, 1995; Granovetter & Granovetter, 1973; Ogden, 2009; Schiefloe, 2019).

Ogden (2009) hevder ungdoms mestring på de ulike arenanene avhenger av sosiale ferdigheter og kompetanse, samt at sosial kompetanse kan anses som en «*vaksinasjonsfaktor*» for det å håndtere utfordringer i livet (Ogden, 2009). I den sammenheng får også forholdet til jevnaldrende særlig betydning (Frønes, 2018; Heggen, Jørgensen & Paulgaard, 2003; Ogden, 2009; Schiefloe, 2019). Likevel mestrer ikke alle det sosiale landskapet med jevnaldrende og kan stå i fare for å «*falle utenfor*» i sårbare posisjoner med videre risiko for en marginalisert posisjon. Frønes (2013) beskriver utfordringer som sosial tilpasning versus marginalitet (Frønes, 2013, s. 140).

I oppgaven vil ungdommenes grad av sosial mestring måles gjennom ulike spørsmål fra datagrunnlaget som omhandler hvor fornøyd ungdommene er på ulike

livsområder, relasjon til foreldrene og om de har nære vennerelasjoner. På den måten handler ikke begrepet om å mestre spesifikke utfordringer, men om hvor fornøyd ungdommene er med livet og sosiale relasjoner.

Oppgavens problemstilling omhandler også begrepet «*marginalitet*», som motsats til sosial mestring. I det følgende vil jeg derfor beskrive hvordan jeg forstår og avgrenser begrepet marginalitet.

1.2.4 Marginalitet – som *prosess* og som *tilstand*

Marginalitet kjennetegner ofte ungdomsrollen generelt, ofte positivt forbundet med ungdomskultur og nye veier inn i voksenlivet. Marginalisering kan imidlertid innebære en prosess i retning av sosial utstøtelse og den mest nærliggende assosiasjon til marginalitet er i følge Hellend og Øia (2000) skolemistilpasning, kriminalitet, vold og rusmiddelbruk (Helland & Øia, 2000). Pedersen (1996) utdyper begrepet slik ;

«Med marginalitet menes gjerne en flytende posisjon, i gråsonen mellom integrasjon og ekskludering (...). Slik begrepet gradvis er blitt definert, er den marginale- mer eller mindre ekskludert fra arenaer som regnes som viktige. Samtidig er det fortsatt noe åpent over tilstanden. Begrepet forsøker å fange opp et uheldig forløp, men sikter fortsatt mot noe bevegelig og dynamisk. Flere dimensjoner er relevante: arbeid, kultur, sosiale forhold, levekår.....» (Pedersen, 1996 s 12, 13 i Øia, 2000).

Pedersen beskriver her marginalitet som prosess der det handler om at individet dras mot samfunnets ytterkanter og således bli mer eller mindre «*perifer*» på sentrale arenaer, det motsatte av å være i «*sentrum*». På en annen side beskriver Leonard (1984) begrepet som en «*tilstand*» der det handler om å være;

«outside the mainstream of productive activity and / or social reproductive activity» (Leonard, 1984, i Øia, 2013 s 30).

Marginalitet handler altså om både en prosess og en tilstand. Prosessen består av en utvikling mot sosial utstøtelse, mens tilstanden innebærer en mer eller mindre ekskludert posisjon (Øia, 2013). Siden oppgavens utvalg er ungdom under utdanning er

det marginalitet som prosess som får fokus her. Ungdom med tegn på marginalitet, men som fortsatt deltar i utdanningsløpet, antar jeg å heller befinne seg i en eventuell prosess mot sosial utstøtelse fremfor en fastlåst marginalisert tilstand på utsiden av sentrale arenaer.

For å undersøke grad av marginalitet vil jeg først finne ut hvor deltakende ungdommene er på sentrale arenaer gjennom 4 spørsmål fra datagrunnlaget. Disse omhandler sosial deltakelse skole-, og fritidsarenaen. Da vil jeg finne ut om ungdommene befinner seg i «*sentrum*» eller i «*perifere*» posisjoner. Deretter er deltakelse i kriminalitet og voldshandlinger tenkt som indikasjon for marginalitet og måles gjennom et konstruert samlemål jeg kaller for «*problematferd*». Jeg anser marginalitet som et dynamisk begrep som er vanskelig å måle direkte. Likevel anser jeg utvalgte indikatorer som relevante for å si noe om grad av marginalitet, og det å befinne seg i en marginalisert posisjon; en «*perifer*» posisjon på sentrale arenaer samtidig med marginalisert atferd er tenkt som indikasjon på marginalitet.

1.2.5 Sosioøkonomisk status

Sosioøkonomisk status (omtales heretter som *SØS*) beskriver individets plassering i det samfunnsmessige ulikhetshierarkiet (Schiefløe, 2019, s. 249) og består av individets eller familiens totale økonomiske, sosiale og kulturelle kapital. *SØS* inndeles oftest i ulike hovedgrupperinger ut fra yrkesposisjon, utdanning og inntekt som kombineres og konstrueres i en sosioøkonomisk skala. Denne representerer trinn på en imaginær sosial stige hvor mengde ressurser øker lineært for hvert trinn (Bakken & Sletten, 2016).

Oppgaven studerer ungdom og *SØS* beregnes derfor gjennom familiens sosioøkonomiske status. Denne beregnes gjennom et samlemål utviklet av NOVA sammensatt av de 3 dimensjonene; kulturell kapital, antall bøker i hjemmet og familiens velstands nivå. Dimensjonene skal samlet indikere familiens og ungdommens sosioøkonomiske status, kategorisert i 5 grupper, fra svært lav sosioøkonomisk status til svært høy status (Bakken, 2016).

1.3 Gjennomføring

For å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene benyttes de lokale Ungdataundersøkelsene «*Ung i Vestfold 2017*» og «*Ung i Telemark 2018*». Utvalget er begrenset til å omfatte elever fra 8- 10 trinn og Vg1. Jeg utfører imidlertid en egen analyse for Vg2 og Vg3 for Telemark, siden kun Telemark har gjennomført undersøkelsen for disse trinnene. Alle statistiske analyser er utført gjennom bruk av statistikkprogrammet SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

Forskingsspørsmål 1 og 2 er tenkt som indikatorer for ungdommenes sosiale mestring og marginalitet når problemstillingen skal besvares. Forskingsspørsmål 1 undersøker om brukerne er mer fornøyd med livet enn ikke- brukerne, målt gjennom grad av livstilfredshet og sosiale relasjoner til andre. Deretter undersøker forskningsspørsmål 2 om brukerne skiller seg ut fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse på ulike areaner og i problematferd som kriminalitet og voldshandlinger. Forskingsspørsmål 3 spør om cannabisbruken varierer etter ungdommenes sosioøkonomiske status, og er tenkt som bidrag i besvarelsen av problemstillingen når det gjelder marginalitet, men også som et selvstendig spørsmål.

Til slutt undersøker forskningsspørsmål 4 om ungdommens bosted har betydning for cannabisbruk. Her beregnes først gjennomsnittlig bruk i hver enkelt kommune. Deretter er det utført en analyse over cannabisbruken der kommunene er kategorisert i små, mellomstore og store kommuner. Spørsmålet benyttes ikke i besvarelsen av problemstillingen, men er utført på forespørsel fra fylkeskommunen. Analysedel 2 består av en multivariat lineær regresjonsanalyse som kontrollerer om oppgavens observerte analyseresultater kan skyldes andre bakenforliggende forhold.

Oppgavens hovedfunn drøftes så i lys av Bordieus klasseteori som belyser strukturelle rammer for ungdom. Nyere samtidsdiagnoser viser at samfunnet har endret seg i så stor grad at sosiale fenomener ikke utelukkende lenger kan forklares i lys av klasse struktur. Jeg benytter derfor også et individperspektiv i lys av samtidsdiagnoser av Anthony Giddens og Zygmunt Baumann. Det siste perspektivet omhandler teori om

sosial mestring og marginalitet i lys av et aktørperspektiv. Sammen med relevant forskning på området har det gitt grunnlag for å drøfte oppgavens funn.

1.4 Oppgavens disposisjon

Oppgaven er disponert etter Universitetet i Sørøst -Norge sine retningslinjer for masteroppgaver. Oppgavens fokus er innledningsvis tydeliggjort gjennom presentasjon av tema med problemstilling og forskningsspørsmål, før det er redegjort for oppgavens nøkkelbegreper.

Kapittel 2 redegjør for både nasjonal og internasjonal forskning på området, før oppgavens teoretiske perspektiver presenteres. Det siste innebærer et strukturelt perspektiv i lys av Bordieus samfunnsontologiske klasseteori, et individperspektiv i lys av nyere samtididiagnoser av Anthony Giddens og Zygmunt Baumann og til slutt et blikk på mestring og marginalitet i lys av et aktørperspektiv. Perspektivene vil sammen med forskning stå sentralt når oppgavens funn drøftes.

Kapittel 4 beskriver oppgavens vitenskapelige og metodiske tilnærming. Først presenteres oppgavens datagrunnlag; «*Ung i Telemark 2018*» og «*Ung i Vestfold 2017*» med sine spesifikke utvalg. Deretter beskrives ulike forskningsetiske krav, samt hvordan disse ivaretas i oppgaven. Til slutt er det viet en del til oppgavens analyseformer samt operasjonalisering av oppgavens teoretiske begreper og variabler.

Kapittel 5 og 6 utgjør to separate analysedeler. Første del består av bivariate krysstabellanalyser samt grafiske fremstillinger. Andre del består av en multivariat lineær regresjonsanalyse som kontrollerer de bivariate analyseresultatene for eventuell spuriøsitet gjennom andre bakenforliggende forhold.

I kapittel 7 drøftes oppgavens hovedfunn i lys av beskrevde teoretiske perspektiver og forskning på området. Deretter avsluttes oppgaven med en konklusjon samt forslag til tiltak og videre forskning på området i kapittel 8.

2 Forskning på området

Denne delen presenterer tidligere forskning av betydning for å besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Første del omhandler cannabisbrukerne og sosial ulikhet og hva som har kjennetegnet brukerne fra stoffets innførsel i Norge og frem til i dag. Siste del beskriver hva forskning sier om cannabisbrukernes sosiale deltakelse på ulike samfunnsarenaer. Først et tilbakeblikk på cannabisbrukerne som tok i bruk stoffet på 1960 tallet.

2.1 Cannabisbrukere og sosial ulikhet

2.1.1 Det begynte med «Hippiene».....?

De første cannabisbrukerne ble kjennetegnet som «*hippiene*», etterhvert omtalt som “*de Langhårede*” siden de overtok symboler som langt hår, musikkformer, klesdrakt, politisk engasjement og rusmiddelbruk fra hippiebevegelsen i USA¹ på 1960 tallet (Hauge, 2009, s. 197, 200). Dette var i stor grad ressurssterk, fredelige ungdom fra middelklassen som gjorde opprør med ønske om individuell frihet og selvbestemmelse (Førland & Korsvik, 2006). Samfunnsoppjøret handlet om å stilisere en fattigdom. Ifølge Hauge (2009) ble det ansett som lite attraktivt for arbeiderklassen, siden det forutsetter tilgang på goder for å velge bort goder og bruken spredte seg derfor i liten grad hos denne gruppen (Hauge, 2009, s. 197-201). Beskrivelsen fra Slottsparken illustrerer kjennetegn for denne første gruppen fra middelklassen.

Slottsparkgruppen fylte sitt samvær med Rhytm & Blues musikk, protestsanger, politisk aktivitet, og bruk av lettere stoffer som cannabis. Seremonier og ritualer var en del av cannabisrøykingen og mange satt sin tillit til the mind-expanding effect i stoffene. Gruppen var preget av filosofisk utvikling (..), var fredelige, og ofte med kunstneriske evner eller som skrev dikt. Fred, toleranse og internasjonalisme er uttrykk de trodde på (...) (Edwardsen, 1968 i Hauge, 2009).

På slutten av 1970 tallet økte politiforfølgelsen og strafferammene ble strengere med bakgrunn i rusfagmiljøenes syn på cannabisstoffene som farlig. Flere ble nå straffet,

¹ Med opphav i Beatbevegelsen oppstod Hippiebevegelsen på 1960 tallet som en ny sosial ungdomsbevegelse i USA. Bevegelsen overtok beatbevegelsens forkjærligheten for orientalsk, religiøst-filosofiske systemer og idealisering av cannabisstoffer. De kjempet mot samfunnets konsum og materialisme med slagordene antirasisme, likestilling og miljøvern (Hauge, 2009)

havnet i fengsel, og noen havnet i mer eller mindre marginaliserte posisjoner. Fra 1970 tallet kjennetegnes derfor brukerne i større grad av marginalitet. Ressursvak ungdom fra arbeiderklassen inntok miljøet samtidig som flere av «*de gamle*» brukerne gikk tilbake til skole eller andre engasjement. Miljøet endte derfor i to grupperinger; en gruppe med ressurssterk ungdom fra middelklassen og en mer ressursvak gruppe fra arbeiderklassen. De første miljøene i Norge som brukte cannabis var altså først forbeholdt middelklassen, og ble deretter tydelig klassesdelt (Hauge, 2009, s. 201-209). I det følgende vil jeg beskrive hva som kjennetegner brukernes sosiale ulikheter utover 1970 tallet og frem til vår tid.

2.1.2 Brukernes staus fra 1970- og hvem er de i dag?

I artikkelen «*Adolescents initiating cannabis: cultural opposition or poor mental health*» har Pedersen (1991) undersøkt cannabisbrukernes sosiale bakgrunn utfra Bergersen (Bergersen, m 1976, jf. pkt, 1.1) sin hypotese om at bruken ville bevege seg mot mer marginalisert ungdom. Dette ble undersøkt i en longitudinuell studie blant ungdom i aldersgruppen 13-19 år i Oslo på 1980 tallet. Ungdommene besvarte spørsmål om sosioøkonomisk status, psykisk helse og familieforhold. Funn viste at storforbrukerne oftere hadde både lavere sosial status og ofte mer problematisk familiebakgrunn med tegn til marginalitet. Derimot eksperimentbrukerne kom fra alle sosiale lag, og hadde sjeldnere problematisk familiebakgrunn (Pedersen, 1991).

Liknende funn spores i en videre studie på 1900 tallet (1992 – 2005). Her fulgte Pedersen (2009) 1360 personer fra 15- 28 år i en longitudinuell, selvrappporterende studie; «*Cannabis use: Subcultural opposition or social marginality*». Deltakerne besvarte spørsmål om cannabisbruk (bruk 1- 50 ganger siste året), subkulturelle uttrykk og sosioøkonomisk bakgrunn. Her rapporterte han om flere tegn til sosial marginalitet blant de eldste brukerne, særlig menn. Derimot de yngste brukerne kom i oftere fra alle sosiale lag, særlig fra høyere sosilale lag. Det subkulturelle uttrykket i kulturen viser seg noe svekket, men han sporer likevel markører som politisk engasjement, opposisjon og særegne musikkformer (Pedersen, 2009). Studien samsvarer med studien på 1980 tallet dersom vi tenker oss at de yngste brukerne har et lavere forbruk og enda ikke er blitt storforbrukere.

Nyere funn som beskrives i artikkelen «*Hasjbruk i Norge: mainstream, motkultur eller marginalitet*» samsvarer også med presenterte funn. Ungdom som bruker mye cannabis, har fortsatt andre kjennetegn enn de som bruker stoffet lite. De som debutterer kommer ofte fra høyere sosiale lag, mens de som fortsetter bruken knyttes til lavere sosiale lag og marginalitet (Pedersen, 2008).

Presentert forskning viser altså at bruken har vært klassesdelt siden 1970 tallet, men er likevel avhengig av brukens omfang. Et høyt forbruk knyttes til marginaliserte grupper, mens et lavere forbruk knyttes til høyere sosiale lag, men også til «*alle*» sosiale lag.

2.1.3 Et «*normalisert*» rusmiddel?

En vanlig oppfatning er at brukerne endrer seg når flere får erfaring med eksempelvis et rusmiddel. På 1990 tallet økte cannabisbruken og internasjonale forskere hevdet en normaliseringshypotese. De hevdet cannabis var blitt normalisert rusmiddel som benyttes av ungdom fra alle sosiale lag i sosialt samvær, både til rekreasjon og fest. Premisset for tesen var at når bruken av et stoff øker, vil brukerne bli mindre marginaliserte og mindre preget av tradisjonelle risikofaktorer. Når bruken avtar, vil de ressursterke være de første som avslutter bruken (Parker, 1998). Tesen har møtt motstand både internasjonalt og nasjonalt.

I boka «*Cannabiskultur*» baserer Sandberg og Pedersen (2010) seg på intervjuer av 100 brukere fra hele landet. De hevdet at bruken ikke er normalisert, selv om stoffet benyttes av mange. Bruken foregår fortsatt i en subkulturell kontekst og annerledeshet, med ritualer og symboler, det motsatte av en kulturell tilpasning (Sandberg & Pedersen, 2010, s. 71 - 87). Samtidig stilte Pedersen (2015) seg spørrende til om forskerne bak normaliseringshypotesen likevel skulle få rett på bakgrunn av debattene rundt stoffenes legalisering. Flere land har åpnet for legal og regulert omsetning av cannabis. Det hevder han kan flytte stoffet inn i samfunnslivet på en ny måte ved at brukerne og stoffene ikke lenger knyttes til en kulturell annerledeshet (Pedersen, 2015, s. 104).

Etter en stabil periode på 2000 tallet vises en ny økning i cannabisbruken blant ungdom, særlig fra 2015 og blant guttene (Bakken, 2018a). På bakgrunn av økningen ble det i artikkelen «*Mer bruk av cannabis blant Oslo- ungdom: Hvem er i risikozonen*»? undersøkt om økningen igjen skyldes en «*normalisering*», slik som det ble hevdet på 1990 tallet. Det innebærer å finne ut om brukerne skilte seg mindre fra ikke- brukerne når andelen brukere stiger. Forskerne konkludert med at det ikke har foregått noen «*normalisering*». Derimot viste økningen seg å være sterkere for ungdomsskoleelever (3,6 % til 6,9) enn for elever i videregående (18,4 til 25,3%) selv om den absolutte økningen var størst i videregående. Ulike psykososiale risikofaktorer var også mer uttalte blant de yngste og forfatterne anslår skolebaserte forebyggende tiltak, særlig for de yngste (Pedersen & Bakken, 2019).

2.1.4 Alder

Både nasjonalt og lokalt rapporteres det om høyere cannabisbruk i videregående enn på ungdomsskoletrinnet. De siste har mindre enn 2 % brukere, mens på videregående er det betydelig flere, særlig for guttene (Bakken, 2019; Vardheim, 2017; Aase, Bentsen & Møller, 2018). Videre viser forskning at de fleste er sporadiske brukere som eksperimenterer med stoffet i en periode og deretter avslutter. Nasjonale tall viser at 15 % har prøvd stoffene før utgangen av tenårene, mens kun 2- 3 % utvikler et fast og hyppigere bruk (Pedersen, 2015). Samtidig rapporteres det om at bruken blant de yngste er mer utbredt blant gutter fra lavere sosiale lag med problematisk familiebakgrunn. Det samme gjelder for de som fortsetter bruken inn i voksenalder. Derimot viser ferske tall fra nasjonal Ungdataundersøkelse fra 2019 at bruken blant de som debuterer senere er mer utbredt i alle sosiale lag, men særlig i høyere lag (Bakken, 2019; W. Pedersen, 2008).

2.1.5 Bosted

Forskning viser at bosted har betydning for ungdoms cannabisbruk; cannabisbruken har vært tilknyttet de store byene, og andelen som har brukt cannabis er høyere blant ungdom i byer sammenlignet med ungdom på mindre tettsteder. I Oslo var bruken på 1990 tallet dobbelt så høy sammenlignet med gjennomsnittet i Norge (Bakken, 1998; Vedøy & Skretting, 2009). Cannabisbruken har også vært tilknyttet subkulturer, i en

form for cannabiskultur med ulike subkulturelle uttrykk (Sandberg, 2010, jf. pkt. 2.1.3). Subkulturenes tilknytning til byene (Sandberg, 2010b) støtter cannabisbrukens tilknytning til byene som sådan.

Et høyere cannabisbruk blant ungdom i byene forklares av Christie (1982) ved at relasjonene i byene er mer flyktige, overflatiske og «perifere». Derimot på mindre tettsteder er menneskene tettere med høyere grad av nærhet. Større menneskemengder og mer overflatiske relasjoner hevdes å gjøre det mer utfordrende for voksne å holde sosial kontroll med ungdom (Christie, 1982). Dessuten hevder Vedøy & Skretting (2009) at større tilgjengelighet samt mindre synlighet (Vedøy & Skretting, 2009), kan senke terskelen for å eksperimentere med cannabis som er et illegalt rusmiddel. Oppsummert kan det antas at byene altså i større grad «tiltrettelegger» for cannabisbruk enn mindre tettsteder.

2.2 Cannabisbrukerne på ulike samfunnsareaner

2.2.1 Jevnaldersrelasjoner

Både nye og eldre studier rapporterer at cannabisbruk oftest forekommer i sosialt samvær med venner. Forskere hevder man må ha noen å prøve ut stoffene med, samtidig som venner påvirker hverandre til å prøve ut stoffene (Andersen & Dæhlen, 2017; Nordentoft, Erritzøe & Lange, 2015; Pedersen, 2015; Peretti-Watel & Lorente, 2004).

I rapporten «*Cannabis og sundhet*» utgitt av Vidensråd for forebygging, beskriver forfatterne at ungdom som kun har eksperimentert med cannabisstoffene har flere venner enn de som bruker stoffet hyppigere. De siste bruker stoffet i mindre og mer særegne grupper, som det også kan være vanskelig å bryte ut av (Nordentoft et al., 2015). Det å ha mange venner kan altså medføre risiko for å debutere med stoffet. Samtidig vil verdier, holdninger og sosiale konstruksjoner i miljøet ha betydning for hva som er akseptert og gir status i miljøet (Pedersen, 2015). I enkelte miljøer kan cannabisbruk gi status, mens det kan være idrettsprestasjoner i andre.

I Sletten (2011) sin doktorarvhandling «Å ha, å delta, å være en av gjengen» basert på tre «Ung i Norge» undersøkelser på 2000 tallet beskriver hun aksept fra jevnaldrende som særlig sentralt. I den sammenheng peker hun på at det å oppleve aksept fra jevnaldrende kan beskytte mot senere marginalisering, noe hun begrunner ved å si at: «risikoen for marginalisering er omtrent lik for populære ungdom som ferdes i risikomiljøer (relatert til rusmiddelbruk og kriminalitet) som blant ungdom som ikke har «risikovenner», men som opplever at de er populære» (Sletten, 2011, s. 57). Det å oppleve aksept og status blant venner selv om det er i risikomiljøer har altså en positiv betydning. Sagt med andre ord veier det å lykkes sosialt opp for den negative effekten av å være i et risikomiljø.

2.2.2 Foreldrerelasjoner

Rusmiddelbruk og mistilpasning hos ungdom anses av flere som et resultat av svekkede foreldreferdigheter (Helland & Øia, 2000; Rossow et al., 2010). Forhold som nærhet, tilknytning og omsorg pekes på som sentrale faktorer. I så måte hevdes det at ungdom med en belastende hjemmesituasjon kan benytte rusmidler som en virkelighetsflukt. Motsatt har ungdom med sterk og nær foreldrerelasjon ikke samme behov for virkelighetsflukt. De unngår i større grad å involvere seg i negativ atferd for å ikke skuffe foreldrene (Helland & Øia, 2000). Forskning viser altså at familierelasjoner har en kausal årsakssammenheng med rusmiddelbruk hos ungdom. I den sammenheng vil jeg presentere en norsk studie av Heggen (2003) om familie og relasjonelle forhold som viser at bildet også kan være mer komplekst. Studien nyanserer årsaksbildet når den viser at svekkede foreldreferdigheter ikke er ensbetydende med dårlig mestring. Ungdom kan komme mestrende ut av vanskelige situasjoner tross dårlige forutsetninger. Først og fremst viser studien at det å ha en tillitsfull relasjon til foreldrene er positivt for sosial mestring og en *buffer* mot marginalitet. I relasjoner kjennetegnet av god dialog og kommunikasjon mellom foreldre og ungdom, ble ferdigheter som det å vise omsorg, nærhet, engasjement pekt ut som sentrale faktorer. På den andre siden viste dysfunksjonelle familierelasjoner med rusmiddelbruk, tilpasningsvansker og /eller psykiske problemer seg å være en risikofaktor for sosial marginalitet hos ungdommene. Likevel spriker resultatene når det rapporteres at de som var i dysfunksjonelle familierelasjoner også var sosialt

integriert, samtidig som ungdom i familier med tillitsfulle relasjoner kunne vise marginaliseringstendenser (Heggen et al., 2003, s. 220). Det peker altså på et komplekst bilde der manglende foreldreferdigheter og gode foreldrerelasjoner ikke er ensbetydende med senere mangelfull mestring og rusmiddelbruk hos ungdom. Derimot kan ungdom med et dårlig utgangspunkt likevel komme mestrende ut av vanskelige familieforhold.

2.2.3 Skole

Skolearenaen er en sentral del av de unges hverdag og inngangsport til samhold og vennskap med jevnaldrende. Her sosialiseres ungdom inn i en skole og jevnalderkultur der det å lykkes både faglig og sosialt har betydning for senere skolevalg, yrkesposisjon samt sosial posisjon (Øia, 2013, s. 91).

Internasjonale studier rapporterer at ungdom som opplever sosial mistilpasning på en arena kan resultere i ensomhet eller cannabisbruk. I USA utførte Copeland m.fl.(2018) studien «*Different kinds of lonely: Dimensions of isolation and substance use in adolescence*». Der besvarte over 10 000 ungdom spørsmål om de deltok i skolens sosiale felleskap og om de hadde venner på eller utenfor skolen. De hevdet at elever som hadde venner utenfor skolen viste høyere risiko for cannabisbruk, enn de som ikke hadde venner utenfor skolen. De siste var mer ensomme (Copeland, Fisher, Moody & Feinberg, 2018, s. 1754). Studien samsvarer med forskning som tilsier at cannabisbruk forekommer i sosialt samvær fordi det kreves tilgang på venner for å prøve stoffene (jf. pkt. 2.2.1). Lav sosial inklusjon på skolearenaen utgjør altså en risiko for cannabisbruk dersom elevene har venner andre steder. Det støttes ytterligere når den internasjonale longitudinuelle studien fra USA «*The importance of bonding to school for healthy development*» finner at skoletilhørighet beskytter mot risikofylt atferd, sosiale problemer og rusmiddelbruk (Catalano, Haggerty, Oesterle, Fleming & Hawkins, 2004; Monahan, Oesterle & Hawkins, 2010, s. 3-6).

2.2.4 Organisert fritidsaktivitet

Flere beskriver fritidsarenaen som en sosial møteplass som bidrar med sosial inklusjon og meningsfullhet for ungdom der sosialt felleskap, mestring og tilhørighet står

sentralt (Ommundsen, 2000; Strandbu & Bakken, 2007; Øia & Strandbu, 2007). På arenaen foregår ulike aktiviteter, i ulike miljøer. Survey studien «*Does sports participation during adolescence prevent later alcohol, tobacco and cannabis use?*» utført av Wichstrøm og Wichstrøm (2009) fra 1992- 2006 trekker frem lagidrett som særlig betydningsfullt når det gjelder forebygging av rusmiddelbruk hos ungdom. Her besvarte 12 287 elever i alderen 12- 20 år spørsmål om deltakelse i lagidrett. De rapporterte at lagidrett kan forebygge både røyking, alkoholbruk og cannabisbruk hos ungdom, basert på en rekke ulike argumenter. Ungdom som deltar i lagidrett oppretter nettverk med venner i samme alder, mens cannabisbruk ofte assosieres med bekjentskap med eldre ungdom. Videre beskrives både lagidrett og cannabisbruk som sosiale aktiviteter. Slikt sett anses ikke det sosiale samværet å være det som forebygger cannabisbruk, men sportsaktiviteten i seg selv. Deltakelse i idrettslag tar også mye tid, slik at det blir mindre tid til andre aktiviteter. Dessuten deltar ofte foreldre i organiserte aktiviteter på ulike måter, og den sosiale kontrollen styrkes (Wichstrøm & Wichstrøm, 2009, s. 137).

Internasjonale studier peker på noe mer varierende funn. Den longitudinuelle australske studien; «*Participation in organized activities protects against adolescents risky substance use, even beyond development in conscientiousness*», undersøkte fra 2007 – 2013, 687 ungdommer i alderen 10 -17 år. De besvarte spørsmål om deltakelse i ulike idretter. I studien inngikk flere typer aktiviteter enn i den norske som hovedsakelig undersøkte lagidrett. Det ble vist til hovedfunn av at organisert sportsdeltakelse forebygger cannabisbruk. Likevel finner de et høyt cannabisbruk i enkelte idrettsmiljøer. Det forklares ved at det i disse miljøene ble drukket mer alkohol og at det økte risikoen for å prøve andre rusmidler, samt at ungdommene påvirket hverandre til å eksperimentere med stoffet (McCabe, Modecki & Barber, 2016, s. 2294).

En fransk tverrsnittundersøkelse «*Cannabisuse, sports practice and other leisure activities at the end of adolescence*» undersøkte i 2001, 12 512 ungdom i 18 års alderen. Studien støtter presenterte funn, men nyanserer likevel bildet. Forskerne rapporterte at fritidsdeltakelsen avhenger av cannabisbrukens hyppighet. De med høyt

bruk deltok sjeldnere i fritidsaktiviteter enn de med lavt bruk. De første tilbragte mer tid med faste gjenger med særegne interesser. Derimot de med lavere bruk deltok i mange ulike type aktiviteter, særlig utendørsaktiviteter (Peretti-Watel & Lorente, 2004, s. 250 - 254).

Norske studier finner altså at særlig lagidrett forebygger rusmiddelbruk. Likevel peker internasjonale studier på at organisert fritidsaktivitet kan forebygge, men også være en risikofaktor for rusmiddelbruk. Det siste antas å avhenge av kvaliteter ved miljøene og hva som gir prestisje (Becker, 1963, jf. pkt. 3.3), noe jeg vil komme tilbake til i det følgende; uorganisert fritidsaktivitet og problematferd blant ungdom.

2.2.5 Problematferd

Fritidsarenaens innhold, både organisert og uorganisert aktiviteter, defineres ut fra aktivitetene som inngår. Verdier, holdninger og sosiale konstruksjoner avgjør hva som er aksepterte handlinger som gir status. Medlemmene vil kontrollere hverandre gjennom uformell sosial kontroll, noe Christie (1982) hevder er innebygd i alt sosialt samvær. Felleskap og vennskap vil således styrkes gjennom aktivitetene som inngår (Christie, 1982).

Sletten (2011) hevder at ungdom foretrekker miljøer der de kan oppleve mestring, aksept og tilhørighet med jevnaldrende (Andersen & Dæhlen m.fl. 2017, jf. pkt. 2.2.1) og vil således tiltrekkes ulike miljøer. I den forlengelse kan eksempelvis skolemistilpasning resultere i at ungdom tiltrekkes andre miljøer der kriminalitet og rus er en del av bildet. For å oppnå aksept og tilhørighet i miljøet kan ungdom endre atferd som kompensasjon for nederlag på andre arenaer. Manglende sosial intergrasjon på skolearenaen kan altså med andre ord «tilrettelegge» for en eventuell eksperimentering med rusmidler og kriminalitet (Helland & Øia, 2000).

I en eldre NOVA rapport av Bakken (1998) «Ungdomstid i storbyen» beskrives dårlig skoletilpasning å samvariere med kriminalitet. Å mislykkes i skolen går forut for kriminell atferd, hevder Bakken. Imidlertid forårsakes ikke kriminalitet nødvendigvis av dårlig skoletilpasning. Begge deler kan forårsakes av andre bakenforliggende forhold

som sosial bakgrunn, familieforhold eller personlige egenskaper. Samtidig kan det å være involvert i kriminell aktivitet antas å svekke tilpasningsevnen til skolen samt å øke marginaliseringsrisikoen (Bakken, 1998).

Videre beskrives sammenhenger mellom det å ha belastninger og kriminell deltakelse. Det er lavere sannsynlighet for å delta i kriminelle handlinger for de med få belastninger i livet enn for de med mange. Sjansen for at ting kan gå galt ser ut til å øke når belastningene blir mange og på flere områder. Samtidig ser det ut til at de med mange belastninger også klarte seg bra dersom de opplevde mestring på minst en arena (Bakken, 1998). Det peker mot at ungdom kan klare seg bra, tross et dårlig utgangspunkt, ved at arenaer kan kompensere for hverandre. En god skole-, og fritidstilpasning kan altså kompensere for problematiske familieforhold (Bakken, 1998).

2.3 Oppsummering

Tidligere forskning viser at cannabisbruken startet hos ressursterk ungdom fra middelklassen. I senere tid har bruken vært klassesdelt med ressursterk ungdom på den ene siden og ungdom i mer marginaliserte posisjoner på den andre siden. Bruken økte på 1990 tallet, og nyere studier viser nå en ny økning, særlig siden 2015. Internasjonale studier hevder økningen skyldes en «*normaliseringstese*» og at bruken kan knyttes til alle sosiale lag, noe som også har møtt motstand. Norske studier hevder bruken fortsatt kan knyttes til marginaliserte grupper.

Forskning viser at ulike sosiale forhold både kan beskytte, men også være en risikofaktor for rusmiddelbruk hos ungdom. Når det gjelder foreldrerelasjoners betydning for rusmiddelbruk spriker forskningen. Dysfunksjonelle familierelasjoner kan være en risikofaktor for rusmiddelbruk og marginalitet hos ungdom. Samtidig kan ungdom også komme mestrende ut av vanskelige familieforhold, og bildet kompliseres når studier også viser at ungdom med tillitsfulle relasjoner viste tegn til marginalitet.

Tidligere forskning viser at skoletilhørighet beskytter mot rusmiddelbruk og at skolemistilpasning kan være en risikofaktor for cannabisbruk. For de siste viser studier

at det kan avhenge av tilgang på venner utenfor skolen. Det samsvarer med at cannabisbruk forekommer i sosialt samvær og at det å ha mange venner kan utgjøre en risikofaktor, dersom cannabisbruk sanksjoneres positivt i miljøet (jf. pkt. 2.2.1).

En internasjonale studie viser at ungdom i idrettsmiljøer brukte mye cannabis, men bruken ble knyttet til et høyt alkoholinntak og ungdommene gjensidige påvirkning på hverandre (Mc Cabe m.fl, 2016, jf. pkt. 2.2.3). Videre viser forskningen at ungdom foretrekker antisosiale venner fremfor å ikke ha venner. Ungdom som opplever sosial mistilpasning på sentrale arenaer kan derfor tiltrekkes «*andre miljøer*» for å få venner, men kriminalitet og rusmiddelbruk kan ofte være en del av konteksten (Sletten, 2011, jf. pkt. 2.2.5)

Videre viser det seg at cannabisbruken har vært tilknyttet større byer med bakgrunn i større tilgjengelighet, lavere risiko for å oppdages, lavere sosial kontroll fra voksne samt cannabiskulturens subkulturell uttrykk (jf. pkt. 2.1.5).

Til slutt kan det sies at ulike trekk ved datainnsamling og metoder kan påvirke resultater. Ulikheter kan også skyldes at studiene er utført i ulike land med ulik historie, kultur m.m. Cannabis benyttes også av et stort omfang mennesker og det kan derfor være mange årsaker og kjennetegn ved både brukere og bruken. Eksempelvis kan ungdomskulturene i Norge og USA er svært ulike.

3 Teoretiske perspektiver

Denne delen presenterer oppgavens teoretiske perspektiver ut fra en eklektisk tilnærming. Først et strukturelt perspektiv i lys av Bordieus samfunnsontologiske klasseteori. Deretter et individualistisk perspektiv i lys av nyere samtidsdiagnoser av Anthony Giddens og Zygmunt Baumann, før jeg avslutter teori om sosial mestring og marginalitet i et aktørperspektiv.

3.1 Et strukturperspektiv

3.1.1 Pierre Bordieu

Pierre Bordieus (1930 -2002) inntar et strukturperspektiv gjennom sin samfunnsontologiske klasseteori som beskriver trekk ved samfunnet i lys av levekår, sosial klasse og fordelinger. Teorien viser hvordan mennesker er hierarkisk rangert i det sosiale rom etter innfødte sosiale posisjoner strukturert etter mengde kapital (Bordieu, 1986a). I det følgende presenteres begrepene *kapital*, *sosialt rom* og *sosialt felt* og *habitus* som belyser hvordan teorien gjennom strukturelle forhold legger føringer for menneskers liv (Bordieu, 1986a).

Kapitalformer: Bordieu definerer *kapital* som ressurser individer og grupper konkurrerer om. Siden kapitalen er ulikt fordelt vil det oppstå kamp om ressursene. All sosial samhandling handler derfor om å oppnå mest mulig kapital for best mulig posisjonering i det sosiale rom og felt (Bordieu, 1986b).

Kapitalformene inndeles i økonomisk, kulturell og sosial kapital. Den første er økonomisk kapital og omhandler ressurser som penger, eiendeler, redskaper m.m. Denne anses som den viktigste fordi det ofte kreves økonomisk kapital for å oppnå andre kapitaler. Den neste er kulturell kapital. Den handler om å tilegne seg kulturelle koder i form av eksempelvis utdanningstitler, vitnemål eller kulturelle gjenstander. Den siste formen er sosial kapital og består av tilgang til sosiale nettverk som familie, venner, organisasjoner, bekjente osv. (Bordieu, 1986b). I følge Schiefloe (2019) kan sosial kapital gi makt fordi det sosiale nettverket kan mobiliseres og gi muligheter avhengig av antall og type relasjoner (tilgang på tjenester, omsorg, materielle goder,

kunnskap og informasjon). Noen har tilgang på ressursterke mennesker, mens andre har færre og svakere relasjoner. Eksempelvis kan mangel på sosiale bånd resultere i at individer går glipp av ressurser som kunne bidratt med bekjenskaper, kunnskap om muligheter og opprettelse av nye relasjoner (Schiefløe, 2019, s. 376-378).

Presenterte kapitalformer bidrar i diskusjonsdelen ved å belyse hvordan ungdom preges av ulik tilgang på kapitaler. Kapitalfordelingen vil gjenspeile gjeldende sosial struktur og si noe om individenes posisjonering og forutsetninger.

Sosialt rom med sosiale felt; Som beskrevet innledningsvis består det sosiale rom av ulike sosiale felt (kunstnerisk felt, vitenskapelig felt, økonomisk felt osv.) De som befinner seg i samme rom befinner seg også i samme posisjon basert på kapitalmengde og sammensetning. Derimot i det sosiale felt er posisjonene gitt ut fra mengde feltspesifikk kapital. Individene vil her, som i det sosiale rom, forsvare og forbedre sine posisjoner for å oppnå mest mulig innflytelse. Hva som gir innflytelse vil uttrykkes gjennom det Bordieu beskrives som «*doxa*»; en taus, usynliggjort enighet om regler og hva som gir prestisje. Denne utfordres ofte når nye medlemmer kommer inn i miljøet. Da vil tause og implisitte regler måtte uttrykkes. Feltspesifikk kapital gir altså hvert felt en «*relativ autonomi*» gjennom feltets egen kapital (Bordieu, 1986a). Bordieus sosiale felt med feltspesifikk kapital kan bidra med å forstå hvordan ungdom mestrer og tilpasser seg miljøet på de ulike arenaene i samfunnet.

Presentert klasse teori av Bordieu viser hvordan samfunnsstrukturen influerer individers forutsetninger. Samtidig ser ikke Bordieu individene utelukkende som passive mottakere av strukturen, men også som kompetente og handlende aktører som kan påvirke sin struktur. Jeg vil i det følgende redegjøre for begrepet «*habitus*» som står sentralt i aktørforståelsen.

Habitus: Bordieu hevder menneskenes handlinger, holdninger og meninger er innlært fra kulturen individet har vokst opp i. Handlingene anses som kroppsligjorte og ubevisste ved at individet «*bare vet*» hva som må gjøres. De er ikke basert på refleksjon, men på en ubevisst instinktiv forståelse av hva som bør gjøres i ulike

situasjoner. Dette beskriver Bordieu som vår «*habitus*», individets varige tanke og atferdsmønster. Den utgjør kjernen i vår identitet og anses som varig og stabil og er således ikke lett å endre (Bordieu, 1986a). Våre sosiale forutsetninger setter altså klassespesifikke grenser som posisjonerer oss i det sosiale rom. Samtidig legger habitus føringer for vårt handlingsmønster. Ungdoms handlingsmuligheter kan i et slikt perspektiv forstås, men også begrenses i lys av individets kulturelle oppvekst og sosialisering.

Bordieu (1986) beskriver også en dialektisk side ved habitus. Da står habitus i et gjensidig dialektisk forhold til strukturen. Individets habitus kan således bidra med muligheter gjennom individets ferdigheter til å delta og orientere seg i samfunnet. Det gir mulighet for å utføre handlinger og ta valg ut fra egne interesser og ferdigheter, fremfor innlærte sosiale og kulturelle mønster. Slik sett ses ikke individet som utelukkende offer for strukturelle føringer, men kan gjennom sin habitus forbedre en eventuell dårlig posisjon. Med andre ord blir habitus et resultat av individets særegne ferdigheter og kompetanse, men samtidig også inkorporert i individet gjennom samfunnet (Bordieu, 1986a).

I lys av en slik tilnærming kan ikke ungdoms handlinger studeres uavhengig av strukturens kontekst fordi struktur og aktør påvirker hverandre i et gjensidig og dialektisk forhold. Det vil derfor være nyttig, i forståelsen av risikofylt atferd, å belyse både individets posisjon og rammer. Samtidig eksisterer strukturen kun ved å bli reproduisert av individet. Sagt med andre ord kan posisjoner forbedres gjennom eksempelvis utdanning.

3.1.2 «Basic trust»

Giddens begrep «*basic trust*» belyser et viktig perspektiv i forhold til ungdoms mestring i den nye moderniteten. Grunnleggende tillit beskrives å bli etablert i tidlige leveår gjennom gode omsorgsrelasjoner mellom foreldre og barn. Individets mestring anses som et resultat av tidlig sosial relasjon med omsorgspersoner, men som kommer til uttrykk i «*her og nå*» situasjoner. En trygg og positiv foreldrerelasjon kan altså generere mestringsevne for ungdom senere i livet. Tilliten vil bæres med seg som en

beskyttende forsvarsmekanisme med forventning om at ting går bra; en mekanisme som bidrar med mestringstro i møte med ukjente situasjoner. Motsatt kan mangelfull etablert tillitsrelasjon mellom foreldre og barn i tidlige barneår virke motsatt. Da kan utfordringer heller møtes med mistillit på bakgrunn av erfaring om at ting ikke går så bra (A. Giddens, 1998). En slik beskrivelse av hvordan tidlige foreldrerelasjoner kan medføre en positiv eller negativ utvikling beskrives av flere innenfor tilknytningsteorier (Hart & Schwartz, 2009). Begrepet «*basic trust*» anser jeg derfor mer som en grunnleggende psykologisk mekanisme fremfor et kjennetegn ved den nye moderniteten. Et slikt perspektiv belyser et strukturperspektiv der ungdoms mestring kan begrenses av foreldrenes forutsetninger.

Både Bordieus og Giddens strukturperspektiver belyser hvordan strukturen setter rammer for ungdom gjennom eksempelvis sosial status og foreldreforutsetninger. Samtidig viser nyere samtidsdiagnoser at samfunnet har endret seg i så stor grad at sosiale fenomener ikke lenger utelukkende kan forklares i lys av klassestrukturer. I det følgende vil jeg derfor presentere nyere samtidsdiagnoser av Anthony Giddens og Zygmunt Bauman der individperspektivet står sentralt.

3.2 Et individperspektiv

Det kan være nyttig med et tilbakeblikk på tradisjoner i det førmoderne samfunn for å forstå de unges oppvekst i dagens moderne kompetansesamfunn. Det belyser de unges frigjøring særlig når det gjelder valgmuligheter, men også de økte kravene til selvstendighet og identiteskonstruksjon for ungdom.

I det førmoderne samfunnet ble barn hovedsaklig ansett som foreldrenes eiendom og som arbeidskraft. De unges fremtid var hovedsaklig tilskrevet på forhånd og regulert gjennom sosialiseringprosessen. Velferdssatens fremvekst utfordret tradisjonenes evne til å regulere sosialt liv og resulterte i at tradisjoner mistet sin naturlige autoritet (Giddens, 1997). I tråd med at industrien krevde kunnskap som måtte læres gjennom skole, vokste kompetansesamfunnet frem og barndommen fikk et nytt innhold (Frønes, 2011, s. 53-55). Det medførte en ekspansjon av utdanningsinstitusjoner og slik

sett har barne og ungdomstiden blitt tidsepoker for kompetanseutvikling (Frønes, 2013, s. 127).

Individualiseringsteoriene omhandler de unges møte med blant annet utdanningsvalg som stiller krav til både identitetskonstruksjon og selvstendighet. Når de unges tilskrevne roller ikke er lagt på forhånd gjennom sosialiseringprosessen, vil veivalg og identitetskonstruksjon flyttes over til individet og privatiseres. I den forlengelse beskriver Giddens (1997) hvordan det moderne kompetansesamfunnet kjennetegnes av ulike individualiseringsprosesser. De unge har et grunnleggende behov for å etablere en stabil identitet som grunnlag for personlig og eksistensiell mestring. I den forlengelse hevder Giddens utfordringen ligger nettopp her; å skape en identitet i en uoversiktlig og flytende tilværelse der både valgmuligheter, men også kravene øker. Han bruker begrepet *refleksiv modernitet* når han beskriver hvordan nye risikoformer skaper utfordringer for de unge når de i stor grad overlates til seg selv. Det handler om et «*refleksivt prosjekt*» der de unge må gjøre egne identitetsskapende livsstilvalg. Det stiller krav til selvstendighet, men gir samtidig mulighet for individuell mestring (Giddens, 1997).

Selv om vi har sett at Bordieus klasseskiller begrenser individet, kan den nye moderniteten med økte muligheter og valg også virke frigjørende. Individet kan ta ansvar for egen identitetskonstruksjon uavhengig av klasse, kjønn og tradisjoner (Aakvaag, 2008, s. 270-271). Særlig Giddens (2000) peker på selvbestemmelse og mestring som positive sider ved dagens forhold der mennesker oppfordres til å leve mer refleksivt når institusjoner og hverdagsliv løsrives fra tradisjoner (Giddens i Norvoll, 2013, s. 68). I et slikt perspektiv vil Bordieus klasseskiller nedtones.

Med fokus på individets muligheter vil også begrepet *individuell empowerment* stå sentralt som omhandler å ha kontroll over betydningsfulle forhold i eget liv. I følge Amdam (2010) kan aktiv deltakelse i eget liv gjennom empowerment øke individuell mestringsevne og anses i et folkehelseperspektiv både som et mål og et middel (Amdam (2010) i Sletteland & Donovan, 2012, s. 50). I hvilken grad individet anser seg selv som handlingsdyktig, vil avhenge av egen mestringsvurdering. Studier viser at

individets grad av opplevd kontroll har betydning for hvordan man håndterer ulike forhold i livet, uavhengig av hvor reell kontrollen er. Individene som opplever sterk indre kontroll viser sterkere ansvarssevne og oppsøker oftere hjelp enn de som opplever lavere kontroll over egen situasjon. De siste viser oftere tilbaketrekning og hjelpsløshet (Nygård, 1993). I den sammenheng vil det i et folkehelseperspektiv være hensiktsmessig å styrke ungdoms mestringsevne gjennom aktiv deltakelse samt oppnå kontroll over eget liv. Med andre ord kan det antas å styrke individets møte med utfordringer i livet som eksempelvis risikofylt atferd og rusmiddelbruk.

Baumann (2005) beskriver en annen side ved det moderne kompetansesamfunnet der han hevder at manglende rammer, rettleiding og bekreftelser kan medføre større fallhøyder og meningsløshet (Baumann (2005) | Aakvaag, 2008, s. 269-280). Videre er han spesielt opptatt av individets frykt for å ikke klare å posisjonere seg sosialt i samfunnet. Løse bånd, økte krav til selv plassering samt bygging av eget liv kan skape frykt for å ikke oppfylle mål og livsprosjekter. Sagt med andre ord vil identitetsarbeidet falle sosialt ulikt ut i befolkningen og være sosialt stratifisert (Baumann (2005) | Norvoll, 2013, s. 68). I den sammenheng peker flere på at mestringmulighetene i dagens samfunn i større grad er tilstede hos ressursterke individer enn hos ressursvake. De siste utsettes i sterkere grad for individualiseringsprosessenes risikoer fordi mulighetene ikke er like tilgjengelige for denne gruppen (Vike & Eide, 2009). På den måten kan sosiale ulikheter opprettholdes dersom individer fastholdes i sine sosiale posisjoner (Bourdieu, jf. pkt. 3.1.1). En felles bekymring er ifølge Frønes (2018) at mange unge ikke mestrer samfunnets utdanningskrav. Det skaper bekymring når vi vet at skolen er den fremste arena for integrering inn i framtida og sentral faktor med tanke på marginalitet, sosial ulikhet og eksklusjon (Frønes, 2018, s. 16-18).

Bourdieu's klasseteori og individualiseringsteoriene viser hvordan strukturen bidrar med med både begrensninger og muligheter. Ikke alle mestrer strukturens rammer eller utnytter mulighetene. I det følgende vil jeg betrakte ungdom i et aktørperspektiv når jeg beskriver hvordan sosial mistilpasning og mangelfull mestring kan resultere i sosial utstøtelse fra sentrale arenaer, en prosess der individet dras mot samfunnets ytterkanter og marginaliserte posisjoner.

3.3 Sosial mestring eller marginalitet

Mennesker er sosiale vesener med behov for å være del av sosiale felleskap. Sosialt samvær, interaksjon og tilhørighet med både «*nære*» og «*perifere*» andre anses som et grunnleggende sosialt behov (Baumeister & Leary, 1995; Granovetter & Granovetter, 1973; Schiefloe, 2019). Flere peker på varige og positive nære relasjoner som særlig sentralt for å motvirke avvikende atferd (Barstad, 2014; Baumeister & Leary, 1995; Schiefloe, 2019) samtidig som individer også har behov for et bredere sosialt nettverk med «*perifere*» relasjoner (Granovetter & Granovetter, 1973; Schiefloe, 2019). Begge deler anses som sentralt for sosial mestring og livskvalitet (Schiefloe, 2019, s. 375).

Generelt er ungdoms sosiale posisjoner positivt forbundet til aktiv og kreativ deltakelse, men kan også innebære en sårbar posisjon (Øia, 2013, s. 29). Ungdoms sosiale landskap kan forstås ved å betrakte ungdom som aktører på arenaene. Her foregår sosialt samspill, læring og normer og verdier overtas gjennom arenaenes læringssystem og medlemmenes gjensidige påvirkning. De ulike arenaene har ulike føringer for forventet atferd. Eksempelvis vil skolearenaen ha andre føringer enn det uformelle ungdomsmiljøet utenfor bensinstasjonen (Øia, 2013, s. 29)

På de sentrale arenaene inngår både ungdom og voksenpersoner, men særlig jevnalderrelasjoner anses som betydningsfullt i ungdomsperioden (Frønes, 2018; Heggen et al., 2003; Ogden, 2009; Schiefloe, 2019). De unges evne til å etablere positive relasjoner med jevnaldrende vil videre avhenge av sosiale ferdigheter og kompetanse (Ogden, 2009; Øia, 2013). Sosial kompetanse beskrives av flere som «*vaksinasjonsfaktor*» for det å håndtere utfordringer i livet (Elias m.fl., 1994 | Ogden, 2001, s. 24), noe også utdanningspolitikken har vektlagt i nyere tid (Bunting & Lødding | Bunting & Moshuus, 2017, s. 55).

Likevel mestrer ikke alle ungdomstidens utfordringer (Frønes, 2013, s. 140). For ungdom med et problematisk forhold til familie-, skole-, og voksensamfunnet kan resultatet være en en prosess mot sosial utstøtelse og en eventuell marginalisert posisjon der skolemistilpasning, kriminalitet, vold og rusmiddelbruk inngår som en del av bildet (Helland & Øia, 2000).

I følge Øia (2000) er årsakene til marginalitet komplekst og sammensatt og handler om å ta avstand fra etablerte verdier i samfunnet. Ungdom skaffer seg alternative verdier og holdninger gjennom et miljøbytte enten som en refleksiv bevisst eller mer tilfeldig prosess. Miljøene kan være preget av destruktivitet med rus, kriminalitet og vold, eller de kan i større grad være positive med eksempelvis miljøverninteresser eller bestemte musikkstiler. I det følgende vil jeg trekke frem marginalitet som resultat av sosial utstøtelse da det er relevant for oppgavens problemstilling. Da ses relasjonen mellom individet og omgivelsene, det sosiale landskapet, som årsak til problemene (Øia, 2000 s 31) som også presentert teori innledningsvis beskriver.

Sosial kompetanse anses som «*vaksinasjonsfaktor*» for det å mestre utfordringer i livet. Giddens (1991) hevder at ungdom kontinuerlig må takle nye spill der språk og identitet varierer (Giddens, 1991, jf. pkt. 3.2). Da kan det forstås at ungdom kan havne i risiko for sårbare posisjoner med utfordringer som sosial tilpasning versus marginalitet (Frønes, 2018). For ungdom som ikke mester det sosiale landskapet kan resultatet være en tiltrekning til andre miljøer der felleskap, tilhørighet og mestring kan oppleves som kompensasjon for mangelfull mestring på sentrale areaner. Da kan grunnleggende sosiale og psykologiske behov tilfredstilles i et nytt miljø (Øia, 2013, s. 28-30) samtidig som ungdom kan bli relativt «*perifere*» på sentrale arenaer. I det nye miljøet kan også kriminalitet og rus være en del av bildet avhengig av miljøets sosiale konstruksjoner og hva som sanksjoneres positivt (Eldering og Knorth, 1998 i Øia, 2013, s. 29-31, 38). Videre kan også grensene for aksepterte handlinger forskyves i bestrebelsen etter aksept og status i et nytt miljø (Becker, 1963 i Schiefloe, 2019, s. 387).

De tre presenterte perspektivene; Bordiues klasseteori, Giddens samtidsdiagnoser og marginalitet som resultat av sosial mistilpasning bidrar på ulike måter i forståelsen av cannabisbrukerne ulikheter når det gjelder sosial mestring og marginalitet. Perspektivene vil benyttes når oppgavens analyseresultater skal diskuteres i del 7, men først en presentasjon av oppgavens forskningsdesign og metode samt oppgavens analyser; en bivariat og en multivariat lineær regresjonsanalyse.

4 Forskningsdesign og metode

Denne delen presenterer ulike krav til forskningsprosessen, samt oppgavens datagrunnlag. Deretter redegjøres det for etiske hensyn herunder personvern, vitenskapelig redelighet, oppdragsforskning samt noen etiske refleksjoner.

Avslutningsvis beskrives oppgavens analysemetoder; bivariate krysstabellanalyser og en multivariat regresjonsanalyse, før oppgavens variabler med operasjonaliseringer presenteres.

4.1 Intersubjektivitet

All vitenskapelig virksomhet stiller krav til etterprøvbarhet ved at andre skal kunne gjenta og kontrollere studien. Det forutsetter at resultatene er intersubjektive slik at de kan forstås og tolkes av andre. Det stiller krav til transparente forskningsprosesser ved at alle forskningsprosesser skal presenteres grundig og alle relevante forhold som kan påvirke resultater skal belyses (Grimen, 2004, s. 376). I forbindelse med kravet om intersubjektivitet vil denne delen beskrive oppgavens forskningsdesign og metoder.

4.2 Vitenskapeteoretisk og metodisk forankring

Samfunnsvitenskaplige studier søker å finne innsikt og forståelse i ulike samfunnsfenomener (Dalland, 2012). Disse befinner seg på ulike samfunnsnivåer; mikro, makronivå eller mesonivå. Individet, familien eller små grupper av individer kan være enheter på mikronivå mens staten kan være en stor og kompleks enhet på makronivå (Grønmo, 2004, s. 95-97). Denne oppgavens enheter består av elever i ungdomskole og Vg1 som har besvart Ungdataundersøkelser. Disse befinner seg på et mikronivå siden det er enkeltindividets rapporteringer som undersøkes.

Samfunnsfenomenet cannabisbruk blant ungdom undersøkes i sammenheng med ulike sosiale forhold, og oppgaven benytter derfor et samfunnsvitenskapelig perspektiv (Grønmo, 2004, s. 18). I motsetning til naturvitenskapen og humanvitenskapen benytter samfunnsvitenskapen både kvantitative og kvalitative metoder (Grimen,

2004, s. 237-239; Grønmo, 2004) som begge gir data med ulike egenskaper. Oppgaven benytter kvantitativ metode som vil favne bredere enn en kvalitativ tilnærming på bakgrunn av et ønske om breddekunnskap (Thagaard, 2013, s. 16) I tillegg vil en statistisk tilnærming gi presise og etterprøvbare analyseresultater som kan anslå sammenhenger mellom forholdene i forskningsspørsmålene (Grønmo, 2004, s. 101). Alle analyser vil utføres og besvares ved bruk av statistikkprogrammet SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

4.3 Datagrunnlag - Ungdata

Ungdata er lokale, kvalitetssikrede tversnittundersøkelser der ungdom i landets ungdomsskoler og videregående skoler besvarer spørsmål om eget liv. Det er en frivillig undersøkelse som gjennomføres i skoletiden og består av å besvare et strukturert spørreskjema med faste svaralternativer. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har hovedansvar for undersøkelsene på nasjonalt nivå, i samarbeid med KoRusene. Undersøkelsene er et sentralt ledd i kommunenes og fylkeskommunenes forebyggende og helsefremmende arbeid (Bakken, 2019, s. 10-12). De lokale undersøkelsene «*Ung i Telemark 2018*» (Aase et al., 2018) og «*Ung i Vestfold 2017*» (Vardheim, 2017) utgjør oppgavens datagrunnlag fordi de har undersøkt forhold ved ungdoms oppvekst situasjon som er relevant for oppgavens problemstilling. Imidlertid er det kommunene som har hatt ansvar for undersøkelsene i ungdomsskolen, mens det er fylkeskommunen for de videregående skolene.

Siden Telemark og Vestfold fylker ble slått sammen til ett fylke 01.01.2020 vil oppgavens undersøkelse baseres på de to fylkene som en helhet. I oppgaven vil jeg imidlertid bruke Vestfold og Telemark fylke som benevning på de to regionene, fordi de var slik da undersøkelsen ble gjennomført. Masteroppgaven har derfor til hensikt å undersøke fylkene som ett fylke, noe som også var et ønske fra fylkeskommunen som er oppgavens oppdragsgiver.

4.3.1 Utvalg og representativitet

I «*Ung i Telemark 2018*» besvarte totalt 10 365 elever undersøkelsen, 5467 fra ungdomsskole og 4898 fra videregående skole (Aase et al., 2018). I «*Ung i Vestfold 2017*» besvarte totalt 9895 elever, 7329 fra ungdomsskole og 2566 fra videregående skole (Vardheim, 2017). Siden det kun er Telemark som har utført undersøkelsene i Vg2 og Vg3 (2781 elever) utelukkes disse trinnene fra oppgavens utvalg. Jeg utfører imidlertid en egen analyse for disse.

Videre er ungdommene som ikke har besvart spørsmålet om cannabisbruk også utelukket fra utvalget (461 elever) og oppgaven ender med et nettoutvalg på 16 329 elever fra 8, 9 og 10 trinn, samt Vg1. Imidlertid ville det vært både relevant og interessant for både for min studie samt for generell spørreskjemametodikk å undersøke hva som ekjenntegner andelen som ikke har besvart cannabis spørsmålet. Det har det imidlertid ikke vært tid og rom for i denne oppgaven.

Videre kan det ikke trekkes slutninger om kausalitet i denne oppgaven som er basert på tversnittundersøkelser og øyeblikksbilder. Da ville det vært behov for å følge personer over tid. Videre består undersøkelsene av besvarelser fra ungdom på et gitt tidspunkt som kan ha vært påvirket av «*her og nå*» situasjonen, som eksempelvis skoletrivsel den dagen undersøkelsen ble gjennomført. Det kan likevel antas at analysene vil uttrykke noe om ungdommenes sosiale forhold som bidrag i oppgavens funn og diskusjoner.

4.3.2 Reliabilitet og validitet

I all forskning er reliabilitet og validitet viktige kriterier for sikring av datamaterialets kvalitet og holdbarhet (Grønmo, 2004, s. 236). Validitet omhandler datamaterialets gyldighet og relevans. Undersøkelsesopplegget skal vurderes for om det besvarer problemstillingen, samt om det måler det som skal måles. Validiteten er høy dersom datamaterialet og analysen viser seg relevant for å besvare problemstillingen (Grønmo, 2004, s. 220, 240; Wormnæs, 1996). Ungdataspørsmålene som benyttes i denne oppgaven er både velutprøvde og godt kvalitetssikret. Hvert tredje år revideres

spørsmålstillingenes relevans og forståelse for om de måler det som er ønskelig. I tillegg er ungdommene med i prosessen, sammen med forskningsmiljøene og Korusene (Frøyland, 2017, s. 16). Det har likevel vært viktig i denne prosessen å vurdere om utvalgte variabler samt operasjonaliseringen av disse har vært valide når det gjelder relevans for problemstillingen. Begreper vil alltid kunne forstås og tolkes ulikt, og jeg beskriver og avgrensner derfor oppgavens sentrale begreper innledningsvis (jf. pkt. 1.2) samt hvordan resultater og tolkninger er fremkommet. Det har gitt grunnlag for å vurdere oppgavens resultater, om intensjoner og funn samsvarer og dermed et grunnlag for å undersøke problemstillingens validitet.

Reliabilitet omhandler pålitelighet, om resultatene er til å stole på (Wormnæs, 1996, s. 60). Ungdataundersøkelsene er selvrappporterende og muligheten for useriøse svar er derfor tilstede. Usanne besvarelser kan også forekomme på bakgrunn av feilkilder som *sensitivitet* og *spesifisitet*.

Sensitivitet omhandler motstand mot å besvare sensitive spørsmål. I denne studien er det 461 elever som ikke har besvart spørsmålet om cannabisbruk (jf. pkt. 4.3.1). Det kan tenkes at noen av cannabisbrukerne har opplevd spørsmålet som mer sensitivt enn ikke- brukerne på bakgrunn av stoffets illegalitet. I tillegg sitter elevene sammen i klasserom under undersøkelsene. I følge Tourangeau og Yan (2007) er det vanskeligere å svare på sensitive spørsmål dersom man sitter sammen med andre enn om man sitter alene (Tourangeau & Yan, 2007). Det er da nærliggende å anta at elever unngår å besvare sensitive spørsmål eller at de besvarer med det Skog (2004) kaller *falske negative* svar. Det betyr at elevene svarer «*nei*» på spørsmål som skulle vært besvart «*ja*». Ungdommene benekter dermed erfaring med handlingen undersøkelsen spør om fordi handlingen er lite akseptert (Skog, 2004). Slike feilkilder kan forekomme i oppgaven på bakgrunn av eksempelvis motstand mot å besvare det sensitive spørsmålet om cannabisbruk. Således kan antall brukere være høyere enn det analysene i oppgaven rapporterer.

Spesifisitet er en annen feilkilde som kan være tilstede i oppgavens funn som omhandler *falske positive svar*. Da besvarer ungdommene «*ja*» der de skulle besvart «*nei*» fordi de i virkeligheten ikke har erfaring med fenomenet. Slike besvarelser kan

handle om hva som er aksepterte normer i forbindelse med det som besvares, slik at ungdommene besvarer det som gir status. Det er imidlertid vanskelig å si noe om sensitivitet eller spesifisitet er mest tilstede. I følge Skog (2004) forekomme det ofte flere *falske negative* svar enn *falske positive* når det gjelder cannabisbruk på bakgrunn frykt for sanksjonering da cannabis er et illegalt rusmiddel i Norge (Skog, 2004, s. 90).

For å sikre Ungdatagrunnlagets reliabilitet når det gjelder usanne besvarelser benytter Ungdata et «*filrenssystem*» der useriøse og usannsynlige svarkombinasjoner identifiseres før datafilene deles med forskere og studenter. I enkelte tilfeller slettes enheter med svært usannsynlige svarkombinasjoner. Det sikrer ungdagrunnlagets reliabilitet og dermed også denne oppgavens pålitelighet. For ytterligere reliabilitetssikring samt for å unngå galt resultat har oppgavens metoder blitt vurdert systematisk underveis i prosessen. Det er også tatt hensyn til det Neumann og Neumann (2012) beskriver som «*situering*»; rollebevissthet og forforståelse for å unngå å påvirke resultater (Neumann & Neumann, 2012). Jeg har derfor under forskningsprosessen vært bevisst min forforståelse omkring oppgavens temaer og problemstillinger.

Til slutt omhandler reliabilitet ivaretagelse av intersubjektivitet (jf. pkt. 4.1) som krever en transparent forskningsprosess og repliserbarhet. Det betyr at undersøkelsen skal kunne gjentas med tilnærmet identiske svar (Grimen, 2004; Grønmo, 2004, s. 142). I den forbindelse blir forskers evne til å forklare og begrunne sine valg viktig, men også å kunne vurdere hvordan dette påvirker funn (Wormnæs, 1996, s. 60). Oppgavens valg av variabler og operasjonaliseringer er følgelig begrunnet i lys av teori og tidligere forskning.

4.4 Forskningsetikk

Vitenskapelig virksomhet stiller krav til å følge ulike forskningsetiske retningslinjer. Disse er nedfelt i form av retningslinjer i de nasjonale forskningsetiske komiteer og anses som både normative, veiledende og forpliktende (*Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*, 2016). De omhandler god

forskningsskikk og stiller krav til forskers opptreden i forskningsprosessen i form av hva som er rett og galt, verdifullt og forkastelig, samt hva vi bør og ikke bør gjøre. Videre skal de hjelpe forskeren med å reflektere over egne oppfatninger, bli bevisst normkonflikter og styrke evnen til å ta velbegrunnede valg (Wormnæs, 1996, s. 90). I det følgende vil jeg redegjøre for sentrale forskningsetiske hensyn i denne oppgaven.

4.4.1 Personvern, informasjonsplikt og samtykke

Ungdataundersøkelsene er anonyme og det er derfor ikke behov for innhenting av samtykke fra deltakerne. Informasjonsplikten overholdes ved at ungdom og foreldre informeres gjennom utsendt informasjon om undersøkelsens formål og gjennomføring i forkant (Aase et al., 2018, s. 14). Deltakerne skal heller ikke kunne identifiseres. Resultater er basert på grupper av ungdom som presenteres gjennom helhetlig statistikk og muligheten for identifisering av enkeltpersoner er derfor ikke tilstede. I tillegg er det innhentet begrenset bakgrunnsinformasjon. I kommuner med lavt elevtall er bestemte spørsmål som kjønn og klasse utelatt for å ikke identifisere enkeltelever.

Det er Velferdsforskningsinstituttet NOVA som har hovedansvar for at de forskningsetiske retningslinjene følges i forbindelse med undersøkelsene. De er også ansvarlig for å samle inn og oppbevare materialet fra undersøkelsene i henhold til regler for konfidensiell behandling av informasjon. NOVA benytter tjenester for sensitive data (TSD) for behandling og lagring av forskningsdata (Ungdata, 2020). For å få tilgang til undersøkelsene «*Ung i Telemark 2018*» og «*Ung i Vestfold 2017*» har jeg derfor søkt NOVA om tilgang til via Universitetet i Sørøst-Norge (jf. vedlegg 3). Disse undersøkelsene utgjør oppgavens datagrunnlag og må behandles konfidensielt (Ungdata, 2020; Wormnæs, 1996). De er derfor oppbevart på passordbeskyttet pc slik at konfidensialiteten er ivareatt i samsvar med Personopplysningsloven (Personopplysningsloven, 2018).

4.4.2 Vitenskapelig redelighet

Vitenskapelig redelighet handler om å gjennomføre forskningsprosessen med validitet og kvalitet. Det fremstår som en basal etisk norm som legger grunnlaget for en

fullverdig forskningsetisk praksis (Befring, 2002, s. 67). Å være redelig handler blant annet om pålitelig henvisningsskikk hvor kilder, referanser og sitater alltid skal oppgis, og plagiat ikke skal forekomme. Det sikrer forskningens reliabilitet (Thagaard, 2013, s. 23). For å sikre riktig presentasjon av referanser er programmet End Note X9 benyttet.

4.4.3 Oppdragsforskning

Forskningsetiske retningslinjer understreker at forsker skal være uavhengig av oppdragsgiver når det gjelder forskningens metoder (*Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*, 2016). Denne oppgaven skrives på oppdrag for Vestfold og Telemark fylkeskommune og jeg har fått stort spillerom til å utarbeide oppgavens problemstilling og design.

Forskning består av å søke etter sannhet og ny kunnskap, men også formidle den videre til andre (Dalland, 2012, s. 107). I forlengelsen av det hevder Wormnæs (1996) at resultater ikke skal bestemmes og formidles ut fra egne eller oppdragsgivers interesser på en vitenskapelig uholdbar måte (Wormnæs, 1996, s. 85). Det blir derfor viktig, som Dalland (2012) hevder, en ærlig og redelig presentasjon av resultater samt unngå å holde tilbake eventuelle resultater som ikke samsvarer med egen forforståelse (Dalland, 2012).

4.4.4 Etske refleksjoner

I følge Befring (2002) bør forskning på bestemte befolkningsgrupper ta hensyn til at kategorisering av mennesker kan oppleves stigmatiserende av noen (Befring, 2002, s. 56-58). Oppgavens problemstilling omhandler forskning på ungdom som bruker cannabis i lys av ulike sosiale forhold. Enkelte temaer i den sammenheng kan oppleves sensitive. I tillegg er brukerne i studien en marginal gruppe og resultatene bør sikres slik at ingen grupper opplever resultater som stigmatiserende. Videre vil det alltid være mulighet for å gjøre feil i analyseprosesser, noe som kan påvirke resultater. Kritisk refleksjon underveis rundt metode og forskningsprosess er derfor ifølge Befring (2002) viktig for å unngå å misvisende resultater (Befring, 2002).

4.5 Analyseformer

Denne delen presenterer oppgavens analyseformer som er bivariate krysstabellanalyser og en multivariat regresjonsanalyse. I tillegg beskrives testene som benyttes for å signifikant teste oppgavens analyseresultater.

4.5.1 Bivariate analyser

Krysstabellanalyser:

Siden de fleste av oppgavens variabler er kategoriske på ordinalnivå er krysstabellanalyser hensiktsmessig. Da kan oppgavens variabler undersøkes for sammenhenger, samt brukergruppens fordelinger. Krysstabellanalysene presenteres med prosentdifferanser og de betingede fordelingerne viser sammenhenger mellom variablene. Prosentdifferansen viser sammenhengens styrke, jo større forskjell dess sterkere sammenheng. Dersom både betingede og marginale prosentfordelinger er ulike tyder det på en statistisk sammenheng. Lik fordeling på betingede og marginale fordelinger tyder derimot på at det ikke er noen statistisk sammenheng, og variablene er uavhengige (Grønmo, 2004, s. 316).

Alle krysstabellanalyser presenteres sammen med ulike korrelasjonsmål avhengig av variablenes målenivå. Korrelasjonsmålet angir variablenes korrelasjonsstyrke og uttrykkes gjennom en korrelasjonskoeffisient. Siden de fleste av oppgavens variabler er på ordinalnivå benyttes rangkorrelasjonskoeffisienten *Gamma*. Den måler sammenhengens styrke og retning samt om enhetene er rangert parvis likt eller ulikt. Den varierer mellom -1 og +1. Et mål på under 0,10 regnes som ingen sammenheng, 0,10 - 0,30 som en svak sammenheng, 0,40 - 0,60 som moderat, 0,70-0,80 som sterk og 0,90 -1,0 som svært sterk sammenheng. I tillegg er korrelasjonsmålet Cramers χ^2 benyttes i analyser med variabler på nominalnivå.

Cronbach Alfa:

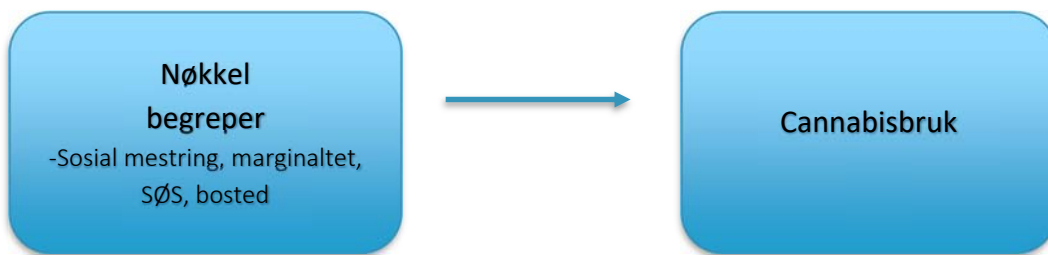
Forsknings spørsmål 1 og 2 innebærer to konstruerte samlemaal i form av additive indekser. I forsknings spørsmål 1 inngår indeksen «*Indeks for livstilfredshet*» og i forsknings spørsmål 2 inngår indeksen «*Indeks for problematferd*». Siden det stilles krav til empirisk og teoretisk sammenheng mellom variabler som inngår i en indeks er statistikkmalet *Cronbach Alfa* benyttet. Alfaverdien angir om variabelene maaler samme fenomen med verdier mellom 0 og 1; dess høyere konsistens, jo bedre reliabilitet (Grønmo, 2004, s. 297-299). For å tilfredstille intern konsistens bør ikke verdien være under 0,7 (Eikemo & Clausen, 2012, s. 270). Da krympes ikke korrelasjonen med andre variabler på bakgrunn av målefeil. Alfaverdien for livstilfredshet viser 0,810 og tyder på høy korrelasjon mellom variablene, og er således uproblematisk å benytte.

Alfaverdien for «*Indeks for problematferd*» viste seg noe lavere med verdi 0,626 som er under angitt grenseverdi. Siden 0,5 hevdes å kunne benyttes som grenseverdi når dynamiske og ideologiske fenomener undersøkes (Nunnally, 1967 | Berglund, 2004) velger jeg å beholde indeksen siden jeg definerer «*problematferd*» som et dynamiske begrep. Et annet poeng som kan støtte det å beholde en indeks med lav alfaverdi er at alfåmålinger ikke tar hensyn til at variablene kan ha teoretisk sammenheng med begrepet selv om alfaverdien er lav. I dette tilfellet viser forskning sammenhenger mellom kriminalitet, vold og marginalisering (jf. pkt. 2.2.5) noe som gir teoretisk støtte for å beholde variablene i indeksen, selv om alfaverdien er noe lav.

Analytisk strategi:

Den bivariate analysen undersøker altså sammenhenger mellom cannabisbruk, sosial mestring, marginalitet, sosioøkonomisk bakgrunn samt bosted og figur 1 viser analytisk startegi for analysene. Siden oppgavens datagrunnlag er basert på tverrsnittundersøkelsene «*Ung i Telemark 2018*» og «*Ung i Vestfold 2017*» kan ikke studiens funn si noe om kausalforholdet og hva som «kom først». Som Bakken (2018) hevder, kan Ungdataundersøkelsene kun belyse statistiske sammenhenger. Om brukerne har flere sosiale problemer enn andre fordi de bruker cannabis eller om de bruker cannabis fordi de strever mer enn andre, kan ikke undersøkelsene bekrefte (Bakken, 2018b) slik man kan i longitudinuelle studier.

Figur 1 Analytisk startegi for krysstabellanalyser

Selv om bivariate analyser anses som en god metode for å måle sammenhenger mellom ulike sosiale forhold har den likevel noen flere begrensninger. Den kan gi et usant bilde av virkeligheten fordi observerte sammenhenger kan skyldes andre bakenforliggende forhold. Det kan undersøkes gjennom multivariat regresjonsanalyse, og jeg utfører derfor i analysedel 2 en lineær multivariat OLS- regresjonsanalyse. Da kan jeg kontrollere om oppgavens observerte analyseresultater kan skyldes andre forhold. Dersom effekten av en variabel reduseres dramatisk eller forsvinner når det kontrolleres for andre kontrollvariabler, tyder det på at opprinnelige sammenhenger er spuriøse eller delvis spuriøse, altså ikke reelle (Ringdal, 2013, s. 500).

4.5.2 Multivariat regresjonsanalyse

Både lineær og logistisk metode kan benyttes i regresjonsanalyse, avhengig av den avhengige variabelens målenivå. Analysens avhengig variabel «cannabisbruk» med fire verdier på ordinalnivå. Det er noe under kravet til antall verdier i en lineær regresjonsanalyse. Jeg utfører likevel en slik analyse siden variablene omhandler konkrete hendelser som kan begrepsfestes til hyppighet og mengde. Ytterligere forutsetninger for lineær regresjon utdypes i del 6 (jf. pkt. 6.1).

Uavhengige variabler kan inkluderes i regresjonsmodeller på tre måter; simultant, stegvis og hierarkisk (Johannessen, 2009). Jeg vil benytte hierarkisk regresjon fordi den gir mulighet for å innlemme variablene blokkvis slik at jeg selv kan bestemme valg av variabler i blokkene. Da kan hver blokk undersøkes separat og jeg kan se hvordan effektene endres som resultat av at nye variabler trekkes inn.

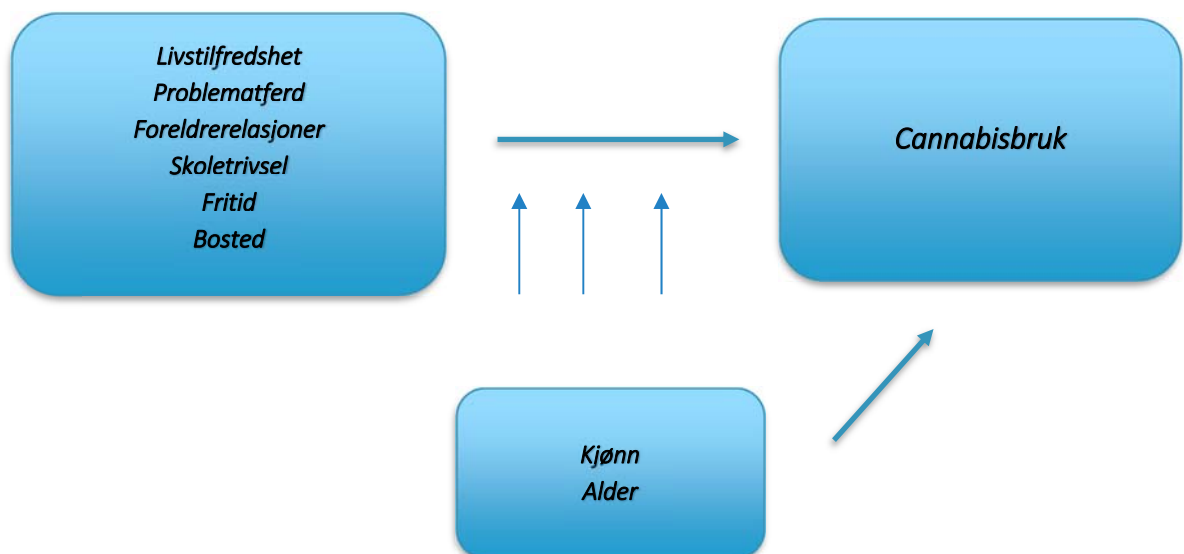
Det vil settes opp tre regresjonsmodeller. Hensikten er å undersøke om cannabisbruk øker eller minker som funksjon av å tilhøre de enkelte gruppene definert gjennom de uavhengige variablene (Johannessen, 2009). Den første modellen består av indikatorene for sosial mestring og marginalitet i tråd med problemstillingen; livstilfredshet, problematferd, foreldrerelasjoner, skoletrivsel og fritidseltakelse.

Modell 2 inkluderer bostedsvariablene. Her kontrollerer jeg effekten av de sosiale forholdene i modell 1 for det å bo i mellomstor eller små kommuner i tråd med forskningsspørsmål 4.

I modell 3 vil disse forholdene kontrolleres for kjønn og alder. Da vil jeg kunne se hvorvidt effekten av de sosiale forholdene samt bosted endres når kjønn og alder målt gjennom klassesrinn inkluderes.

Analysens funn vil bidra med kunnskap om cannabisbrukerne kjennetegn, hvordan de ulike faktorene spiller sammen, samt hvordan resultatene stemmer overens med forskningen på området. Figur 2 viser analytisk strategi for analysen.

Figur 2 Analytisk strategi for lineær regresjonsanalyse

Modellene tar utgangspunkt i en bestemt kausal retning der jeg undersøker om cannabisbruken i gjennomsnitt går opp eller ned som funksjon av de sosiale forholdene i modellen, samt i hvilken grad de påvirkes av kontrollvariablene.

4.5.3 Signifikanstesting

I hvilken grad oppgavens observerte sammenhenger er resultat av reelle eller tilfeldige sammenhenger i populasjonen handler om konklusjonsvaliditet. Dersom en studie påviser sammenheng mellom x og y , kan det stilles spørsmål ved hvor stor sannsynligheten det er for at det samme gjelder for resten av populasjonen. Det beregnes gjennom statistisk signifikanstesting som tar utgangspunkt i en *nullhypotese*; at det *ikke* foreligger sammenhenger mellom variablene. Spørsmålet blir da om nullhypotesen er riktig eller ikke, altså om det foreligger forskjeller mellom brukergruppene eller ikke. Små forskjeller antyder at nullhypotesen er riktig, mens store forskjeller tyder på det motsatte. Signifikanstesting undersøker altså om nullhypotesen skal beholdes eller ikke, noe som avgjøres av signifikansnivåets p -verdi. Sjansen for å ta feil reduseres ettersom signifikansnivåets grenseverdi går ned. Høyeste grenseverdi er 0,05 (5%), deretter 0,01 (1%) mens laveste og strengeste verdi er 0,001 (0,1%) (Johannessen, 2009, s. 136). For å kunne forkaste nullhypotesen må p verdien være lavere enn en av de nevnte grenseverdiene. Sjansen for å ta feil og forkaste en riktig nullhypotese, blir altså minst ved p verdi under laveste grenseverdi.

I populasjonsstudier som Ungdataundersøkelsene er populasjon og utvalg tilnærmet like store, og det er strengt tatt ikke behov for slutningsstatistikk. Oppgaven benytter likevel slutningsstatistikk på bakgrunn av at det er gjort et utvalg fra datagrunnlaget med utvalgte klassetrinn. I tillegg er de som ikke har besvart spørsmålet om cannabis utelukket fra utvalget (jf. pkt. 4.3.1). Da vil jeg med rimelighet kunne vurdere om resultatene jeg finner kan generaliseres til resten av cannabisbrukerne i fylket.

Kji -kvadrat testen:

De bivariat analysene benytter kji-kvadrat testen i alle analyser. Den tar utgangspunkt i en nullhypotese som beskrevet innledningsvis om at det ikke eksisterer sammenheng mellom variablene. Dersom nullhypotesen kan forkastes vil det altså med

sannsynlighet kunne sies at observerte forskjeller mellom cannabisbrukerne og ikke-brukerne i studien kan generaliseres til resten av cannabisbrukerne i fylket. Testen oppgis med en p verdi (sannsynlighetssignifikans) i SPSS, og det er denne som oppgis i analysene (Johannessen, 2009).

T -test /F -test:

Oppgavens lineære regresjonsanalyse benytter T- testen og F- testen for å signifikant teste resultatene. T -testen undersøker om forskjellene mellom de ulike gruppene er store nok til å kunne sies er statistisk signifikante (Johannessen, 2009, s. 131). Mens F- testen undersøker om de ulike modellene som inngår i regresjonen er signifikante og om økningen i forklart varians er sterk nok til at hver enkelt modell kan beholdes. Begge testene oppgis i form av en p verdi (Ringdal, 2013, s. 350).

4.6 Operasjonaliseringer

I samfunnsvitenskapelige studier må teoretiske begreper oversettes gjennom operasjonaliseringer for å benyttes som datamateriale i analyser (Grønmo, 2004). Oppgavens teoretiske begreper som er mestring, marginalitet, sosioøkonomisk bakgrunn og bosted beskrives derfor i det følgende samt hvordan de måles og representerer oppgavens datagrunnlag. Siden oppgavens datagrunnlag består av ferdig utarbeidede og gjennomførte spørreskjemaer er utvalg av variabler begrenset av tilgjengelige variabler. Videre er disse valgt ut med relevans for oppgavens forskningsspørsmål og problemstilling. I den sammenheng har det vært viktig å unngå det Skog (2004) beskriver som «*forskningsmessige fallgruver*» som handler om å ta hensyn til dataenes validitet og relevans for problemstillingen (Skog, 2004) som også er utdypet i pkt. 4.3.2.

I det følgende vil utvalgte variabler samt operasjonaliseringen av disse beskrives grundig før regresjonsanalysens kontrollvariabler presenteres. Alle univariate fordelinger for alle variabler er satt inn i vedlegg 1.

4.6.1 Cannabisbruk

Variabelen som angir ungdommenes bruk av cannabis består av ett spørsmål fra datagrunnlaget der ungdommene besvarer hvor ofte de har brukt cannabis de siste 12 månedene (jf. vedlegg 1, tab.19). Den er oppgavens hovedvariabel og inngår i alle analyser som avhengig / uavhengig, med originale eller omkodede verdier, avhengig av forskningsspørsmålene slik vi ser av tabell 1.

Etter noen krysstabellanalyser i forkant avslørte jeg at den originale variabelen ga funn med relativt få enheter for verdien «6 -10 ganger». Verdi «6 - 10 ganger» og «mer enn 11 ganger» er derfor sammenslått og fått navnet «6 ganger eller mer». Denne variabelen er oppgavens hovedvariabel og omtales som «cannabisbruk». Siden jeg definerer bruk over 6 ganger som høyt, omtales dette som høyt bruk, mens bruk under 6 ganger omtales som lavt.

I forskningsspørsmål 1 og 2 inngår «cannabisbruk» som uavhengig i alle analyser og som beskrevet omkodet innledningsvis. I forskningsspørsmål 3 er den avhengig, og omkodet ved å sammenslå verdiene «1 gang» og «2- 5 ganger» på bakgrunn av ønske om å skille brukere med lavt og høyt cannabisbruk.

I forskningsspørsmål 4 er fokuset å belyse et oversiktsbilde over cannabisbruken i kommunene fremfor å skille brukergruppene. Det beregnes derfor gjennomsnittlig cannabisbruk for kommunene og her inngår «cannabisbruk» som avhengig. Til slutt i analysen for Vg2 og Vg3 inngår den som original for å avdekke nyanser i bruksmønsteret. I den multivariate analysen er den avhengig og tabell 1 viser oversikt over alle beskrevne operasjonaliseringer.

Tabell 1 Operasjonalisert variabel for cannabisbruk

Teoretisk begrep	Variabel	Opprinnelige verdier	Omkodet-bivariat	Multivariat
Cannabis bruk	Hvor mange ganger har du brukt cannabis de siste 12 månedene?	1. Ingen 2. I gang 3. 2 - 5 ganger 4. 6-10 ganger 5. Mer enn 11 ganger	Forskningsspørsmål 1 og 2: 1 = 1. 2.= 2. 3 = 3. 4 = 4, 5. Forskningsspørsmål 3:	1 = 0. 2 = 1. 3 = 2. 4, 5 = 3.

			1 = 1. 2 = 2, 3. 3 = 4, 5. Vg2 /Vg3 analyse : original	
--	--	--	--	--

4.6.2 Indikatorer for sosial mestring

Denne delen beskriver hvordan begrepet sosial mestring defineres og måles gjennom forskningsspørsmål 1. Først er det konstruert et samlemål for livstilfredshet: en additiv indeks jeg kaller for «*indeks for livstilfredshet*». Den måler hvor fornøyd ungdommene er med livet sitt på ulike livsområder (foreldre, venner, skole og lokalmiljø) og består av 4 fire variabler fra datagrunnlaget (jf. vedlegg 1, tab. 21-24). Slik sett er altså grad av livstilfredshet tenkt som som indikasjon for grad av sosial mestring. I indeksen er de 4 opprinnelige variablene omkodet til dummyer, og verdiene er omkodet slik at verdi 1, 2 og 3 får verdi 0 og verdi 4 og 5 får verdi 1. For å få 1 poeng på indeksen må altså ungdommene ha svart med verdi 4 eller 5 på det originale spørsmålet. Indeksen får på den måten verdier fra 0 – 4, med skår fra 0 - 4. Det er utført på bakgrunn av at indeksens første konstruksjon med verdier fra 0 – 16, ikke overholdt statistiske krav til antall enheter; de høyest og laveste skårene hadde færre enn 20 enheter.

I den bivariante analysen er indeksens verdier kategorisert slik at de med 0-1 poeng kategoriseres i gruppen med «lav livstilfredshet» (verdi 0), de med 2 og 3 poeng i gruppen med «*middels livstilfredshet*» (verdi 1) og de med 4 poeng i gruppen med «*høy livstilfredshet*» (verdi 2).

For å besvare siste del av forskningsspørsmålet undersøker jeg kvaliteten på ungdommene sosiale relasjoner til foreldre og nære sosiale relasjoner til andre. Her benytter jeg 3 variabler fra datagrunnlaget (jf. vedlegg 1, tab.25, 26, 27) som analyseres gjennom bivariante krysstabellanalyser i analysedel del 1. Indeksen benyttes videre i oppgavens multivariate analyse og tabell 2 viser oversikt over variabler som inngår i analysen, samt operasjonaliseringer av disse.

Tabell 2 Operasjonaliserte variabler for sosial mestring

Teoretisk begrep	Variabelnavn	Opprinnelig verdi	Bivariat analyse	multivariat analyse
Livs-tilfredshet	Hvor fornøyd er du med foreldrene dine?	1.Svært misfornøyd 2.Litt misfornøyd 3.Verken fornøyd el.misfornøyd 4.Litt fornøyd 5.Svært fornøyd	Omkodet til dummy til bruk i konstruksjon av indeks for livstilfredshet 1, 2, 3 = 0. 4, 5 = 1.	
	Hvor fornøyd er du med vennene dine			
	Hvor fornøyd er du med skolen du går på ?			
	Hvor fornøyd er du med lokalmiljøet der du bor ?			
Indeks for livs-tilfredshet	«Indeks for livstilfredshet» -konstruert av variablene ovenfor, 0-4 - Jo høyere skår, jo høyere livstilfredshet		Indeks for livstilfredshet kategorisert i 3 verdier: 0 ,1 = 0 Lav livstilfredshet 2, 3 = 1 Middels livstilfredshet 4 = 2 Høy livstilfredshet	Lav livstilfredshet 0 = 1. 1 = 0. 2 = 0. Middels livstilfredshet 0 = 0. 1 = 1. 2 = 0.
Sosiale relasjoner til nære andre	Tenk deg at du har et personlig problem. Du føler deg utafør og trist og trenger noen å snakke med. Ville du snakket med eller søkt hjelp hos dine foreldre?	1.Helt sikkert 2.Kanskje 3.Nei	1, 2 = 1. 3 = 2.	1, 2 = 0 (ref.). 3 = 1.
	Jeg krangler ofte med foreldrene mine	1.Passer svært godt 2.Passer ganske godt 3.Passer ganske dårlig 4.Passer svært dårlig		1, 2 = 1. 3, 4 = 0 (ref.).
	Har du minst én venn som du kan stole fullstendig på og betro deg til om alt mulig?	1.Ja helt sikkert 2.Ja det tror jeg 3. Det tror jeg ikke 4. Har ingen jeg kaller venner for tiden	1, 2 = 0. 3, 4 = 1.	

4.6.3 Indikatorer for marginalitet

Denne delen beskriver hvordan både forskningsspørsmål 2 og 3 skal måles.

I forskningsspørsmål 2 måles ungdommenes grad av sosial deltakelse på ulike areaner (skole og fritid) gjennom 4 variabler fra datagrunnlaget (jf. vedlegg 1, tab. 22,28,29,

30), slik vi ser av tabell 3. Disse analyseres i analysedel del 1 i 4 bivariate krysstabellanalyser. De enkelte variablene anser jeg som relevante for å belyse om ungdommene befinner seg «*sentrum*» eller er «*perifere*» på sentrale arenaer siden forskning viser at marginalitet handler om å bli relativt perifer på slike arenaer. Samtidig vil analysene kunne si noe om skolemistrivsel som vi har sett kan medføre tiltrekning til andre miljøer og eventuelt marginaliserte posisjoner (jf. pkt. 3.3).

Videre er det konstruert et samlemål for problematferd: en additiv indeks jeg kaller for «*indeks for problematferd*». Den består av 4 variabler fra datagrunnlaget, som måler ungdommenes grad av deltakelse i kriminalitet og voldshandlinger på bakgrunn av forskning, som viser sammenheng mellom marginalitet, kriminalitet vold og skolemistrivsel (jf. pkt. 3.3 og 2.2.5). Deltakelse i slike handlinger er derfor også tenkt som indikasjon på marginalitet i denne oppgaven.

Variablene i indeksen er bygd opp på grunnlag av dummyer fra de originale variablene. Indeksens verdier er omkodet slik at verdi 1 får verdi 0, og verdi 2, 3, 4 og 5 får verdi 1. For å få 1 poeng på indeksen må altså ungdommene ha svart med verdi 2, 3, 4 eller 5 på det originale spørsmålet. Indeksen får på den måten verdier fra 0 – 4, med skår fra 0-4. Det er utført på bakgrunn av at indeksens første konstruksjon med verdier fra 0 – 16, ikke overholdt statistiske krav til antall enheter; de høyeste og laveste skårene hadde færre enn 20 enheter.

I den bivariate analysen er indeksens verdier kategorisert slik at de med 0 poeng kategoriseres i gruppen for «*Ingen deltakelse*» (verdi 0), de med 1 poeng i gruppen for «*deltatt 1 gang*» (verdi 1) og de med 2, 3 og 4 poeng i gruppen for «*deltatt mer enn 2 ganger*» (verdi 2). Indeksen benyttes i analysedel 1 i en bivariat krysstabellanalyse og inngår videre i oppgavens multivariate analyse.

I forskningsspørsmål 3 undersøkes ungdommens sosioøkonomiske status. Det er valgt fordi forskning viser at en bakgrunn fra lavere sosial lag med vanskelige familieforhold har sammenheng med marginalitet (Bakken ,1998, jf. pkt. 2.2.5 og 3.3). Jeg anser derfor sosioøkonomisk staus som et uttrykk for marginalitet og således i støtter kravet

til validitet (jf. pkt. 4.3.2). Tabell 3 viser oversikt over denne analysedelens variabler med operasjonaliseringer.

Tabell 3 Operasjonaliserte variabler for marginalitet

Teoretisk begrep	Variabelnavn	Opprinnelige verdier	Omkodet til bivariat analyse	Omkodet for multivariat analyse
Sosial deltakelse: Skole	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med skolen du går på ?	1.Svært misfornøyd. 2.Litt misfornøyd. 3.Verken fornøyd el.misfornøyd. 4.Litt fornøyd. 5.Svært fornøyd.	1, 2= 0 Misfornøyd 3 = 3 Verken eller 4, 5= 2 Fornøyd	
	Jeg føler at jeg «passer inn» blant medelevene på skolen.	1.Helt enig. 2.Litt enig. 3.Litt uenig. 4.Helt uenig.	1 = 1 ja 2, 3 = Litt 4= Nei	1, 2 = 0 (ref.) 3,4 =1
Sosial deltakelse: Fritid	Er du, eller har du tidligere vært, med i noen organisasjoner, klubber, lag el.foreninger etter at du fylte 10 år	1.Ja jeg er med nå 2.Nei, men jeg har vært med tidligere 3.Nei jeg har aldri vært med	Nytt spørsmål: Er du med i noen organisasjoner, klubber, lag el.foreninger nå? 1 = 1 2, 3 = 0	
	Hvor mange ganger har du brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner de siste 7 dagene ?	1.Ingen ganger. 2.1 gang. 3.2 - 5 ganger. 4.6 ganger eller mer.	1 = 1 2 = 2 3, 4 = 3	1,2 = 0 (ref.) 3, 4, 5 = 1
Problematferd	1.Hvor mange ganger har du det siste året vært med på eller selv med vilje ødelagt/ knust vindusruter,busseter, postkasser el.lignende?	1.Ingen ganger. 2.1 gang. 3.2-5 ganger. 4.6-10 ganger. 5.11 ganger eller mer.	Omkodet til dummy til bruk i konstruksjon av indeks for livstilfredhet 1= 0 2, 3, 4, 5 = 1	
	2.Hvor mange ganger har du det siste året vært med eller selv med vilje sprayet/ tagget ulovlig på vegger, bygninger, tog, buss eller lignende?			
	3.Hvor mange ganger har du vært med på slåsskap de siste 12 månedene?			
	4.Har du de siste 12 månedene blitt utsatt for trusler om vold?	1.Ingen ganger. 2.1 gang. 3.2-5 ganger. 4.6-10 ganger.	1= 0 2, 3, 4 = 1	
Problematferd	«Indeks for problematferd» konstruert av de 4 variablene over for problematferd med skår fra 0-4, jo høyere skår, jo	Indeks for problematferd kategorisert i 3 verdier (Bivariat analyse) 0 = 0 Ingen deltakelse 1 = 1 Deltatt 1 g.		Deltatt 2 ganger: 0 = 0 1 = 1 2 = 0

	høyere deltakelse i problematferd	2, 3, 4 = 2 Deltatt mer enn 2 g.	Deltatt mer enn 3 ganger 0 = 0 1 = 0 2 = 1
--	-----------------------------------	----------------------------------	---

4.6.4 Indikatorer for sosioøkonomisk status

Oppgavens enheter er ungdom og SØS beregnes derfor gjennom familiens samlede indikasjoner på status, men målt gjennom ungdommenes egne vurderinger på spørsmålene i Ungdata. I Ungdata beregnes SØS gjennom et samlemål utviklet av NOVA som benyttes i forskning og rapportering av Ungdata (Bakken & Sletten, 2016). Samlemålets variabler er ment å fange opp familiens SØS gjennom 3 dimensjoner, familiens kulturelle kapital, antall bøker i hjemmet samt familiens velstandsnivå. Disse er operasjonalisert i en indeks for SØS der skåringene er kategorisert i fem like store grupper fra svært lav til svært høy SØS, basert på kvintiler med 20 % i hver gruppe (Bakken, 2016). Samlemålet benyttes i forskningsspørsmål 3 og variabelens univariate fordeling er presentert i vedlegg 1 (jf.tab. 20). I det følgende vil jeg beskrive de ulike dimensjonene i samlemålet og tabell 2 viser en oversikt over operasjonaliseringene.

Dimensjon 1: Kulturell kapital

Dimensjonen måler foreldrenes utdanningsnivå gjennom spørsmål om foreldrene har høyere utdanning. Tidligere ble spørsmål om foreldrenes yrke og inntekt benyttet, noe som viste seg at ungdommene hadde begrenset kunnskap om. I tillegg viste yrkesopplysninger seg å medføre identifisering av enkeltpersoner (Bakken & Sletten, 2016, s. 23) og spørsmålet ble derfor utelukket fra undersøkelsene.

Dimensjon 2: Antall bøker i hjemmet

Denne dimensjonen beskriver hvor mange bøker ungdommene tror de har hjemme, og er ment å indikere familiens kulturelle kapital. Det kan stilles spørsmål ved hvor aktuelt spørsmålet er i dagens samfunn med sterk digital vekst der bøker i stor grad erstattes med lydbøker, ipader og andre medier. Bakken (2016) hevder likevel spørsmålet indikerer familiens velstandsnivå fordi bøker fremdeles er dyrt og kan

belyse akademiske ressurser samt har vist seg som god indikator både i tidligere Ungdataundersøkelser og i «Ung i Norge» undersøkelsene (Bakken, 2016).

Dimensjon 3: Familiens velstandsnivå

Dimensjonen måler familiens tilgang på materielle ressurser. Siden de fleste barn i Norge vokser opp med tilstrekkelig materielle goder i dag (Sandvik, 2015) kan det stilles spørsmål ved om dimensjonen er egnet som mål på familiens SØS i dagens samfunn. Likevel viser det seg at lavinntektsfamilier ikke drar like mye på ferie som de med høyere inntekt og spørsmålet om ferieopplevelser kan dermed antas å bidra med å fange opp en viktig side ved familiens SØS (Sandvik, 2015).

Tabell 4 Oversikt over variabler i samlemålet for sosioøkonomisk bakgrunn (SØS)

Teoretisk begrep	Variabelnavn	Opprinnelige verdier
Kulturell kapital	1. Fars utdanning 2. Mors utdanning Har far /mor utdanning på universitet/ høyskole?	1. Ja 2. Nei
	Hvor mange bøker tror du det er hjemme hos deg?	1.Ingen bøker 2.Mindre enn 20 bøker 3.20-100 bøker 4.100-500 bøker 5.500-1000 bøker 6.Mer enn 1000 bøker
Materiell velstand	Har familien din bil?	1.Nei 2.Ja 3.Ja to eller flere
	Har du eget soverom?	1.Ja 2.Nei
	Hvor mange ganger har du reist på ferie m.familien din det siste året?	1.Ingen ganger 2.En gang 3.To ganger 4.Mer en to ganger
	Hvor mange datamaskiner har familien din?	1.Ingen 2.En 3.To 4.Mer enn to
Sosioøkonomisk bakgrunn	«Indeks for Sosio økonomisk bakgrunn» - SØS-kategorisert i 5 grupper	1.Svært lav SØS 2.Lav SØS 3.Middels SØS 4.Høy SØS 5.Svært høy SØS

4.6.5 Bosted

Forskningsspørsmål 4 undersøker om ungdommenes bosted har betydning for cannabisbruk basert på hvilke kommune de bor i (jf. vedlegg 1, tab. 35). Det presenteres gjennom to grafiske fremstillinger; en for gjennomsnittlig cannabisbruk i hver kommune og en der kommunene er inndelt etter små, mellomstore og store kommuner.

Analysen for små, mellomstore og store kommuner er kategorisert etter antall besvarelser i Ungdataundersøkelsene, slik vi ser av tabell 5. Antall besvarelser gjenspeiler altså antall ungdom som har besvart undersøkelsen. Det totale antall ungdom i kommunene vil være noe annet. I oppgavens analysedel har jeg satt en grense for høyt / lavt cannabisbruk. Jeg definerer andelen som rapporterer cannabisbruk over 5 % som høyt, og bruk under 5 % som lavt. Tabell 5 viser oversikt over operasjonaliseringene.

Tabell 5 Operasjonalisering av fylkenes kommuner

Teoretisk begrep	Variabelnavn	Opprinnelige verdier	Omkodet bivariat	Omkodet multivariat
Bosted	Kommune	701: Horten 702: Holmestrand 704: Tønsberg 709: Larvik 710: Sandefjord 711: Svelvik 713: Sande 714: Hof 716: Re (491) 722: Nøtterøy 723: Tjøme 728: Lardal 805: Porsgrunn 806: Skien 807: Notodden 811: Siljan 814: Bamble 815: Kragerø 817: Drangedal 819: Nome 821: Bø 829: Kvitseid 822: Sauherad 826: Tinn 827: Hjartdal 828: Seljord	Små kommuner : (0) 0-200 besvarelser 829: Kvitseid (52) 827: Hjartdal (69) 811: Siljan (76) 728: Lardal (85) 828: Seljord (96) 714: Hof (108) 834: Vinje (112) 723: Tjøme (115) 822: Sauherad (127) 817: Drangedal (138) Mellomstor kommune (1) 200 -850 besvarelser 711: Svelvik (210) 826: Tinn (251) 821: Bø (294) 819: Nome (352) 815: Kragerø (418) 702: Holmestrand (420) 713: Sande (445) 716: Re (491) 807: Notodden (493) 814: Bamble (597)	Mellomstore kommuner: 0 = 0, 2 1 = 1 Små kommuner: 0 = 1, 2 1 = 0

		834: Vinje	722: Nøtterøy (847)	
			Store kommuner:(2) 1000- 2400 besvarelser 701: Horten (1071) 805: Porsgrunn (1415) 709: Larvik (1742) 704: Tønsberg (1799) 710: Sandefjord (2173) 806: Skien (2333)	

Tallet i parentes bak kommunene tilsvarer antall besvarelser i ungdomsundersøkelsene

4.6.6 Kontrollvariabler

Statistiske sammenhenger som fremkommer gjennom bivariate krysstabellanalyser kan gi et skjevt bilde av virkeligheten dersom det ikke tas hensyn til bakenforliggende forhold. Jeg vil derfor i den multivariate regresjonsanalysen undersøke om de sosiale forholdene sosial mestring, marginalitet og bosted er reelle eller spuriøse ved å kontrollere de for alder og kjønn.

Alder: I de lokale Ungdataundersøkelsene rapporteres det om at cannabisbruken øker med alder. Bruken øker for hvert klassetrinn og det samme vises nasjonalt (jf. pkt. 2.1.4). Å bruke alder som kontrollvariabel kan si noe om alder har betydning for cannabisbruk i fylkene. Det kan videre si noe om sammenhengene mellom cannabisbruk og de sosiale forholdene som er undersøkt påvirkes av alder. Alder får videre fokus i en tilleggsanalyse der jeg undersøker økningen av cannabisbruk for ungdom i Vg2 og Vg3 for Telemark.

Kjønn: Kjønn er en aktuell kontrollvariabel fordi studier rapporterer om høyere andel gutter enn jenter som bruker cannabis, både nasjonalt og i fylkene (Folkehelseinstituttet, 2018a). Særlig jentene svarer negativt på spørsmål om ulike sosiale forhold i de lokale undersøkelsene (Vardheim, 2017; Aase et al., 2018). Det er aktuelle forhold å undersøke videre, men får likevel ikke fokus her. Jeg kontrollerer imidlertid oppgavens nøkkelvariabler for kjønn, noe som kan bidra i forbindelse med

den økte bruken blant gutter, samt økningen av psykososiale problemer blant jenter som bruker stoffet. Tabell 6 viser hvordan de to kontrollvariablene er operasjonalisert.

Tabell 6 Operasjonalisering av kontrollvariabler

Teoretisk begrep	Variabelnavn /beskrivelse	Opprinnelige verdier	Omkodet -multivariat
Kjønn	Er du gutt eller jente?	1. Gutt 2. Jente	1 = 0 2 = 1
Alder	Hvilke klassetrinn går du i?	1. 8 trinn 2. 9 trinn 3. 10 trinn 4. Vg 1	1, 2, 3 = 0 4 = 1

5 Bivariate analyser

Denne delen presenterer oppgavens første analysedel som består av bivariate krysstabellanalyser. Kapitlet er inndelt etter oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål før det avsluttes med en oppsummering av hovedfunn.

I hvilken grad skiller cannabisbrukerne seg fra ungdom som ikke bruker cannabis når det gjelder sosial mestring og marginalitet i Vestfold og Telemark?

1. *Er cannabisbrukerne mer fornøyd med livet sitt og har de bedre sosiale relasjoner, enn de som ikke bruker cannabis?*
2. *Skiller brukerne seg fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse og problematferd?*
3. *Varierer cannabisbruken etter ungdommenes sosioøkonomiske status?*
4. *Hva betyr bostedet for ungdoms cannabisbruk?*

5.1 Sosial mestring

Denne delen besvarer forskningsspørsmål 1. Først presenteres samlemålet for livstilfredshet. Deretter avsluttes det med 3 bivariate krysstabellanalyser som undersøker ungdommenes sosiale relasjoner til foreldre og nære vennerelasjoner.

5.1.1 Livstilfredshet

Tabell 7 Livstilfredshet etter cannabisbruk

	<i>Ingen</i>				
	<i>ganger</i>	<i>1 gang</i>	<i>2- 5 ganger</i>	<i>6 ganger el. mer</i>	<i>Total</i>
<i>Lav livstilfredshet</i>	12,9	23,2	24,2	34,3	13,6
<i>Middels livstilfredshet</i>	33,5	40,4	51,7	42,6	34
<i>Høy livstilfredshet</i>	53,5	36,4	24,2	23,1	52,4
N	14825	302	207	216	15550
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 224,076$, Df:6, $p < .001^{***}$, Gamma = - 0,417.

Tabellen viser store forskjeller mellom brukerne og ikke- brukerne når det gjelder livstilfredshet; brukerne har høyere andel lav og middels livstilfredshet, sammenlignet med ikke- brukerne. Andelen med lav livstilfredshet øker med 20 prosentpoeng blant storforbrukerne og med 10 prosentpoeng for de med lavere bruk. Totalt sett viser tabellen at alle brukergruppene har høyest andel med middels livstilfredshet, mens ikke- brukerne har høyest andel med høy livstilfredshet. Blant brukerne ser vi at omtrent halvparten av brukerne har middels livstilfredhet, mens de resterende fordeles relativt likt med lav og høy livstilfredshet, imidlertid noe høyere andel med lav livstilfredhet blant storforbrukerne.

Forskjellene er signifikant. Gamma viser en moderat negativ korrelasjon med verdien - 0,417 som bekrefter analysens funn; jo høyere cannabisbruk, jo lavere livstilfredshet.

5.1.2 Foreldrerelasjoner

Denne delen undersøker ungdommenes foreldrerelasjoner og tabell 8 viser om ungdommene deler personlige problemer med foreldrene og tabell 9 viser om ungdommene krangler med foreldrene.

Tabell 8 «Ville du snakket med eller søkt hjelp hos foreldrene dine dersom du har et personlig problem, føler deg utafør og trist og trenger noen å snakke med ?» etter cannabisbruk

	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6 ganger el.mer	Total
Helt sikkert	45,7	27,9	18,9	20,6	44,6
Kanskje	36,9	33,3	41,5	30,3	36,8
Nei	17,4	38,8	39,6	49,2	18,6
N	15213	312	212	238	15975
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 341.272$ $df=6$, $p < .001^{***}$, $\text{Gamma} = 0,459$

Tabellen viser at brukerne deler sjeldnere personlig problemer enn ikke- brukerne med foreldrene, og forskjellene er både store og tydelige. Andelen som ikke deler problemer med foreldrene øker med 30 prosentpoeng blant storforbrukerne, og med 10 prosentpoeng blant de med lavere bruk, sammenlignet med ikke- brukerne.

Samtidig viser tabellen oss at om lag halvparten av brukerne også deler personlige problemer med foreldrene.

Korrelasjonskoeffisienten gamma viser 0,459 og vitner om en positiv moderat korrelasjon mellom det å dele personlige problemer med foreldrene og cannabisbruk. Jo høyere bruk, jo lavere foreldretillit. Analysen viser altså både statistisk signifikante forskjeller og korrelasjon mellom de to variablene.

Tabell 9 «Jeg krangler ofte med foreldrene mine» etter cannabisbruk

	<i>Ingen ganger</i>	<i>1 gang</i>	<i>2-5 ganger</i>	<i>6 ganger el. mer</i>	<i>Total</i>
Passer svært godt	5,4	12,6	14,8	24,7	5,9
Passer ganske godt	16,6	26,5	26,4	21,1	17
Passer ganske dårlig	41,9	38,5	40,3	32,8	41,7
Passer svært dårlig	36,2	22,4	18,5	21,5	35,4
N	15272	317	216	247	16052
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 294.442$, $df=9$, $p < .001^{***}$ Gamma = -0,358

Tabellen viser at brukerne krangler mye mer med foreldrene enn ikke- brukerne.

Andelen som krangler med foreldrene er om lag 20 prosentpoeng høyere blant de med høyest bruk og 10 % høyere blant de med lavere forbruk, sammenlignet med ikke- brukerne. Samtidig kan det også observeres at omtrent halvparten av brukerne ikke krangler så mye med foreldrene.

Gamma viser - 0.358 og tyder på en moderat negativ korrelasjon mellom de to variablene som tyder på at jo høyere cannabisbruk er, jo mer krangler de.

5.1.3 Nære vennerelasjoner

Tabell 10 «Jeg har venner som jeg stoler på og kan betro meg til» etter cannabisbruk

	<i>Ingen ganger</i>	<i>1 gang</i>	<i>2- 5 ganger</i>	<i>6 ganger el. mer</i>	<i>Total</i>
Ja	90,3	92,2	86,2	81,3	90,2
Nei	9,7	7,8	13,8	18,7	9,8
N	15433	320	218	251	16222
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 28.249$, $Df:3$ $p < .0001^{***}$, Cramers`V= 0,042

Tabellen viser signifikante forskjeller mellom cannabisbrukerne og ikke-brukerne når det gjelder å ha nære vennerelasjoner. Andelen som ikke har nære venner er om lag 10 prosentpoeng lavere blant storforbrukerne, og 4 prosentpoeng lavere blant de med lavere forbruk, sammenlignet med ikke-brukerne. Imidlertid har de som bare har brukt stoffet kun 1 gang høyest andel nære venner.

Kjikkvadratet har signifikansverdi $< 0,001$ og indikerer at forskjellene er statistisk signifikante og kan med sannsynlighet generaliseres til resten av brukerne i fylkene. Korrelasjonskoeffisienten Cramers V viser 0,042 og indikerer ingen korrelasjon mellom cannabisbruk og det å ha nære venner.

5.2 Marginalitet

Denne delen besvarer forskningsspørsmål 2 og bidrar for å besvare oppgavens problemstilling. Først presenteres 2 bivariate krysstabellanalyser for sosial deltakelse på skolearenaen, deretter 2 for deltakelse på fritidsarenaen. Mens siste del består av et samlemål for problematferd.

5.2.1 Skolearenaen

Denne delen presenterer ungdommenes sosiale deltakelse på skolearenaen. Tabell 12 viser hvor fornøyd ungdommene er med skolen sin, mens tabell 13 handler om de opplever å «*passe inn*» blant medelevene.

Tabell 11 «Hvor fornøyd er du med skolen du går på?»

	<i>Ingen ganger</i>	<i>1 gang</i>	<i>2-5 ganger</i>	<i>6 ganger el.mer</i>	<i>Total</i>
Misfornøyd	16,2	22,4	27,5	40,2	16,8
Hverken fornøyd el. misfornøyd					
<i>misfornøyd</i>	16,4	21,1	28	21,4	16,7
Fornøyd	67,4	56,4	44,4	38,4	66,5
<i>N</i>	14988	303	207	224	15722
<i>Total</i>	100	100	100	100	100

$X^2 = 168,202$ $df=6$ $p < .001$ *** $Gamma = -0,351$

Tabellen viser relativt store forskjeller mellom brukerne og ikke-brukerne i forhold til om de er fornøyd med skolen. Andelen som er misfornøyd er om lag 25 prosentpoeng høyere blant storforbrukerne og 10 prosentpoeng høyere blant de med lavere bruk,

sammenlignet med ikke- brukerne. Blant storforbrukerne er det om lag 40 % som er misfornøyd og 27 % blant de med lavere bruk. Storforbrukerne er altså mest misfornøyd. Kjikvadratets verdi viser $< 0,001$ og forskjellene er statistisk signifikant. Gamma viser $-0,351$ og tyder på en negativ svak til moderat korrelasjon mellom variablene.

Tabell 12 «Jeg føler at jeg passer inn blant medelevene på skolen etter cannabisbruk

	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6 ganger el.mer	Total
Ja	52,2	48,4	39,7	44,5	51,9
Litt	44,2	44,1	49,8	36,4	44,2
Nei	3,5	7,5	10,5	19	4
<i>N</i>	15355	320	219	247	16141
<i>Total</i>	100	100	100	100	100

$X^2 = 197,304$ $df=6$ $p < .001^{***}$, $Gamma = 0,195$

Tabellen viser store forskjeller mellom brukerne og ikke- brukerne når det gjelder å oppleve å «*passer inn*» blant medelevene på skolen. Mer spesifikt ser vi at andelen som ikke opplever å «*passer inn*» er 15 prosentpoeng høyere blant storforbrukerne og 7 prosentpoeng høyere for de med lavere bruk, sammenlignet med ikke- brukerne. Blant storforbrukerne er det om lag 20 % som ser ut til å være misfornøyd med medelevene, imidlertid noe færre for de med lavere bruk. Likevel er omtrent 40 % av brukerne fornøyd med medelevene. Forskjellene er signifikante. Gamma viser en svak korrelasjon mellom variablene med sin verdi 0,195.

5.2.2 Fritidsarenaen

Denne delen presenteres ungdommenes sosiale deltakelse på fritidsarenaen. Tabell 14 viser grad av deltakelse i organisert fritidsaktivitet, mens tabell 15 viser om de er sammen med venner *ute* på kveldene.

Tabell 13 Er du med i noen organisasjoner, klubber, lag eller foreninger nå?

	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6 ganger el.mer	Total
Nei	37,3	56,3	53,2	59,8	38,2

Ja	62,7	43,7	46,8	40,2	61,8
N	15390	318	218	246	16172
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 118.327$ $df=3$, $p < .001^{***}$, $Cramers\`V=0,086$

Tabellen viser store forskjeller i deltakelsen i organisert aktivitet på fritidsarenaen etter cannabisbruk. Det er flere ikke- brukere enn brukere som deltar. Andelen som deltar i organisert aktivitet synker med omlag 20 prosentpoeng hos brukerne sammenlignet med ikke- brukerne. Omtrent 60 % av brukerne deltar ikke i organisert fritidsaktivitet. Kji kvadratet viser en høy verdi (118, 33) og igjen er forskjellene i fordelingene definitivt signifikante. Cramers`V viser 0,086 og dermed ingen korrelasjon mellom variablene.

Tabell 14 «Hvor mange ganger har du brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner de siste 7 dagene etter cannabisbruk ?

	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6 ganger el.mer	Total
Ingen ganger	45,1	23,1	24,3	23,9	44,1
1 gang	27	25	22,9	18,3	26,7
Mer enn 2	27,9	51,9	52,8	57,8	29,2
N	15157	312	214	230	15913
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 252.405$ $df=6$, $p < .001^{***}$, $Gamma=0,431$

Tabellen viser at cannabisbrukerne er mer ute med venner enn ikke- brukerne. Andel som er ofte ute med venner på kveldene er 30 prosentpoeng høyere blant storforbrukerne og 25 prosentpoeng høyere blant de med lavere bruk sammenlignet med ikke- brukerne. Blant storforbrukerne er det om lag 60 % som er mye ute og om lag 50 % av de med lavere bruk. Det er altså storforbrukerne som er mest ute med venner på kveldene. Gamma viser 0,431 og indikerer moderat korrelasjon mellom variablene; jo høyere cannabisbruk, jo mer er ungdommene ute. Det er altså relativt store forskjeller etter cannabisbruk når det gjelder det å være *ute* sammen med venner på fritiden og forskjellene er signifikante.

5.2.3 Problematferd

Denne delen presenterer i tabell 15 samlemålet for problematferd i en bivariat krysstabellanalyse.

Tabell 15 Deltakelse i problematferd etter cannabisbruk

	Ingen ganger	1 gang	2- 5 g.	6 ganger el.mer	Total
Ingen deltakelse	72,9	37,5	23,8	19,6	70,8
Deltatt 1 gang	17,9	26,5	24,3	21,9	18,2
Deltatt 2 el. flere ganger	9,2	35,9	51,9	58,5	10,9
N	15101	309	210	224	15844
Total	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 1228,840$ Df=6 $p < .001$ ***, Gamma= 0,713

Tabellen viser svært store forskjeller av at brukerne deltar langt oftere i problematferd enn ikke- brukerne. Andelen som har deltatt mer enn 2 ganger er om lag 50 prosentpoeng høyere blant storforbrukerne og 40 prosentpoeng høyere blant de med lavere bruk, sammenlignet med ikke- brukerne. Eksperimentbrukerne (bruk 1 gang) har lavest andel deltakelse, men likevel 25 prosentpoeng høyere enn ikke- brukerne. Blant de med høyt og lavt cannabisbruk har om lag 80 % deltatt og over 60 % av eksperimentbrukerne har deltatt. Kjikvadrattestens signifikansverdi $< 0,001$ indikerer at forskjellenene er signifikante. Gamma viser en særlig sterk positiv korrelasjon mellom variablene med verdien 0,713: jo høyere bruk, jo mer problematferd.

5.3 Sosioøkonomisk bakgrunn

Denne delen skal besvare forskningsspørsmål 3. Her undersøkes det om cannabisbruken varierer etter ungdommenes sosioøkonomiske status, og tabell 16 viser relativ fordeling over cannabisbrukerne og ikke- brukernes sosioøkonomiske status.

Tabell 16 Cannabisbruk etter sosioøkonomisk status

	SværtLav	Lav	Middels	Høy	Svært høy	
Cannabisbruk:	SØS	SØS	SØS	SØS	SØS	Total
Ingen ganger	93,6	94,8	95,8	95,1	96,5	95,1
1-5 ganger	4,5	3,5	2,9	3,4	2,3	3,3
6 ganger el.mer	2	1,7	1,3	1,5	1,2	1,5
<i>N</i>	3257	3289	3441	3256	3073	16316
<i>Total</i>	100	100	100	100	100	100

$\chi^2 = 34.878$ Df:8 $p < .0001^{***}$ Gamma = - 0,130

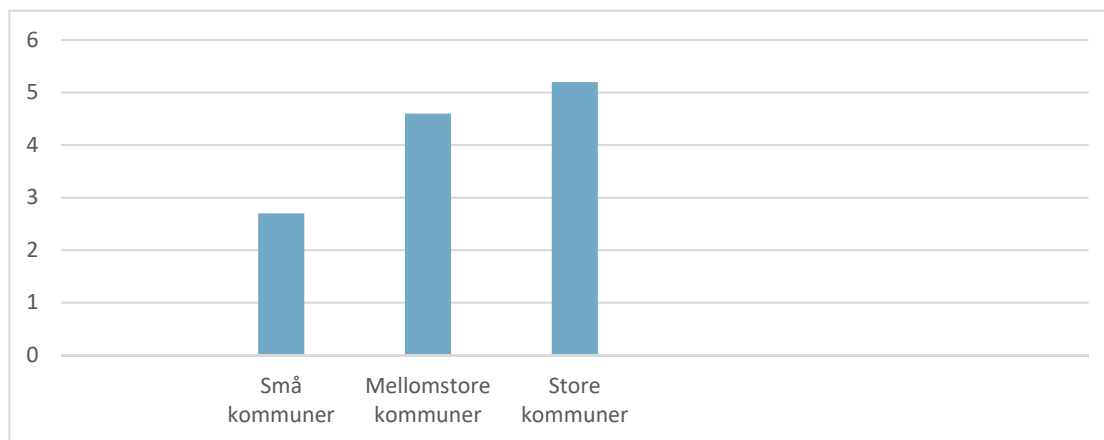
Av tabellen kan det observeres en tydelig sammenheng mellom cannabisbruk og sosioøkonomiske status. Andelen brukere øker ettersom den sosioøkonomiske statusen synker. Andelen brukere er om lag dobbelt så høy i gruppen med svært lav SØS sammenlignet med de med svært høy SØS. Sammenhengen bekreftes av korrelasjonskoeffisienten gamma som viser en svak negativ korrelasjon med sin verdi - 0,130; jo høyere SØS, jo lavere bruk. Nullhypotesen kan forkastes når kjikvadratet er lavere enn $< 0,001$ og det kan konkluderes med at sammenhengene er signifikante.

5.4 Bosted

Forskningsspørsmål 4 undersøker om ungdommenes bosted har betydning for cannabisbruk. Først presenteres en grafisk fremstilling der kommunene er inndelt i små, mellomstore og store kommuner ² i figur 3 før jeg viser en mer spesifisert fordeling av gjennomsnittlig andel cannabisbrukere for hver kommune i figur 4.

² Pr 01.01 2020 er flere kommuner sammenslått; Sande og Holmestrand til Holmestrand, Tønsberg og Re til Tønsberg, Bø og Sauherad til Midt Telemark, Nøtterøy Og Tjøme til Færder og Svelvik tilhører nå Viken fylke. Analysen benytter tidligere kommuneinndeling; fra før 2020 fordi Ungdataundersøkelsene er besvart før sammenslåingene.

Figur 3 Gjennomsnittlig andel cannabisbrukere etter kommunestørrelse

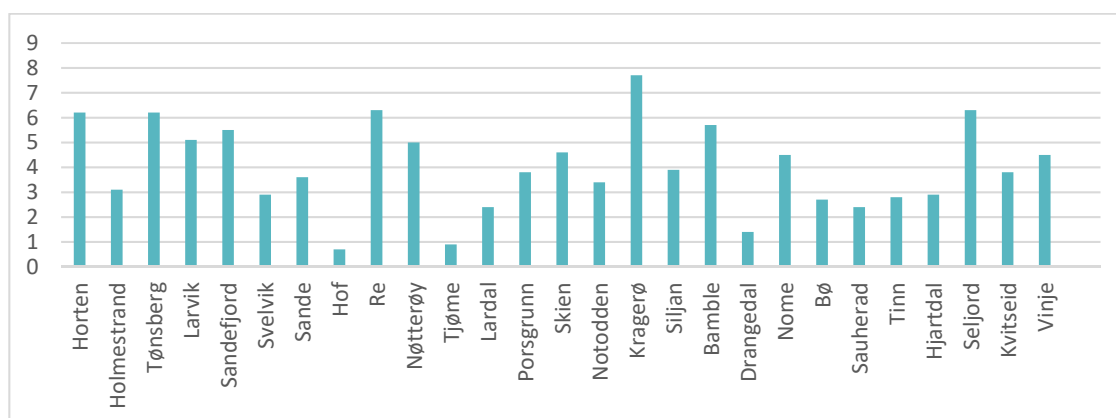

$\chi^2 = 13,418$, $Df = 2$, $p < .001^{***}$, $\Phi = 0,029$

Tabellen viser relativt store forskjeller mellom cannabisbruk og bosted. Andelen cannabisbrukere er høyere i «store kommuner» (5,2%) enn i «mellomstore kommuner» (4,6 %) og «små kommuner» (2,7%). Det er altså en tydelig at gjennomsnittlig andel brukere er høyest i de store kommunene.

Korrelasjonsmålet *Phi* viser $v = 0,029$ og tyder på at det ikke er noen korrelasjon mellom cannabisbruk og bosted i denne studien. Forskjellene er signifikante og det kan med sannsynlighet antas at det samme bruksmønsteret gjelder for resten av cannabispopulasjonen i fylket.

Figur 4 Gjennomsnittlig cannabisbruk i Vestfold og Telemarks kommuner

Analysen i figur 4 modifierer og nyanserer funn fra analysen for gjennomsnittlig cannabisbruk etter kommunestørrelse (jf. fig. 3). Vi ser vi at like mange store

kommuner (Horten, Tønsberg, Larvik, Sandefjord) som mellomstore (Re, Nøtterøy, Bamble, Kragerø) har en høy andel brukere på over 5%. Videre ser vi at alle de små kommunene, foruten Seljord (Hof, Tjøme, Lardal, Siljan, Drangedal, Sauherad, Hjartdal, Kvitseid og Vinje), har en lav andel brukere på under 5%. Her er det også fem mellomstore kommuner (Holmestrand, Svelvik, Sande, Bø, Nome, Tinn og Notodden) og to store kommuner (Skien, Porsgrunn) med relativt lav andel brukere. I tillegg utmerker Seljord seg med en relativt høy andel brukere (6,3 %) selv om kommunen er definert som liten kommune. Til slutt viser Kragerø kommune, som er en mellomstor kommune, å ha høyest andel brukere (7,7%) av alle kommunene.

5.5 Vg2 og Vg3 Telemark

Denne analysen undersøker gjennomsnittlig cannabisbruk i Vg2 / Vg3 for Telemark. Disse trinnene er som beskrevet tidligere ikke del av oppgavens hovedutvalg siden kun Telemark har utført undersøkelser for disse trinnene (jf. 4.3.1). De vil derfor sammenlignes med analysens ordinære utvalg der hensikten er å finne ut om bruken øker etter ettersom ungdommene blir eldre.

Tabell 17 Cannabisbruk i Vg2 / Vg3 i Telemark, og ungdomsskoler / Vg1 i Vestfold og Telemark

	Ungdomsskole Vestfold/Telemark	Vg1 Vestfold/Telemark	Vg2 / Vg3 Telemark
Ingen ganger	96,7	90,4	87,3
1 gang	1,3	3,9	4,9
2-5 ganger	0,8	2,9	4,2
6- 10 ganger	0,4	0,9	1,3
Mer enn 11 ganger	0,8	1,8	2,4
N	12165	4164	2676
Total	100	100	100
Gjennomsnitt	1,06	1,17	1,24
Standardavvik	0,37	0,60	0,69

$\chi^2=270,270$, $df=4$, $\text{Gamma}=0,506$ (Ungdomsskole og Vg1)

Tabellen viser at cannabisbruken øker når ungdommene blir eldre, målt etter klassetrinn. Andelen som har bruk cannabis øker med 2,8 prosenpoeng i overgangen fra ungdomsskole til Vg1 og med 0,8 prosenpoeng fra Vg1 til Vg2/Vg3. Andelen

brukere er altså høyest i overgangen fra ungdomsskole til Vg1, særlig for eksperimentbrukerne (bruk 1 gang). Her er det et poeng at andelen brukere for Vg2 /Vg3 sannsynligvis ville vært høyere dersom Vg2 og Vg3 fra Vestfold hadde vært med i analysen. Likevel viser analysen et poeng ved at bruken fortsetter å øke etter Vg1, og det kan således konkluderes med et signifikant økende cannabisbruk når ungdommene blir eldre, målt etter klassertrinn. Gamma viser moderat positiv korrelasjon med verdien 0,506, noe som bekrefter at bruken øker når ungdommene blir eldre; jo høyere alder, jo mer bruk.

5.6 Oppsummering

Forskningsspørsmål 1 kan besvares. Sammenlignet med ikke- brukerne er cannabisbrukerne mindre fornøyd med livet; de har lavere livstilfredshet enn ikke- brukerne og har dårligere sosiale relasjoner til andre; de har færre nære vennerelasjoner og flere har en dårlig relasjon til foreldrene enn det som er vanlig blant ikke- brukerne.

Forskningsspørsmål 2 kan også besvares. Brukerne skiller seg ut fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse og problematferd. Brukerne mistrives oftere på skolen og deltar sjeldnere i organisert aktivitet, og er altså mer «*perifere*» på sentrale arenaer enn ikke- brukerne. Derimot deltar de oftere i uorganisert fritidssamvær ute med venner på kveldene og i problematferd enn det ikke- brukerne gjør. Særlig det å delta i problematferd korrelerer sterkt med cannabisbruk og viser at jo oftere ungdommene har brukt cannabis, jo mer har de deltatt i problematferd.

I henhold til forskningsspørsmål 3 variere cannabisbruken etter ungdommens sosioøkonomiske status; andelen brukere er høyest for ungdom med lavere sosioøkonomisk status enn for de med høyere status. Forskjellene er ikke store, men tydelige. Korrelasjonskoeffisienten bekrefter sammenhengen gjennom en lav negativ korrelasjon som tilsier at jo høyere sosioøkonomisk status ungdommene har, jo lavere er cannabisbruken. Selv om andelen brukere er høyest i lavere sosiale lag, benyttes stoffet likevel av ungdom fra «*alle*» sosiale lag.

Forsknings spørsmål 4 kan også besvares. Cannabisbruken kan hovedsaklig knyttes til de store kommunene, samt enkelte av de mellomstore kommunene. 2 mellomstore kommuner (Kragerø og Re) samt en liten (Seljord) utmerker seg imidlertid med høyest andel brukere.

Til slutt viser analysen for Vg2 og Vg3 Telemark at andelen brukere øker særlig i overgangen fra ungdomsskole til Vg1 og deretter videre når ungdommene blir eldre, og begynner i Vg2 / Vg3.

6 Multivariat regresjonsanalyse

Dette kapittelet består av en multivariat lineær regresjonsanalyse som kontrollerer de bivariate analyseresultatene for andre bakenforliggende forhold. For å utføre en slik analyse er det krav om at visse forutsetninger er tilstede. Disse omhandler variablenes relevans, om variablene har lineære sammenhenger, kollinearitet samt om residualene er normalfordelte. Disse presenteres før selve analysen.

6.1 Regresjonsanalysens forutsetninger

Variablenes relevans;

Variablene som innlemmes i regresjonsanalysen er et resultat av den teoretiske gjennomgangen, samt tidligere relevant forskning på området. Likevel har variabler som kunne vært relevante, blitt utelukket på bakgrunn av begrensninger i datagrunnlaget (Ringdal, 2013, s. 405). Det kan medføre at andre aktuelle sammenhenger ikke blir belyst her. Oppgavens avhengige variabel er omkodet slik at lavest verdi er 0 og med stigende verdier til 4, slik at koeffisienten blir lettere å tolke. I tillegg er de uavhengige variablene omkodet til dummyvariabler.

Lineære sammenhenger;

Den neste forutsetningen er at det må være lineære sammenhenger mellom de uavhengige og den avhengige variabelen (Ringdal, 2013). Alle variablene i regresjonsanalysen er omkodet til dummies. Det vil automatisk ivareta kravet om linearitet når koeffisienten belyser hvordan effekten innenfor de ulike gruppene er når verdigruppe 1 sammenlignes med verdigruppe 0 (ref. gruppen).

Kollinearitet;

I regresjonsanalyser må det tas hensyn til kollinearitetsproblemet. Fordelingen på de uavhengige variablene må ikke korreleres så mye at det skaper problemer for analysen (Johannessen, 2009, s. 158). For å undersøke grad av korrelasjon har jeg utført en korrelasjonsanalyse ved bruk av Pearsons r . For å unngå multikollinearitet bør ikke variablene korrelere høyere enn 0,7 (Pallant, 2016, s. 158). Alle de uavhengige

variablene i denne matrisen ligger under kritisk grense og vil således ikke by på problemer for oppgavens lineære regresjonsanalyse (jf. vedlegg 2, tab. 37).

Residualene;

Den siste forutsetningen handler om forskjellen mellom observert og predikert verdi på avhengig variabel. Avstanden mellom disse skal være normalfordelte. Variansen i residualene må altså være lik for alle verdier på de uavhengige variablene (Ringdal, 2013). Kontroll for dette viser at residualene i regresjonsmodellen er noe skjevfordelte. Toppunktet ligger i midten, men modellen er både høyre og venstreskjev, og halene har ulik lengde (jf. vedlegg 2, fig. 7), noe som i utgangspunktet ikke tilfredstiller OLS-regresjonens forutsetninger (Eikemo & Clausen, 2012, s. 145-149). Denne utfordringen har jeg forsøkt løse gjennom manipulasjon av den avhengige cannabisvariabelen gjennom potenstransformasjoner. Hvilket vil si at jeg har utført en matematisk modifikasjon av cannabisvariabelen for å oppnå en bedre fordeling. Siden modellen er både høyre og venstreskjev er dette forsøkt med potenser mindre enn 1 for høyreskjeve fordelinger, og potenser større enn 1 for venstreskjeve. Etter en skjønnsmessig vurdering viser imidlertid ikke de nye fordelingene særlig høyere grad av normalfordeling. Når regresjonsmodeller utelukkende består av dummyvariabler kan det gi utslag i ujevn fordeling, og jeg tolker den skjeve fordelingen dithen. I den sammenheng utførte jeg en residualtest med de første indeksene; «*indeks for livstilfredshet*» og «*indeks for problematferd*» for å undersøke om disse var mer fordelte siden disse er på forholdstallsnivå med mange verdier. Imidlertid viser denne residualtesten noe jevnere fordelinger, men likevel fortsatt skjevfordelinger (jf. vedlegg 2, fig. 8). Tross påviste skjevfordelinger samt problemer det kan medføre for modellen har jeg likevel valgt å utføre regresjonsanalysen med utvalgte variabler, men tar hensyn til dette under tolkningen av modellen.

6.2 Lineær regresjonsanalyse

Regresjonsanalysen kontrollerer om oppgavens bivariate sammenhenger er reelle eller spuriøse etter å ha blitt kontrollert for andre forhold. I modell 1 undersøkes det om gjennomsnittlig cannabisbruk øker eller minker når bruken kontrolleres for sosial mestring og marginalitet. Deretter, i modell 2 og 3 undersøkes det om

sammenhengene endres i så stor grad at de kan regnes som spuriøse når de kontrolleres for kjønn og alder i modell 3.

Tabell 18. Sammenhengen mellom cannabisbruk (avhengig variabel): 0 - 4: jo høyere, jo høyere bruk), livstilfredshet, problematferd og bosted kontrollert for kjønn og alder.

Lineær regresjon (OLS). N = 16329

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	Standard feil	B	Standard feil	B	Standard feil
Constant	-0,018***	0,005	- 0,014*	0,006	-0,031***	0,007
Lav livstilfredshet (ref: Høy livstilfredshet)	0,049***	0,012	0,049***	0,012	0,052***	0,012
Middels livstilfredshet (ref: Høy livstilfredshet)	0,025***	0,008	0,026***	0,008	0,024**	0,008
Problematferd: deltatt 2 ganger (Ref: ikke deltatt / deltatt 1 gang)	0,057***	0,009	0,057***	0,009	0,058***	0,009
Problematferd: deltatt 3 ganger eller mer (Ref: ikke deltatt /deltatt 1 gang)	0,334***	0,012	0,334***	0,012	0,335***	0,012
Deler personlig problemer m. foreldre (ref: deler ikke..)	0,074***	0,010	0,073***	0,010	0,068***	0,010
Krangler med foreldre (ref: krangler ikke....).	0,020*	0,009	0,020*	0,009	0,023	0,009
Opplever å ikke «passe inn» blant medelever (ref: opplever å passe inn).	0,019	0,010	0,020	0,010	0,021*	0,010
Vært ute m. venner på kvelden mer enn 2 ganger (ref: ikke vært ute/ute 1 g.)	0,069***	0,008	0,068***	0,008	0,059***	0,008
Mellomstore kommuner (ref: store kommuner)			-0,004	0,008	- 0,005	0,008
Små kommuner (ref: store kommuner)			-0,052***	0,014	- 0,032*	0,014
Kontrollvariabler						
Jente (ref.: gutt)					-0,012	0,007
Vg 1 (ref.:Ungdomskole)					0,099***	0,008

<i>Standardfeil til modellen</i>	0,40	0,40	0,40
<i>Gj.sn. VIF</i>	1,136	1,115	1,124
<i>Justert R²</i>	0,090***	0,090***	0,101***

p < 0.05 p < 0.01** p < 0,001***

6.2.1 Modell 1: Indikatorene for sosial mestring og marginalitet

B -koeffisienten viser gjennomsnittlig endring på cannabisvariabelen når de uavhengige variablene øker med en verdi. Variabelene for både lav og middels livstilfredshet viser signifikant positiv sammenheng med cannabisbruk. Gjennomsnittlig bruk øker med 0,049 for ungdom med lav livstilfredshet, og med 0,025 for ungdom med middels livstilfredshet, sammenlignet med de med høy. Modellen forutsier at risikoen for cannabisbruk øker, men sammenhengene er sterkere for ungdom med lav livstilfredshet enn for de med middels livstilfredshet.

På variabelen for problematferd observeres en signifikant positiv sammenheng med cannabisbruk. Effekten av problematferd for cannabisbruk er betydelig kraftigere enn den som er knyttet til livstilfredshet. Gjennomsnittlig bruk øker med 0,057 for deltakelse i problematferd 2 ganger, og med 0,334 for de med deltakelse mer enn 3 ganger. Modellen indikerer altså at risikoen for bruk øker, og sammenhengene er sterke for ungdom som deltar mye.

Det å ha en negativ foreldrerelasjoner viser en positiv sammenheng med cannabisbruk. Gjennomsnittlig bruk signifikant økning på 0,074 for ungdom som ikke deler personlig problemer med foreldrene. For å krangle med foreldrene forutsier modellen en gjennomsnittlig økning av cannabisbruk med 0,020. Sammenhengene er signifikante på laveste nivå. Modellen indikerer altså at risikoen for cannabisbruk øker for ungdom med en negativ foreldrerelasjon, og sammenhengene er sterkere for det å ikke dele personlige problemer enn for det å krangle.

Koeffisienten for å ikke «*passé inn*» blant medelever på skolen viser også en positiv sammenheng med cannabisbruk; gjennomsnittlig cannabis forventes å øke med 0,019.

Videre observeres det å være mye ute med venner på kveldene å ha en positiv sammenheng med cannabisbruk. Her øker gjennomsnittlig bruk med 0,069 blant de som har vært ute mer enn 2 ganger.

Regresjonskoeffisienten justert R^2 viser hvor mange prosent av den avhengige cannabisvariabelen som kan forklares av de uavhengige variablene. Den beskriver altså forklaringskraften til hele modellen. Justert R^2 i tabell 18 viser 0,090 og tyder på at 9 prosent av variasjonene kan forklares i lys av livstilfredshet og problematferd mens omtrent 91 prosent skyldes andre forhold.

6.2.2 Modell 2: Indikatorene for sosial mestring, marginalitet og bosted

Det fremgår av modell 2 at koeffisientene for lav livstilfredshet endres ikke når bosted inkluderes i modellen. Det indikerer at bosted har en selvstendig sammenheng med cannabisbruk og påvirkes ikke av ungdommenes bosted. Koeffisienten for middels livstilfredshet viser seg derimot å styrkes fra 0,025 til 0,026 når bosted inkluderes i modellen. En middels livstilfredshet betyr altså noe mer for et økt cannabisbruk når det er tatt hensyn til bosted. Analysen forutsier altså det å ha middels livstilfredshet har en viss betydning for cannabisbruk, men moderes av andre forhold, mens det å ha en lav livstilfredshet har en selvstendig sammenheng med cannabisbruk.

Videre observerer jeg at koeffisienten for begge variablene for problematferd holder seg uendret og signifikante i modell 2, noe som indikerer at det å delta i problematferd har en selvstendig sammenheng med cannabisbruk.

Modellen indikerer videre at det å dele personlige problemer med foreldre reduseres fra 0,074 til 0,073 når bosted inkluderes i modellen. Det indikerer at effekten av å ikke dele personlige problemer med foreldrene reduseres noe, men imidlertid relativt lite når bosted inkluderes i modellen. Sammenhengene er fortsatt signifikant.

Derimot endres ikke koeffisienten for å krangle med foreldrene. Det indikerer at å krangle med foreldre har en selvstendig sammenheng med cannabisbruk når den ikke påvirkes av ungdommenes bosted. Sammenhengene er signifikante på laveste nivå.

Modellen indikerer videre at effekten av å ikke «*passé inn*» blant medelever styrkes fra 0,019 til 0,020 når bosted inkluderes, men sammenhengene er fortsatt ikke signifikant. Det å oppleve å ikke «*passé inn*» blant medelever betyr altså noe mer for cannabisbruken når det er tatt hensyn til bosted.

Videre viser modell 2 at koeffisienten for variabelen å være mye ute på kveldene med venner reduseres fra 0,069 til 0,068 når bosted inkluderes. Effekten av å være mye ute reduseres altså noe, men relativt lite når det tas hensyn til bosted og sammenhengene er fortsatt signifikant.

Til slutt viser modell 2 at det er en svak negativ sammenheng mellom cannabisbruk og det å bo i en mellomstor kommune. Gjennomsnittlig bruk synker med kun - 0,004 som effekt av å bo i en mellomstor kommune sammenlignet med å bo i en stor kommune. Den lave koeffisienten bekrefter oppgavens bivariate funn som viser at bruken i enkelte av de mellomstore kommune er like høy som i de store kommunene. Effekten av det å bo i en mellomstor kommune kan således avhenge av hvilke kommune det gjelder. Slik sett kan det forstås at sammenhengen heller ikke er signifikante.

Variablene for å bo i små kommuner viser til motsetning en signifikant sterkere negativ sammenheng med cannabisbruk. Her synker gjennomsnittlig bruk med 0,052 som effekt av å bo i en liten kommune sammenlignet med å bo i en stor. Det er altså sterkere sammenhenger for det å bo i en liten kommune enn for det å bo i en mellomstor kommune for cannabisbruk.

Justert R^2 øker ikke etter å ha inkludert bosted i modellen. Det betyr altså at bosted ikke har betydning for variasjonen i cannabisbruk. Omtrent 91 prosent av variasjonen kan fortsatt skyldes andre forhold.

6.2.3 Modell 3: Kjønn og alder

Modell 3 viser at koeffisienten for lav livstilfredshet styrkes fra 0,049 til 0,052 når alder og kjønn inkluderes i analysen. Det indikerer at effekten av lav livstilfredshet øker når det tas hensyn til ungdommenes alder og kjønn. Å ha en lav livstilfredshet betyr altså

noe mer i forhold til at cannabisbruken når det er tatt hensyn til de andre forhold i modell 3. Signifikansnivået holder seg stabilt gjennom de tre modellene og tyder på at sammenhengene mellom livstilfredshet og cannabisbruk er signifikant selv når det kontrolleres for andre forhold.

Koeffisienten for middels livstilfredshet reduseres fra 0,026 til 0,024 i modell 3 når kjønn og alder inkluderes, noe som indikerer at det motsatte av hva vi observerte for lav livstilfredshet. Det å ha middels livstilfredshet betyr altså noe mindre for cannabisbruk når alder og kjønn tas hensyn til. Analysen forutsier altså at å ha middels livstilfredshet har en viss betydning for cannabisbruk, men moderes av andre forhold. Derimot har det å ha en lav livstilfredshet en selvstendig sammenheng med cannabisbruk.

For å ha deltatt i problematferd observeres det at koeffisienten for å ha deltatt 2 ganger i problematferd styrkes fra 0,057 til 0,058, og fra 0,334 til 0,335 for å ha deltatt mer enn 3 ganger når kontrollvariablene inkluderes. Effekten av problematferd styrkes altså svakt når ungdommene begynner på videregående og dersom man er jente. Det kan tyde på at problematferden øker når ungdommene blir eldre. Sammenhengene er fortsatt signifikant.

Koeffisienten for å dele personlige problemer med foreldre reduseres ytterligere i modell 3 fra 0,073 til 0,068 når kontrollvariablene inkluderes. Det viser oss at effekten av å ikke dele personlige problemer med foreldrene reduseres mer av at kjønn og alder inkluderes, enn det det gjorde når bosted ble inkludert i modell 2. Sammenhengen er fortsatt signifikant.

Videre viser modellen at koeffisienten for det å krangle med foreldrene også øker ytterligere fra 0,020 til 0,023, men disse er ikke signifikante. Effekten av å krangle styrkes altså når kjønn og alder inkluderes, i motsetning til det å dele personlige problemer, som viste at effekten ble svekket når kjønn og alder ble inkludert.

Modellen indikerer videre at effekten av å ikke «*passe inn*» blant medelever styrkes ytterligere fra 0,020 til 0,021 når kontrollvariablene inkluderes. Samtidig er økningen relativt liten, men sammenhengene er nå signifikante på laveste nivå. Effekten av å

oppleve å ikke «*passer inn*» for cannabisbruk styrkes altså når det tas hensyn til kjønn og alder.

Vi ser videre at effekten av å være mye ute sammen med venner på kveldene reduseres noe, men relativt lite fra 0,069 til 0,068 når kontrollvariablene inkluderes. Sammenhengen er signifikant. Effekten av å oppleve å ikke «*passer inn*» for cannabisbruk styrkes altså når det tas hensyn til kjønn og alder. Analysen forutsier at det å være mye ute med venner fortsatt har betydning for cannabisbruk, men modereres av andre forhold.

Koeffisienten for å bo i en mellomstor kommune sammenlignet med store kommuner, er fortsatt ikke signifikant etter å ha kontrollert for kjønn og alder.

Variabelen for små kommuner viser at den negative koeffisienten reduseres fra - 0,059 til - 0,036. Det viser at effekten av å bo i små kommuner reduseres når det tas hensyn til ungdommens alder og kjønn og de andre sosiale forholdene. Analysen forutsier altså det å bo små kommuner har en viss betydning for cannabisbruk, men modereres av andre forhold.

Alder viser en signifikant positiv sammenheng med cannabisbruk blant ungdommene i denne studien. Gjennomsnittlig cannabisbruk øker med 0,099 når ungdommene begynner på videregående. Modellen forutsier altså høyere cannabisbruk blant ungdom i Vg1 enn på ungdomsskolen.

Kjønn har også betydning for cannabisbruk. Det å være jente viser en negativ sammenheng med cannabisbruk. Gjennomsnittlig cannabisbruk går ned - 0,012 dersom man er jente. Modellen forutsier at flest gutter bruker cannabis.

Justert R^2 øker fra 0,090 til 0,101 etter at jeg har inkludert kontrollvariablene i modell 3. Kjønn og alder bidrar altså med å forklare 1 % mer av cannabisbrukens variasjoner utover det de sosiale forholdene i modell 1 og 2 viser. Men fortsatt kan omtrent 90 prosent av variasjonen tilskrives andre forhold enn de som er belyst i modell 3.

6.3 Oppsummering

Regresjonsanalysen viser sammenheng mellom livstilfredshet og cannabisbruk, og disse er sterkest for lav livstilfredshet. Likeså øker bruken når ungdom deltar i problematferd, særlig for de som har deltatt mest. Både livstilfredshet og problematferd viser en signifikant betydning for cannabisbruk. Regresjonsanalysen finner i tillegg funn som ikke var tilgjengelig i bivariate analyse. Både effekten av lav livstilfredhet og problematferd for cannabisbruk styrkes, når disse kontrolleres for kjønn og alder. Det kan altså tyde på at jenter som bruker cannabis er mindre livstilfredse.

Videre viser analysen signifikante sammenhenger mellom foreldrerelasjoner og cannabisbruk. Risikoen for bruk øker særlig for det å ikke dele personlige problemer med foreldrene og noe mindre for det å krangle med foreldre. Sammenhengene svekkes når de kontrolleres for kjønn og alder. Det tyder på at kjønn og alder har betydning for effekten av foreldrerelasjoner for cannabisbruk. Kanskje deler jentene oftere personlige problemer enn guttene siden særlig det å dele personlige problemer svekkes når kontrollvariabelen jenter, inkluderes i modellen.

Det er observert sammenheng mellom skolemistrivsel og cannabisbruk. Risikoen for bruk øker for ungdom som opplever å ikke «*passé inn*» blant medelever, og effekten styrkes av kjønn og alder. Sammenhengene er ikke signifikante. Det kan i lys av bivariate funn (jf. tab.12, pkt. 5.2.1) stilles spørsmål ved om forskjellene mellom brukerne og ikke- brukerne i denne studien er for små til å være signifikant.

Videre viser funn en signifikant risiko for cannabisbruk for det å være mye ute med venner på kveldene, men sammenhengen modifiseres av kjønn og alder. Er jenter mindre ut på kveldene enn guttene ?

Analysen viser sammenheng mellom cannabisbruk og det å bo i små og mellomstore kommuner, sammenlignet med å bo i store kommuner. Sammenhengene er sterke for det å bo i små kommuner. Her reduseres bruken. I tillegg svekkes sammenhengene når kontrollvariablene ble inkludert og kan derfor antas omhandle også kjønn og alder.

Det at bruken går ned for ungdom som bor i små kommuner forklarer altså noe av variasjonen. Det ble også bekreftet av justert R^2 i modell 3 som viste at kjønn og alder bidro med å øke forklaringen for cannabisbruk med 1 % mer.

Det observeres signifikante forskjeller for gutter og jenters cannabisbruk. Jenter bruker mindre cannabis enn gutter. Videre bekrefter analysen at alder har signifikant betydning for ungdoms cannabisbruk. Modellen forutsier høyere gjennomsnittlig cannabisbruk blant ungdom i Vg1 enn i ungdomskolen. Dette sammenfaller med de bivariate analysenes funn som viser økt bruk fra ungdomskole til videregående og at bruken øker videre i Vg2 / Vg3.

Regresjonsanalysen viser at kontrollvariablene har betydning for de sosiale forholdene i analysen. Likevel bidrar de til å forklare 1 prosent av variasjonen i cannabisbruk. Den multivariate analysen peker altså på at de sosiale forholdene i regresjonsanalysen samt kjønn og alder påvirker ungdoms cannabisbruk. Likevel viser modellen totalt sett at dette forklarer om lag 10 prosent av cannabisbrukens variasjoner mens 90 prosent kan tilskrives andre forhold.

7 Diskusjon

Denne delen oppsummerer hovedfunn og diskutere disse i lys av oppgavens teoretiske perspektiver og relevant forskning.

7.1 Ulik sosial mestring

Hovedfunn: Bivariate funn indikerer at brukerne er mindre fornøyd med livet enn ikke-brukerne; andelen med lav og middels livstilfredshet er høyere blant brukerne enn ikke-brukerne, særlig for ungdom som rapporterer om et høyt cannabisbruk.

Regresjonsanalysen forutsier også at risikoen for bruk øker særlig for ungdom med lav livstilfredshet. Dessuten har brukerne dårligere relasjon til foreldrene; de deler sjeldnere personlige problemer med foreldrene og krangler oftere med foreldrene enn det ikke-brukerne gjør.

Hvordan kan det så forstås at brukerne er mindre fornøyd med livet, og mestrer livet dårligere enn ikke-brukerne? Og at de også har dårligere forlderrelasjoner enn ikke-brukerne? Individforklaringer vektlegger aktørperspektivet og individets evne til å takle utfordringer der ansvaret plasseres hos ungdommene selv. Andre vektlegger strukturperspektivet der samfunnsmessige forhold styrer ungdoms valg og handlinger. I det følgende vil jeg vise at ungdoms mestring kan ha forstås på ulike måter, samtidig som de ulike perspektivene jeg benytter også fungerer sammen og ikke utelukker hverandre.

Giddens begreper «*basic trust*» og «*individualisering*» blir i denne sammenheng relevant. Begrepet «*basic trust*», grunnleggende tillitt (Giddens, 1997, jf.pkt. 3.2) peker på at en positiv etablert tillitt i tidlige leveår mellom barnet og dets omsorgspersoner er en viktig beskyttelsesfaktor som kan fremme mestringstro, en forventning i individet om at ting går bra. En positiv etablert tillitt kan altså være en ressurs som øker sannsynligheten for å mestre livet senere. Derimot kan mangelfull tillitt mellom barn og omsorgspersoner i tidlige leveår virke motsatt, slik at barnet møter utfordringer med mistillitt og lav mestringstro. På den måten kan altså foreldrenes ferdigheter når det gjelder evnen til å skape gode relasjoner påvirke ungdommenes senere mestringsevne.

Videre beskriver begrepet «*individualisering*» nye utviklingstrekk ved samfunnet (Giddens, jf. pkt.3.2). I individualiseringsbegrepet ligger det en form for frigjøring der individet i dagen samfunn har fått både økte valgmuligheter og autonomi. De unge er altså mer løst bundet fra strukturene som tidligere gjorde fremtiden mer forutsigbar. Samtidig er de også mer overlatt til seg selv når valg skal tas selv om prosessen likevel ikke foregår uten føringer; selv om ungdommene er mer frigjort med økt autonomi er de også tvunget til å ta valg samt konsekvensene av sine valg. En marginaliseringsposisjon kan være et utfall for ungdom som mangler mestringsferdigheter og evnen til å mobilisere mulighetene som finnes. Giddens beskriver det handler om individets evne til refleksiv omstilling og individuell mestring. Bordieus begrep *habitus* kan også bidra med å kaste lys på denne sammenhengen som beskriver hvordan sosial bakgrunn, posisjoner og kapitaler former de unges habitus (Bordieu, 1986, jf. pkt. 3.1.1). Foreldreferdigheter kan anses som «*feltspesifikke kapital*» i det sosiale rom «*familien*». Foreldrenes kapital former de unges habitus som blir en del av deres identitet. Siden habitus anses som varig og stabil vil den også være utgangspunkt for ungdommens senere identitetsforståelse og mestringsferdigheter.

Belyste perspektiver fanger altså opp tendenser i oppgavens funn når det gjelder foreldrerelasjoner; brukerne har oftere en negativ relasjon til foreldre og sjeldnere nære vennerelasjoner. Det kan tolkes dithen at nære og positive relasjoner kan gi et grunnlag for positiv mestring. Det får støtte fra teorigjennomgangen som viser at nære og positive relasjoner er sentralt for sosial mestring og kan motvirke avvikende atferd (Barstad, 2014, m.fl. jf. pkt. 3.3). Da kan det også tenkes at nære, positive relasjoner beskytter mot cannabisbruk.

Selv om ungdom i dagens samfunn er mer frigjort med økt autonomi kan det altså se ut til at den enkeltes mestringsferdigheter likevel påvirkes av strukturelle føringer som sosial bakgrunn og relasjon til foreldrene. Effekten av individualiseringen kan altså se ut til å være tosidig; mulighetene for mestring påvirkes av sosiale ulikheter noe som belyser hvordan perspektivene fungerer sammen og påvirker hverandre gjensidig.

Det er påvist sterkere sammenhenger mellom negative foreldrerelasjoner og cannabisbruk, enn for det å mangle nære vennerelasjoner. Likevel har begge deler en signifikant sammenheng med cannabisbruk. I det følgende vil jeg si noe om betydningen av nære vennerelasjoner for cannabisbruk.

Hovedfunn Sammenlignet med ikke- brukerne finner jeg at brukerne har færre nære vennerelasjoner, foruten eksperimentbrukerne som har flere. Samtidig rapporterer 80 -90 % av brukerne at de faktisk har nære vennerelasjoner, mens 10 - 20 % mangler nære venner. De med høyest bruk har lavest andel nære venner og høyest andel som mangler nære venner.

Hvordan kan det forstås at flertallet av brukerne har nære vennerelasjoner til andre samt at eksperimentbrukerne har flere? Og at brukerne likevel har sjeldnere nære vennerelasjoner, enn ikke- brukerne.

At flertallet av brukerne har nære venner får støtte av forskning som viser at cannabis oftest benyttes i sosialt samvær. Det kreves tilgang på venner for å ha noen å prøve ut stoffen med (Andersen & Dæhlen 2017 m.fl. jf. pkt. 2.2). Siden funn viser at eksperimentbrukerne har høyest andel nære venner, kan det tenkes at disse har god tilgang på venner og har hatt venner som har introdusert de for stoffet. Slik sett kan det å ha mange venner medføre en risiko for cannabisbruk dersom det er handlinger som sanksjoneres positivt i miljøet. Derimot kan det å ha liten tilgang på venner kanskje beskytte mot bruk fordi ungdommene mangler noen som introduserer de for stoffet. Selv om analysene viser at brukerne hadde nære relasjoner på et gitt tidspunkt, kan det ikke bekreftes om brukerne hadde nære venner før bruken startet eller om de har fått flere venner som et resultat av bruken.

Videre viser funn at de med høyest bruk, i minst grad, har nære venner. Det får støtte av Nordentoft (2015) som finner at ungdom med høyt og fast cannabisbruk ofte deltar i faste og mer særegne miljøer (Nordentoft, 2015, jf .pkt. 2.2.1). Det kan tenkes at ungdommene med høyest bruk, har en fast gjeng de er sammen med der cannabisbruk

foregår. Samtidig kan det tenkes at de med lavere bruk og eksperimentbrukerne i større grad har behov for tilgang til venner for å få tilgang til stoffet.

Flertallet av brukerne ser altså ut til å ha vennerelasjoner. Det kan tolkes dithen at brukerne faktisk har tilhørighet i minst ett felleskap. Det forteller oss noe om brukernes sosiale mestring og tilgang på sosialt felleskap, men sier samtidig lite om hva slags aktiviteter som inngår i relasjonene, om de er «*gode* eller «*dårlige*» relasjoner. Sletten (2011) hevder det er bedre med «*dårlige*» relasjoner enn ikke sosiale relasjoner fordi sosiale relasjoner bidrar med å dekke grunnleggende sosiale behov for tilhørighet (Sletten, 2011, jf. pkt.2.2.1). I den forlengelse er det bekymringsfullt at jeg finner at nesten 20 % av de med høyest cannabisbruk, og 10 % av ikke- brukerne rapporterer at de ikke har nære venner. Særlig når det å mangle nære relasjoner anses som en større risikofaktor enn det å inngå i «*dårlige*» relasjoner for mestring.

Tematikken peker altså mot at selv om vi ser at de fleste brukerne deltar i sosiale felleskap sier funnet lite om relasjonene og miljøenes kvaliteter, og er noe som faller utenfor denne oppgavens omfang. Derimot undersøker oppgaven cannabisbrukernes grad av sosial deltakelse på ulike arenaer; om de er i «*sentrum*» eller «*perifere*» på sentrale arenaer. Det vil fortelle noe om brukernes sosiale posisjoner på arenaene samt om de har tegn til å befinne seg i marginaliserte posisjoner.

7.2 Ulike posisjoner på ulike arenaer

7.2.1 Posisjoner på skolearenaen

Hovedfunn: I de bivariat analysene finner jeg at brukerne er mindre fornøyd med skole og medelever enn ikke- brukerne, og de som rapporterer høyest cannabisbruk er minst fornøyd. Samtidig er over 70 % av brukerne fornøyd med skolen og medelever.

Hvordan kan slike variasjoner forstås? Brukerne er altså mindre fornøyd med skole og medelever enn ikke-brukerne samtidig er flertallet av brukerne fornøyd med skolen.

For å forstå ungdommenes ulikheter når det gjelder skoletrivsel kan Bordieus teori om sosiale felt og kapitalformer være trekkes inn (Bordieu, 1986, jf. pkt. 3.1.1). Skolen kan

ses som det sosiale rom bestående av ulike sosiale felt. Hvert felt har sin feltspesifikke kapital. Ulike klesstiler, gode karakterer eller spesielle sosiale ferdigheter kan være spesifikk kapital som gir aksept og prestisje i et felt. Ungdom må da tilegne seg feltets kapital for å «*passer inn*» hvorpå mangel av feltskapital kan resultere i en opplevelse av utenforskap. I denne sammenheng kan det tenkes at mangel av feltspesifikke kapital på skolefeltet kan ha resultert i at noen av brukerne mistrives på skolen i denne studien. Samtidig kan det heller ikke ses bort fra at skolemistrivsel kan skyldes andre bakenforliggende forhold når Bakken (1998) peker på at sosial bakgrunn, familieforhold og andre personlige forhold ofte går forut for en negativ skoletilpasning (Bakken, 1998, jf. pkt. 2.2.5).

På en annen side finner jeg også at en relativt stor andel av brukerne faktisk er fornøyd med skolen. Kanskje mestrer denne gruppen skolearenans feltspesifikk kapital. Det kan også tenkes at brukerne som trives på skolen har kompensatoriske ferdigheter. I følge Bakken (1998) kan ungdom klare seg bra tross et dårlig utgangspunkt ved at arenaer kompensere for hverandre; en god skoletilpasning kan kompensere for vanskelige familieforhold (Bakken, 1998, jf. pkt. 2.2.5) og stoffet kan tas i bruk som en virkelighetsflukt. For denne gruppen har altså skoletrivsel liten betydning for cannabisbruken. Det motsatt av hva Catalano m.fl (2010) finner når han hevder at skoletilhørighet beskytter mot rusmiddelbruk (Catalano, 2010, jf. pkt. 2.2.3).

Tematikken her viser at individets feltspesifikke kapital, men også at bakenforliggende forhold som sosial bakgrunn har betydning for skoletrivsel og mestring på arenaen. Ungdommenes sosial bakgrunn vil således innvirke på evnen til å utvikle feltspesifikk kapital og videre mestring på arenaen. Det belyser igjen hvordan struktur- og individperspektivet virker sammen og således ikke utelukker hverandre.

Til slutt, vil jeg i lys av egne refleksjoner påpeke at skolens strukturelle rammer i form av verdier og holdninger, kan ha en sentral betydning for ungdommenes skoletrivsel og mestring. I hvilken grad skolen reflekterer et inkluderende felleskap der alle «*passer inn*» ut fra egne forutsetninger, mener jeg kan innvirke på trivsel og mestring. I den forlengelse kan det tenkes at et inkluderende og positivt psykososialt miljø kan ha en

positiv innvirkning, noe vi ser skolen har vektlagt ved å innføre det nye faget «*Livsmestring*» fra høsten 2020. Dette er således ikke noe jeg har datagrunnlag for å hevde, men er noe jeg har resonnert meg frem til. Likevel vil jeg anta at skolesystemet i seg selv ikke kan anses som selvstendig årsak til skolemistrivsel og et eventuelt cannabisbruk, men at det heller handler om et samspill der strukturelle og individuelle faktorerer spiller sammen og påvirker hverandre gjensidig.

Oppsummert så langt kan det se ut til at cannabisbrukerne er mindre mindre fornøyd med livet, har dårligere sosiale relasjoner til andre. De har oftere dårlige relasjon til foreldrene og sjeldnere nære vennerelasjoner. Særlig foreldrerelasjoner kan se ut til å ha betydning for ungdommens cannabisbruk og mestring. De teoretiske perspektivene viser at en positiv foreldrerelasjon har betydning for brukernes senere mestring. Selv om ungdom er mer frigjorte i dagens samfunn, ligger likevel strukturelle føringer som sosial bakgrunn og familieforhold bak som begrensninger eller som en ressurser for de unges mestring. Slik sett utelukker altså ikke perspektivene hverandre, men fungerer sammen og påvirker hverandre gjensidig.

I det følgende vil jeg diskutere funn når det gjelder brukernes sosiale deltakelse og posisjoner på fritidsarenaen. Om de er i «*sentrum*» eller «*perifere*» på sentrale arenaer. Først et blikk på brukernes deltakelse i organisert aktivitet, og igjen blir Bordieus teori aktuell.

7.2.2 Posisjoner og deltakelse på ulike fritidsarenaer

Hovedfunn: Bivariate funn indikerer at cannabisbrukerne deltar sjeldnere i organisert aktivitet på sentrale fritidsarenaer enn det ikke- brukerne gjør. Hvordan kan det så forstås at brukerne deltar mindre i slike aktiviteter? Og hvordan kan det forstås at noen deltar mens andre ikke deltar?

På linje med at en god feltspesifikk kapital på skolearenaen har betydning for mestring (Bordieu, 1986, jf. pkt. 3.1.1 og 7.2.1), vil det samme gjelde for mestring på fritidsarenaen. Det kan tenkes at manglende kapital og mestring kan resultere i at ungdom ikke vil delta eller slutter på aktiviteter på arenaen. Samtidig kan det ikke ses

bort fra at sosial bakgrunn også har betydning for deltakelsen på bakgrunn av økt kommersialisering når det gjelder ungdommens fritidsaktiviteter i dagens samfunn. Særlig når funn i oppgaven viser at andelen som bruker cannabis er høyere blant ungdom med lavere sosial status, enn for de med høyere status. I så måte kan det tenkes at brukerne fra lavere sosiale lag kanskje ikke deltar på bakgrunn av lav økonomisk kapital. Videre kan det også tenkes at brukerne deltar sjeldnere når jeg også finner at brukerne tilbringer relativt mye tid ute med venner på kveldene, i uorganisert fritidssamvær. Da er det også nærliggende å anta at brukerne benytter såpass mye av fritiden ute med venner, at det blir lite tid igjen til deltakelse i organisert aktivitet på sentrale fritidsarenaer.

Funn viser at det likevel er en relativt stor del av brukerne som faktisk deltar i organisert aktivitet (40 %). Det kan argumenteres for, i lys av internasjonale studier, at bruken kanskje foregår på sentrale arenaer, siden forskning viser et økt cannabisbruk i enkelte idrettsmiljøer. Imidlertid var funn her også knyttet til miljøer med samtidig høyt alkoholforbruk, som påvirket ungdommene til bruk av andre rusmidler. Her ble idrettsdeltakelsen ansett som risikofaktor for cannabisbruk (Mc Cabe m.fl, jf. pkt. 2.2.4). Derimot finner Sandberg (2010) at cannabisbruk heller forekommer i en kontekst av subkulturell annerledeshet, utenfor sentrale arenaer (Sandberg, 2010, jf. pkt. 2.1.3). Her kan det vises til boka «*Cannabiskultur*», der Sandberg og Pedersen (2010) har intervjuet 100 brukere fra hele landet og konkluderer med at bruken fortsatt forekommer i en subkulturell kontekst og annerledeshet (Sandberg og Pedersen, 2010, jf. pkt. 2.1.3). Det tolker jeg dithen at brukerne som deltar i organisert aktivitet kanskje bruker stoffet i miljøet på sentrale arenaer. Samtidig kan det, i lys av Sandberg sine funn, argumenteres for at bruken heller foregår andre steder. Da kan det tenkes at brukerne som deltar i organisert aktivitet kanskje bruker stoffet sjeldnere, kanskje mest til rekreasjon og fest i helger etter en tidkrevende uke med prestasjonskrav fra både skole og fritidsaktiviteter. Her mangler svarene.

Oppsummert er altså brukerne mer «*perifere*» på sentrale fritidsarenaer og i organisert aktivitet enn ikke- brukerne. Det kan forstås i lys av både individuelle ferdigheter som sosial tilpasning og mestring på arenaen. Samtidig kan det også forstås

i lys av strukturelle begrensninger som kommersialisering av fritidsaktiviteter og som videre begrenser muligheten for familier med lav økonomisk kapital. Samtidig er det interessant når jeg finner at brukerne er mye ute med venner på kveldene og deltar særlig mye i problematferd. Er det en konsekvens av sosial mistilpasning på sentrale arenaer eller lav økonomisk kapital? Her mangler det også svar, men i det følgende vil fenomenet belyses ut fra teori og tidligere forskning på området.

Hovedfunn: Bivariate funn viser sammenheng mellom å være mye ute med venner på kveldene og cannabisbruk samt en moderat korrelasjon mellom variablene; jo mer ungdommene er ute, jo høyere er bruken. Regresjonsanalysen viser også en signifikant høyere risiko for cannabisbruk for ungdom som er mye ute på kveldene.

Det er videre påvist særlig sterke sammenhenger mellom cannabisbruk og problematferd; brukerne deltar langt mer i problematferd enn ikke- brukerne, særlig de med høyest bruk. Korrelasjon er særlig sterk; jo mer ungdommene deltar i problematferd, jo høyere er cannabisbruken. Dessuten bekrefter regresjonsanalysen en signifikant høyere risiko for cannabisbruk for ungdom, særlig for de som deltar ofte.

I lys av presenterte funn kan det tenkes at brukerne er mer ute ute på kveldene og deltar mer i problematferd enn ikke- brukerne som en konsekvens av bruken i seg selv. Samtidig kan også det å være mye ute på kveldene og delta i problematferd ha resultert i at ungdommene har havnet i risikomiljøer, der cannabisbruk er en del av konteksten. At en forklaring ikke utelukker en annen, kompliserer bildet, og denne studien kan heller ikke sies noe om hvilke vei kausalpilen peker.

Først og fremst viser funn at andelen cannabisbrukere er høyest for ungdom fra lavere sosiale lag enn for ungdom fra høyere sosiale lag. I lys av Bakken (1998) sine studier kan det stilles spørsmål ved om det å være mye ute, samt det å delta i kriminelle handlinger, er et resultat av frustrasjon over en vanskelig hjemmesituasjon. Særlig når Bakken (1998) beskriver at bakenforliggende forhold som sosial bakgrunn og problematiske familieforhold ofte ligger bak kriminell atferd hos ungdom (Bakken, 1998, jf. pkt. 2.2.5). Samtidig vil jeg poengtere at en bakgrunn fra lavere sosiale lag ikke nødvendigvis medfører problematiske familieforhold. Samtidig kan det også tenkes at det å vokse opp i lavere sosiale lag, kanskje i fattigdom, kan være belastende i seg selv

og som kan påvirke andre områder i livet. Særlig når forskning rapporterer om sammenhenger mellom det å ha en bakgrunn fra lavere sosiale lag, svekkede foreldreferdigheter og rusmiddelbruk hos ungdom (Heggen, 2003, jf. pkt. 2.2.2 og Bakken, 1998, jf. pkt. 2.2.5). Således kan det også tenkes at evnen til å mestre foreldrerollen kan svekkes som en konsekvens av å leve i fattigdom, i lavere sosiale lag. Slike funn viser seg i oppgaven ved at brukerne har dårligere foreldrerelasjoner enn ikke- brukerne, noe vi har sett kan sette individet i en svekket posisjon for å mestre utfordringer i livet.

Tematikken kan også omhandle sosiale prosesser som sosial mistilpasning på sentrale arenaer. I lys av Sletten (2011) sin forskning som finner at ungdom foretrekker antisosiale venner fremfor å ikke ha venner (Sletten, 2011, jf. pkt. 2.2.1), kan det tenkes at ungdom som mistrives og som mangler venner kan tiltrekkes andre miljøer med likesinnede for å tilfredsstille et sosialt grunneleggende behov for felleskap og tilhørighet. Sletten (2011) beskriver at selv om dette er i risikomiljøer, er marginaliseringsrisikoen lik for populær ungdom i risikomiljøer sammenlignet med populær ungdom som ikke er i slike miljøer. Sagt med andre ord; det å lykkes sosialt veier opp for den negative effekten av å være i miljøet.

Siden denne studiens funn viser høy deltakelse blant brukerne i problematferd målt gjennom kriminalitet og voldshandlinger, kan det tenkes at det uorganiserte samværet brukerne deltar i ute på kveldene, kjennetegnes av mer destruktive miljøer (80%). I lys av Bordieus teori kan gjengen ute være det sosiale feltet der både cannabisbruk og kriminelle handlinger inngår som aksepterte handlinger og feltspesifikke kapital. I så måte vil ungdommene i følge Becker (1968) bestrebe å tilegne seg miljøets feltspesifikke kapital for å oppnå aksept og status som styres av miljøets sosiale konstruksjoner og hva som anses som aksepterte handlinger som gir aksept (Becker, 1968, jf. pkt. 3.3).

En videre antakelse kan være at brukerne deltar mer i problematferd på bakgrunn av opposisjon mot egen mistilpasning på sentrale arenaner. Eller om det handler om en generell opposisjon mot samfunnet. Og hva er det i isåfall opposisjon mot? De første brukerne har vi sett gjorde opprør mot samfunnet i form av politisk opposisjon

(Førland & Korsvik, 2006 og Hauge, 2009, jf. pkt. 2.1). Om dagens ungdom preges av å samfunnsoppgjør, kan det ikke sies noe om i denne studien. Derimot kan det stilles spørsmål ved om kriminell deltakelse er resultat av samfunnets individualiseringsprosesser og en generell frustrasjon mot en krevende hverdag. Eller rett og slett kjedsomhet og søk etter spenning?

Oppsummert i henhold til forskningsspørsmål 2 kan det altså konkluderes med at brukerne er mer «*perifere*» på sentrale arenaer enn ikke- brukerne; de er mindre fornøyd med skolen, deltar sjeldnere i organisert aktivitet, mens de heller deltar oftere i uorganisert fritidssamvær ute med venner og i problematferd, enn ikke- brukerne. Det peker mot at cannabisbrukerne kan befinne seg i marginaliserte posisjoner, noe som styrkes ytterligere funn av mine funn som viser at den høyeste andelen brukere har bakgrunn fra lavere sosiale lag.

7.3 Cannabis, et normalisert rusmiddel i alle sosiale lag?

Hovedfunn: Bivariate funn indikerer at andelen brukere er høyere blant ungdom med lavere sosioøkonomisk status, enn blant de med høyere status. Forskjellene er ikke store, men tydelige, særlig når gruppen med svært lav SØS sammenlignes med gruppen med svært høy SØS. Samtidig viser funn at stoffet benyttes av ungdom fra «*alle*» sosiale lag.

I lys av en normaliseringshypotese hevdes det at når bruken av et stoff øker blir brukerne mindre marginaliserte og preget av risikofaktorer (Parker.mfl, 1998, jf. pkt. 2.1.3). Det gir støtte til denne studien når jeg finner at cannabis benyttes av ungdom fra «*alle*» sosiale lag. Det kan likevel stilles spørsmål ved om bruken i fylket er normalisert når de fleste brukerne er fra lavere sosiale lag. Hvordan kan det så forstås at andelen som bruker stoffet er høyere blant ungdom fra lavere enn fra høyere sosiale lag?

Helland og Øia (2000) peker på at en belastende hjemmesituasjon ofte har en kausal årsakssammenheng med rusmiddelbruk hos ungdom (Helland & Øia, 2000, jf. pkt. 2.2.2). Samtidig har vi også sett at det å vokse opp i lavere sosiale lag, muligens i fattigdom, kan være en belastning som påvirke andre områder i livet som evnen til å

mestre foreldrerollen (jf. pkt. 7.2). Da er det også nærliggende å tenke at ungdom kan ta i bruk rusmidler og cannabis som virkelighetsflukt i en vanskelig hverdag (Bakken, 1998, jf. pkt. 2.2.5). Slike funn viser seg i oppgaven ved at ungdom som bruker cannabis også oftere har dårligere foreldrerelasjoner enn de som ikke bruker cannabis.

Videre kan Giddens begrep «*individualisering*» trekkes frem som relevant (Giddens, 1998, jf. pkt. 3.2). Samfunnets individualiseringsprosesser og økte prestasjonskrav til utdanning og mestring generelt, kan være krevende for noen. For de som ikke mestrer prestasjonspresset kan risikoen for å falle «*utenfor*» i en sårbar posisjon være tilstede. Da kan resultatet være, som vi har sett en marginalisert posisjon der rusmidler er en del av bildet. På en annen side kan det også tenkes at stoffet benyttes som rekreasjonsmiddel med venner i sosialt samvær og fest, slik vi har sett forskerne bak normaliseringshypotesen hevder (Parker m.fl., 1998, jf. pkt. 2.1.3).

Til slutt kan det sies at mine funn finner delvis støtte i Pedersen sine studier (Pedersen, 1991, 2008, jf. pkt. 2.1.1) siden han også finner at ungdom med et lavt bruk kan knyttes til «*alle*» sosiale lag. Derimot knytter han ungdom med høyt cannabisbruk til lavere sosial lag, noe som ikke samsvarer med mine funn. Imidlertid er det slik at Pedersen og min studie definerer et høyt cannabisbruk ulikt, noe som gjør det vanskelig å sammenligne studiene.

7.4 Er cannabis et byfenomen?

Hovedfunn: Bivariate funn viser at bosted har betydning for ungdoms cannabisbruk. Andelen brukere er høyest i de store kommunene. Dessuten er bruken like høy i enkelte mellomstore kommuner. Imidlertid utmerker to mellomstore kommuner (Kragerø og Re) og en liten kommune (Seljord) seg ved å ha høyest andel brukere av alle kommunene.

Analyseresultatene samsvarer med forskning som tilsier at cannabisbruk i stor grad er et byfenomen (Vedøy & Skretting, 2.1.5). De store kommunene har høyest andel brukere. Når bruken viser seg lavest i de små kommunene styrkes fenomenet ytterligere. Hvordan kan vi forstå brukens tilknytning til de store kommunene?

Vi sett at det er større tilgang på mennesker i byene og derfor større mulighet for å bygge sosiale nettverk. Her er relasjonene også mer flyktige og «perifere» enn i bygdene der relasjonene ofte er færre og tettere (Christie, 1982, jf. pkt. 2.1.5). Det er nærliggende å si at tilgang på mer sosialt nettverk og relasjoner kan medvirke til at cannabisstoffene blir fysisk nærmere og at risikoen for å eksperimentere med stoffene blir høyere. I bygdene kan det også antas at det er lettere for voksne å holde en sosial kontroll på bakgrunn av høyere synlighet (Christie, 1982, jf. pkt. 2.1.5).

Et videre poeng er cannabiskulturens kjennetegn av subkulturelle uttrykk. Disse kulturene har hovedsaklig vært tilknyttet byer som kan antas en større toleranse for annerledeshet (Sandberg, 2010, jf. pkt. 2.1.5). Siden norske studier tilsier at cannabisbruk fortsatt forekommer i en kontekst av annerledeshet der subkulturelle uttrykk kan være en del av bildet (Sandberg, 2010, jf. pkt. 2.1.3) bekreftes bildet av cannabisbrukens tilknytning til store kommuner som også har de største byene. I hvilken grad bruken i fylkene kjennetegnes av subkulturelle uttrykk går utenfor denne oppgavens omfang, men her er det et potensial for forskning videre, for å finne ut i hvilke kontekster bruken foregår.

Videre kan det også stilles spørsmål ved funn av at Skien og Porsgrunn har lavere andel brukere enn Vestfoldbyene siden disse kommunene har tilnærmet likt folketall og har bystatus. En forklaring kan være at stoffene er mer tilgjengelig i Vestfoldbyene som ligger nærmere Oslo, som også har høyest andel brukere i landet (Bakken, 2018a, s. 60). En slik hypotese støttes av forskningen som viser at økt tilgjengelighet til stoffene øker bruken (Vedøy & Skretting, 2009, jf. pkt. 2.1.5). Det kan videre forstås når vi vet det er mer utfordrende å holde sosial kontroll fra voksne når mengde mennesker øker (Christie, 1982, jf. pkt. 2.1.5). Da kan terskelen for å prøve ut illegale rusmidler bli lavere fordi muligheten for å «*gjemme seg bort*», unngå å bli oppdaget og kanskje straffet, blir lavere.

Videre finner jeg at andelen brukere varierer i de mindre kommunene; 4 kommuner (Nøtterøy, Bamble, Kragerø og Re) har omtrent like stor andel brukere som de store

kommunene, mens de resterende har lavere andel. For disse 4 kommunene kan det tyde på at særegne forhold øker bruken, selv om i denne studien ikke er mulig å si noe om hva disse forholdene innebærer. Imidlertid kan det nevnes at befolkningsstatistikken er høyere i Nøtterøy enn i de øvrige kommunene jeg definerer som mellomstore kommuner, og i Bamble inngår by med bystatus. Når det gjelder Seljord som er en liten kommune så har denne kommunen folkehøyskole. Om stoffet kan bli mer tilgjengelig gjennom studentmiljøet er vanskelig å si, særlig når andre kommuner også har folkehøyskoler.

Når det gjelder de resterende kommunene med en lavere andel brukere enn de store kommunene, inngår kommuner både med bystatus (Holmestrand, Svelvik, Tinn, Notodden) og uten bystatus (Sande, Bø, Nome). Gjenspeiler den lave andelen bygdenes kvaliteter?

7.5 Cannabisbrukernes alder

Hovfunn: Bivariat funn viser at gjennomsnittlig cannabisbruk øker når ungdommene begynner på videregående. Videre viser funn at bruken forstetter å øke her i Vg2 og Vg3 (Telemark). Den høyeste økningen er i overgangen fra ungdomsskole til Vg1. Regresjonsanalysen bekrefter dessuten at risikoen for cannabisbruk øker når ungdommene begynner på videregående skole. Hvordan kan det så forstås at andelen cannabisbrukere øker når ungdommene begynner på videregående samt at bruken øker videre når ungdommene går over i Vg2 /Vg3.

At bruken øker særlig i overgangen fra ungdomsskole til Vg1 kan forstås i lys av at ungdommene begynner på en ny skole og skal inn i et nytt miljø. Da kan det å oppnå aksept og anerkjennelse fra jevnaldrende bli særlig betydningsfullt (Frønes, 2018 m.fl, jf. pkt. 2.2.1). Terskelen for å teste ut grenser kan da senkes for å oppnå aksept og anerkjennelse i det nye miljøet. Risikoen for cannabisbruk øker dersom det er en handling som sanksjoneres positivt i det aktuelle miljøet. I den forlengelse kan også gruppepress oppstå i bestrebelsen etter aksept og status.

Selv om bruken øker mest i overgangen fra ungdomsskole til videregående viser funn at bruken også er høyest på Vg3. Her kan det tenkes at ungdommene kanskje deltar i et

fast miljø der bruken forekommer og at status oppnås gjennom bestemte handlinger som eksempelvis cannabisbruk, noe som ble diskutert i pkt. 7.2. Det økte forbruket kan også forstås i lys av samfunnets individualiseringsprosesser med økt frigjøring, autonomi samt myndighetsladeren som trer inn (Giddens, 1991, jf. pkt. 3.2). Dessuten det også ha sammenheng med russefeiringen på trinnet, en tid med mye sosialt samvær i kombinasjon med alkoholbruk. Det har vi sett er en risikofaktor for cannabisbruk (Mc Cabe, 2016, jf. pkt. 2.2.4).

Imidlertid bør det påpekes at analysens utvalg som beskrevet kun er for Vg2 og Vg3 i Telemark. Det kan antas at analysens andeler for Vg2 og Vg3 hadde vært høyere dersom Vg2 og Vg3 fra Vestfold også hadde vært del av analysen, og funnet må derfor vurderes i lys av dette.

8 Avslutning

Oppgavens hensikt har vært å undersøke sosiale forhold ved ungdom som bruker cannabis. Det resulterte i følgende problemstillingen: I hvilken grad skiller cannabisbrukerne seg fra ikke- brukerne når det gjelder sosial mestring og marginalitet i Vestfold og Telemark? For besvare spørsmålet ble 3 forskningsspørsmål utarbeidet: Det første var om cannabisbrukerne er mer fornøyd med livet og har bedre sosiale relasjoner enn de som ikke bruker cannabis. Spørsmål 2 var om brukerne skiller seg fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse og problematferd, mens det tredje spør om cannabisbruken varierer etter ungdommenes sosioøkonomiske status. Til slutt ble det, på forespørsel fra fylkeskommunen, utarbeidet et siste forskningsspørsmål som undersøker hvordan bruken fordeler seg i fylkets kommuner. Forskningsspørsmålene og problemstillingen vil besvares ett for ett i lys av oppgavens funn.

I henhold til forskningsspørsmål 1 viser funn at cannabisbrukerne er mindre fornøyd med livet og har dårligere sosiale relasjoner til andre; de har oftere en dårlig relasjon til foreldrene og sjeldnere nære vennerelasjoner. Dessuten bekrefter den multivariate regresjonsanalysen at lav livstilfredshet øker risikoen for cannabisbruk, særlig for jenter. Videre viser foreldrerelasjoner seg å ha betydning for ungdoms cannabisbruk og mestring i denne studien; en negativ tillitsrelasjon med foreldre øker risikoen for cannabisbruk, og de teoretiske perspektivene viser at en positiv foreldrerealsjon har sammenheng med senere mestringsevne.

I henhold til forskningsspørsmål 2 har det vist seg at brukerne skiller seg ut fra ikke- brukerne når det gjelder sosial deltakelse på ulike arenaer; de er mer «*perifere*» på sentrale arenaer og mer sosialt deltakende i uorganisert fritidssamvær med venner ute på kveldene. De deltar også oftere i problematferd og korrelasjonen er sterk; jo oftere ungdommene har bruk cannabis, jo mer har de deltatt i problematferd. Regresjonsanalysen bekrefter i tillegg at risikoen for cannabisbruk øker for ungdom som er mye ute med venner på kveldene og som deltar i problematferd.

I henhold til forskningsspørsmål 3 viser analysen at det er små, men tydelige variasjoner i cannabisbruk etter ungdommenes sosioøkonomiske status; bruken er høyere blant

ungdom med lavere sosioøkonomisk status enn med høyere status. Samtidig benyttes stoffet også av ungdom fra høyere sosiale lag. Dermed kan det se ut til at bruken både er klassesdelt som på 1970 tallet, men også i ferd med å normaliseres siden stoffet også benyttes i «alle» sosiale lag. I det denne oppgaven avsluttes er det interessant at den siste Ungdataundersøkelsene for 2019 viser at bruken har økt særlig blant ungdom fra høyere sosiale lag (jf. pkt. 2.1.3).

I henhold til forskningsspørsmål 4 viser funn at bosted har betydning for ungdoms cannabisbruk; cannabisbruk er et byfenomen samtidig som funn viser at særegne forhold ved enkelte kommuner har betydning: enkelte mellomstore kommuner viser en like høy andel brukere som de store kommunene. Dessuten utmerker en liten (Seljord) og en mellomstor kommune (Kragerø) seg med høyest andel brukere av alle kommunene. Det er altså tydelig at særegne forhold ved enkelte kommuner har innvirkning på cannabisbruken.

Til slutt viste analysen for Vg2 og Vg3 i Telemark at cannabisbruk øker særlig i overgangen fra ungdomsskole til videregående, og videre når ungdommene begynner i Vg2 / Vg3. Dessuten bekrefter regresjonsanalysen at risikoen for cannabisbruk øker når ungdommene begynner på videregående, særlig for gutter.

Oppsummert i henhold til problemstillingen kan det konkluderes med at cannabisbrukerne skiller seg ut når det gjelder sosial mestring og marginalitet; de mestrer livet dårligere og har flere tegn til marginalitet. I forhold til sosial mestring er det dessuten påvist et «*klaseskille*» blant brukerne; halvparten befinner seg i «*midten*» med middels mestring, mens de resterende fordeler seg relativt likt på «*topp*» og «*bunn*» når det gjelder mestring. Altså er cannabisbrukerne i fylket tydelig klassesdelt.

For marginalitet ser det ut til at en relativt stor del av brukerne befinner seg i marginaliserte posisjoner, og særlig kriminell deltakelse og lav sosioøkonomisk status viser seg som markører for marginalitet i denne studien. Her sporer jeg imidlertid et bekymringsfullt «*klaseskille*» blant brukerne; en særlig stor andel brukere deltar i

kriminelle handlinger. Om handlingene er et uttrykk for motstand og samfunnsopposisjon som kjennetegnet brukerne på 1960- tallet kan det ikke sies noe om her. Heller ikke om handlingene utføres på bakgrunn av frustrasjon over en problematisk sosial bakgrunn, sosial mistilpasning på sentrale arenaer, eller om rett og slett kjedsomhet.

Alt i alt viser altså funn i denne studien til sammenhenger mellom sosial mestring, marginalitet og cannabisbruk blant ungdom; brukerne både mestrer livet dårligere og er mer marginaliserte enn ikke- brukerne. Jo høyere cannabisbruk, jo dårligere mestrer ungdommene livet, og jo flere tegn til marginalitet er tilstede. Dermed kan det se ut til at cannabisbrukerne ender opp som «*taperne*» i samfunnet og at det forebyggende arbeidet bør ta hensyn til observert «*klassemille*».

8.1 Tiltak

Funn i denne studien viser at brukerne har flere tegn til marginalitet ved at de er både «*perifere*» på sentrale arenaer, deltar mer i problematferd og har oftere bakgrunn fra lavere sosiale lag enn ikke- brukerne. I et forebyggende perspektiv kan det være hensiktsmessig å tilrettelegge for økt deltakelse i organisert aktivitet gjennom eksempelvis økonomisk støtte til ungdom med lav økonomisk kapital samt tilrettelegge for et inkluderende felleskap der alle «*passer inn*» og mestrer ut fra egne forutsetninger. Økt deltakelse kan videre antas å redusere risikoen for at ungdom blir «*perifere*» på sentrale arenaer, og som kan forebygge tiltrekning til destruktive miljøer utenfor sentrale arenaer.

I oppgaven er det påvist at cannabisbrukerne oftere har en negativ relasjon til foreldrene enn det ikke- brukerne har, og sammenhengene styrkes når brukerne begynner i videregående, særlig for guttene. Når nyere forskning også har vist at psykososiale risikofaktorer er mer uttalte for de yngste brukerne (Bakken Pedersen, 2019, jf. pkt.1.1.1) anser jeg et potensial for at det rusforebyggende arbeidet bør rettes mot å styrke av foreldrerelasjoner og at det bør favne de yngste brukerne og særlig guttene.

Videre viser funn i denne studien at det kan være hensiktsmessig å styrke de unges tro på egen mestring. Det nye faget «*Livsmestring*» som er innført i skolene høsten 2020, anser jeg som viktig supplement når det gjelder sosial mestring versus marginalitet. Om faget kan bidra med å øke de unges mestringstro gjenstår å se.

8.2 Videre forskning

Cannabisbruken i fylket er høyest i de store kommunene, men det er tydelig at særegne forhold har betydning i flere av fylkets kommuner. Kunnskap om slike forhold forstår jeg som et potensial for fylkets rusforebyggende arbeid. Det kan bidra med kunnskap til enkeltkommuner, men også som bidrag i det generelle rusforebyggende arbeidet gjennom økt kunnskap om sammenhenger mellom lokale forhold og cannabisbruk.

Oppgaven viser at cannabisbruk ikke er et uskyldig rusmiddel; flere av brukerne kan se ut til å bevege seg mot samfunnets ytterkanter og marginaliserte posisjoner. En relativt høy deltakelse i kriminelle handlinger kan knyttes til stoffets ulovlighet i Norge, noe som øker risikoen for kontakt med kriminelle miljøer. Samtidig er det ikke mulig i denne studien å si noe om brukerne var i posisjonen før bruken startet, eller om de havnet i en slik posisjonen som resultat av bruken. Her anser jeg et potensial for videre forskning; om cannabisbruk bidrar med å marginalisere brukerne, eller om det ligger andre forhold bak. Eller om cannabisbruk rett og slett er et resultatet av å befinne seg i en marginalisert posisjon. Her vil det også være behov for longitudinuelle studier som følger ungdommene over tid og som kan si mer om bakenforliggende forhold enn det denne studien kan. Slik kunnskap kan bidra med verdifull kunnskap for fylkets fremtidige rus og kriminalitetsforebyggende arbeid når det gjelder bakenforliggende for rusmiddelbruk og marginalitet blant fylkets ungdommer.

Videre vil det også bli interessant å følge debattene når det gjelder legal og regulert omsetning av cannabis. Som Pedersen hevder, kan det bidra med å flytte stoffet inn i samfunnet på en ny måte. Om bruken øker, eller om brukernes marginalitet reduseres når bruken av stoffet ikke lenger sanksjoneres med straff, gjenstår å se.

Referanser

- Andem, J. (2016). *Skam. Lykke til Isak, Sesong 3, Episode 1*. Hentet fra https://www.imdb.com/title/tt5934500/?ref=ttep_ep1
- Andersen, P. L. & Dæhlen, M. (2017). *Sosiale relasjoner i ungdomstida*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (1998). *Ungdomstid i storbyen. I: Oslo Metropolitan University - OsloMet: NOVA*.
- Bakken, A. (2016). *Ungdata 2016 : nasjonale resultater*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakken, A. (2018a). *Ung i Oslo 2018. I: Oslo Metropolitan University - OsloMet: NOVA*.
- Bakken, A. (2018b). *Unge hasjbrukarar trivst dårlegare på skulen, er meir utsett for mobbing og har fleire helseplagar. forskning.no Oslo met*. Hentet fra <https://forskning.no/partner-alkohol-og-narkotika-barn-og-ungdom/unge-hasjbrukarar-trivst-darlegare-pa-skulen-er-meir-utsett-for-mobbing-og-har-fleire-helseplagar/1221072>
- Bakken, A. (2019). *Ungdata 2019. Nasjonale resultater. I.*
- Bakken, A. & Sletten, M. A. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv- Hva sier ungdataundersøkelsene, NOVA rapport 3/16 - Oslo; Velferdsforskningsinstituttet NOVA*. Hentet fra <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2016/Sosiale-forskjeller-i-unges-liv>
- Barstad, A. (2014). *Levekår og livskvalitet : vitenskapen om hvordan vi har det*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). *The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. Psychological Bulletin, 117(3), 497-529. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497*
- Befring, E. (2002). *Forskingsmetode, etikk og statistikk*. Oslo: Samlaget.
- Bergersen, L. B. (1976). *Narkotikakonflikten : stoffbruk og myndighetskontroll (2. oppl. utg.)*. Oslo: Gyldendal.
- Berglund, F. (2004). *Indekskonstruksjon: Kun et spørsmål om teknikk? ; en empirisk gjennomgang. Tidsskrift for samfunnsforskning, 45(3), 567-586*.

- Bourdieu, P. (1986a). *The Distinction*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1986b). «The forms of capital». I: *Handbook of theory and Research for the sociology of Education*. John G. Richardson (red.) New York: Greenwood Press.
- Borg, V. & Vennerød, Ø. (1969). Himmel og helvete. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=8EzRN4vTJzE>
- Bramness, J. G. & Bretteville-Jensen, A. L. (2019). *Cannabisboka*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bretteville-Jensen, A. L. (2013). *Hva vet vi om cannabis?* Oslo: Universitetsforl.
- Bunting, M. & Moshuus, G. H. (2017). *Skolesamfunnet : kompetansekrav og ungdomsfellesskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Catalano, R. F., Haggerty, K. P., Oesterle, S., Fleming, C. B. & Hawkins, J. D. (2004). The Importance of Bonding to School for Healthy Development: Findings from the Social Development Research Group. *Journal of School Health*, 74(7), 252. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08281.x>
- Christie, N. (1982). *Hvor tett et samfunn?* (2. rev. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Copeland, M., Fisher, J., Moody, J. & Feinberg, M. (2018). Different Kinds of Lonely: Dimensions of Isolation and Substance Use in Adolescence. *A Multidisciplinary Research Publication*, 47(8), 1755-1770. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0860-3>
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Eikemo, T. A. & Clausen, T. H. (2012). *Kvantitativ analyse med SPSS : en praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker* (2. utg. utg.). Trondheim: Tapir akademisk forl.
- Folkehelseinstituttet. (2018a). Narkotikabruk blant ungdom, Hentet 19.09.20. Hentet fra <https://www.fhi.no/nettpub/narkotikainorge/bruk-av-narkotika/narkotikabruk-blant-ungdom/>
- Folkehelseinstituttet. (2018b). Narkotikabruk i Norge, Hentet 19.09.20. Hentet fra <https://www.fhi.no/nettpub/narkotikainorge/bruk-av-narkotika/narkotikabruk-i-norge/>

- Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (4. utg. utg.). (2016). Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Frønes, I. (2011). *Moderne barndom* (3. utg. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Frønes, I. (2013). *Å forstå sosialisering*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Frønes, I. (2018). *Den krevende barndommen : om barndom, sosialisering og politikk for barn* ([Rev. og oppd. utg.] utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Frøyland, L. R. (2017). Ungdata -Lokale ungdomsundersøkelser. Dokumentasjon av variablene i spørreskjemaet. Hentet fra <http://www.ungdata.no/Forskning/Metode-og-dokumentasjon/Ungdata-dokumentasjonsrapport-2010-2019>
- Førland, T. E. & Korsvik, T. R. (2006). *1968 : opprør og motkultur på norsk*. Oslo: Pax.
- Giddens. (1997). *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax.
- Giddens, A. (1998). *The Last Modernist*. London: London: Routledge.
- Granovetter, M. & Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Grimen, H. (2004). *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Grøholt, B., Sommerschild, H. & Gjærum, B. (1998). *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforl.
- Hall, W. (2015). What has research over the past two decades revealed about the adverse health effects of recreational cannabis use? *Addiction*, 110(1), 19-35. <https://doi.org/10.1111/add.12703>
- Hart, S. & Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til relasjon : tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore og Fonagy*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hauge, R. (2009). *Rus og rusmidler gjennom tidene*. Oslo: Universitetsforl.
- Heggen, K., Jørgensen, G. & Paulgaard, G. (2003). *De andre : ungdom, risikosoner og marginalisering*. Bergen: Fagbokforl.
- Helland, H. & Øia, T. (2000). *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Johannessen, A. (2009). *Introduksjon til SPSS : versjon 17* (4. utg. utg.). Oslo: Abstrakt forl.

- McCabe, K., Modecki, K. & Barber, B. (2016). Participation in Organized Activities Protects Against Adolescents' Risky Substance Use, Even Beyond Development in Conscientiousness. *A Multidisciplinary Research Publication*, 45(11), 2292-2306. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0454-x>
- Monahan, K. C., Oesterle, S. & Hawkins, J. D. (2010). Predictors and Consequences of School Connectedness: The Case for Prevention. *Prevention Researcher*, 17(3), 3.
- Neumann, C. E. B. & Neumann, I. B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen : en metodebok om situering*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Nordentoft, M., Erritzøe, D. & Lange, P. (2015). Cannabis og sundhet. *Vidensråd for Forebyggelse*, 1/152. Hentet fra https://www.actis.no/files/docs/vidensrad_for_forebyggelse_cannabis_og_sundhed.pdf
- Norvoll, R. (2013). *Samfunn og psykisk helse : samfunnsvitenskapelige perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Nygård, R. (1993). *Aktør eller brikke? : om menneskers selvforståelse*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ogden, T. (2001). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen : kompetanseutviklende og problemløsende arbeid i skolen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ogden, T. (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ommundsen, Y. (2000). Kan idrett og fysisk aktivitet fremme psykososial helse blant barn og ungdom? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 120(29), 3573-3577.
- Pallant, J. (2016). *SPSS survival manual : a step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (6th ed. utg.). Maidenhead: McGraw Hill Education.
- Parker, H. (1998). Illegal leisure: the normalisation of adolescent recreational drug use. *Probation Journal*, 46(3), 206-207.
- Pedersen. (1991). Mental health, sensation seeking and drug use patterns: a longitudinal study. *British Journal of Addiction*, 86(2), 195-204. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1991.tb01769.x>
- Pedersen. (2008). Hasjbruk hos unge voksne. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 128(16), 1825-1828.

- Pedersen. (2009). Cannabis Use: Subcultural Opposition or Social Marginality? A Population-Based Longitudinal Study. *Acta sociologica*, 52(2), 135-148.
<https://doi.org/10.1177/0001699309104001>
- Pedersen. (2015). *Bittersøtt : nye perspektiver på rus og rusmidler* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Pedersen & Bakken. (2019). Mer bruk av cannabis blant Oslo-ungdom: Hvem er i risikosonen? *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3(6), 457-471.
<https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2019-06-06>
- Pedersen, W. (2008). Hasj i Norge : mainstream, motkultur eller marginalitet. *Tidsskrift for velferdsforskning (trykt utg.)*. Vol. 11, nr 3 (2008), 208-219.
- Peretti-Watel, P. & Lorente, F. O. (2004). Cannabis use, sport practice and other leisure activities at the end of adolescence. *Drug And Alcohol Dependence*, 73(3), 251-257. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2003.10.016>
- Personopplysningsloven. (2018). Lov om behandling av personopplysninger. *Lovdata*, Hentet 17.09.20. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-15-38?q=personopplysningsloven>
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold : samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (3. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Rossow, I., Moan, I. S., Norström, T., Scheffels, J., Lauritzen, G. & Storvoll, E. E. (2010). *Skader og problemer forbundet med bruk av alkohol, narkotika og tobakk*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS.
- Sandberg, S. (2010a). *Cannabiskultur*. Oslo: Universitetsforl.
- Sandberg, S. (2010b). Utbredt men annerledes ; cannabiskultur og normalisering av hasj i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 51(4), 495-605.
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2010). *Cannabiskultur*. Oslo: Universitetsforl.
- Sandvik, L. (2015). Fortsatt få fattige og sosialt ekskluderte i Norge. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/fortsatt-fa-fattige-og-sosialt-ekskluderte-i-norge>
- Schiefloe, P. M. (2019). *Mennesker og samfunn : innføring i sosiologisk forståelse* (3. utg. utg.). Oslo: Fagbokforl.
- Skog, O.-J. (2004). *Å forklare sosiale fenomener : en regresjonsbasert tilnærming* (2. [rev. og utvidet] utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.

- Sletteland, N. & Donovan, R. M. (2012). *Helsefremmende lokalsamfunn*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sletten, M. A. (2011). *Å ha, å delta, å være en av gjengen : velferd og fattigdom i et ungdomsperspektiv* Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Strandbu, Å. & Bakken, A. (2007). *Aktiv Oslo-ungdom : en studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Tourangeau, R. & Yan, T. (2007). Sensitive Questions in Surveys. *Psychological Bulletin*, 133(5), 859-883. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.5.859>
- Ungdata. (2020). Personvern, Hentet 18.09.20. Hentet fra <https://www.ungdata.no/personvern/>
- Vardheim, I. (2017). *Ung i Vestfold (Ungdata-rapport, KoRus-region Sør og Vestfold fylkeskommune)*. Hentet fra <https://www.vfk.no/meny/tjenester-og-fagomrader/folkehelse/ung-i-vestfold-2017/>
- Vedøy, T. F. & Skretting, A. (2009). *Ungdom og rusmidler : resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008* (bd. nr. 5/2009). Oslo: SIRUS.
- Vike, H. & Eide, K. (2009). Kulturanalyse, minoritetsperspektiv og psykososialt arbeid. I(s. s. 13-37). Oslo: Gyldendal akademisk, cop. 2009.
- White, R. D. & Wyn, J. (1997). *Rethinking youth / Johanna Wyn and Rob White*. London: London, Sage Publications.
- Wichstrøm, T. & Wichstrøm, L. (2009). Does sports participation during adolescence prevent later alcohol, tobacco and cannabis use? *Addiction*, 104(1), 138-149. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2008.02422.x>
- Wormnæs, O. (1996). *Vitenskap - enhet og mangfold*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Øia, T. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*, . Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Øia, T. & Strandbu, Å. (2007). *Ung i Norge : skole, fritid og ungdomskultur*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Aagre, W. (2014). *Ungdomskunnskap : hverdagslivets kulturelle former* (2. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.

Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forl.

Aase, K. N., Bentsen, A. & Møller, G. (2018). *Ung i Telemark (Ungdata-rapport, KoRus-region Sør og Telemark fylkeskommune)*. Hentet fra

<https://www.telemark.no/Media/Files/Folkehelse/Materiell-fra-Folkehelse/Rapport-Ung-i-Telemark-2018>

9 Vedlegg

Vedlegg 1: Statistiske tabeller

Tabell 19 Deskriptiv statistikk over cannabisbruk

	Antall	Prosent
Ingen ganger	15534	95,1
1 gang	322	2
2-5 ganger	220	1,3
6 -10 ganger	82	0,5
Mer enn 11 ganger	171	1
Mangler svar	461	3
N	16790	100

Tabell 20 Deskriptiv statistikk over sosioøkonomisk bakgrunn (SØS)

	Antall	Prosent
Svært lav SØS	3257	20
Lav SØS	3289	20,2
Middels SØS	3441	21,1
Høy SØS	3256	20
Svært høy SØS	3073	18,8
Mangler svar	13	0,1
N	16316	100

Tabell 21 Deskriptiv statistikk over Fornøydhets med Foreldre

Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med foreldrene dine?

	Antall	Prosent
Svært misfornøyd	755	4,8
Litt misfornøyd	885	5,6
Verken fornøyd eller misfornøyd	950	6
Litt fornøyd	1961	12,5
Svært fornøyd	11192	71,1
Mangler svar	586	3,6
N	15743	100

Tabell 22 Deskriptiv statistikk over Fornøydhets med Venner

Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med vennene dine?

	Antall	Prosent
Svært misfornøyd	657	4,2
Litt misfornøyd	517	3,3
Verken fornøyd eller misfornøyd	1000	6,4
Litt fornøyd	3433	21,9
Svært fornøyd	10089	64,3
Mangler svar	633	3,9
N	15696	100

Tabell 23 Deskriptiv statistikk over Fornøydhets med skole

Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med skolen du går på?

	Antall	Prosent
Svært misfornøyd	1217	7,7
Litt misfornøyd	1421	9
Verken fornøyd eller misfornøyd	2626	16,7

<i>Litt fornøyd</i>	5204	33,1
<i>Svært fornøyd</i>	5254	33,4
<i>Mangler svar</i>	607	3,7
<i>N</i>	15722	100

Tabell 24 Deskriptiv statistikk over Fornøydhet med lokalmiljø

Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med lokalmiljøet der du bor?

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
<i>Svært misfornøyd</i>	981	6,3
<i>Litt misfornøyd</i>	1336	8,5
<i>Verken fornøyd eller misfornøyd</i>	2843	18,1
<i>Litt fornøyd</i>	4695	30
<i>Svært fornøyd</i>	5821	37,1
<i>Mangler svar</i>	653	4
<i>N</i>	15676	100

Tabell 25 Deskriptiv statistikk over foreldrerelasjon – å dele personlige problemer

Tenk deg at du har et personlig problem. Du føler deg utafør og trist og trenger noen å snakke med.

Hvem ville du søkt hjelp hos? - Foreldre

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
<i>Helt sikkert</i>	7125	44.6
<i>Kanskje</i>	5882	36.8
<i>Ja</i>	2968	18.6
<i>Mangler svar</i>	354	2.2
<i>N</i>	15975	100

Tabell 26 Deskriptiv statistikk over foreldrerelasjon- krangling med foreldre

Jeg krangler ofte med foreldrene mine

	Antall	Prosent
Passer svært godt	951	5.9
Passer ganske godt	2725	17
Passer ganske dårlig	6686	41.7
Passer svært dårlig	5690	35.4
Mangler svar	277	1.7
N	16052	100

Tabell 27 Deskriptiv statistikk over nære sosiale relasjoner

Har du minst en venn du kan stole fullstendig på og betro deg til om alt mulig?

	Antall	Prosent
Ja, helt sikkert	10596	65,3
Ja, det tror jeg	4034	24,9
Det tror jeg ikke	1340	8,3
Har ingen jeg vil kalle venner nå for tida	252	1,6
Mangler svar	107	0,7
N	16222	100

Tabell 28 Deskriptiv statistikk over «å passe inn» blant medelevene på skolen

«Jeg føler at jeg passer inn blant medelever på skolen»

	Antall	Prosent
Helt enig	8371	51,9
Litt enig	5381	85,2
Litt uenig	1751	96
Helt uenig	638	96
Mangler svar	188	1,2
N	16141	100

Tabell 29 Deskriptiv statistikk over deltakelse i organisert fritidsaktivitet

Er du, eller har du vært, med i noen organisasjoner, klubber, lag eller foreninger etter at du fylte 10 år?

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
<i>Ingen ganger</i>	6875	43.4
<i>1-2 ganger</i>	1415	8.9
<i>3-4 ganger</i>	1488	9.4
<i>5 ganger eller oftere</i>	6076	38.3
<i>Mangler svar</i>	475	2.9
<i>N</i>	15854	100

Tabell 30 Deskriptiv statistikk over deltakelse i uorganisert fritidssamvær med venner

Hvor mange ganger har du den siste uken brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
<i>Ingen ganger</i>	7019	44,1
<i>1 gang</i>	4254	26,7
<i>2- 5 ganger</i>	4058	25,5
<i>6 ganger eller mer</i>	582	3,7
<i>Mangler svar</i>	416	2.5
<i>N</i>	15913	100

Tabell 31 Deskriptiv statistikk over deltakelse i hærværk

Hvor mange ganger har du med vilje ødelagt eller knust vindusruter, busseter, postkasser el.lignende?

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
<i>Ingen ganger</i>	14797	91,6
<i>1 gang</i>	812	5
<i>2-5 ganger</i>	405	2,5
<i>6 -10 ganger</i>	91	0,6
<i>11 ganger eller mer</i>	57	0,4
<i>Mangler svar</i>	167	1

N 16162 100

Tabell 32 Deskriptiv statistikk over deltakelse i spraying og tagging

Hvor mange ganger har du sprayet eller tagget ulovlig på vegger/bygninger, tog, buss el.lignende?

	Antall	Prosent
Ingen ganger	15565	96,3
1 gang	350	2,2
2-5 ganger	180	1,1
6 -10 ganger	25	0,2
11 ganger eller mer	36	0,2
Mangler svar	173	1,1
N	16156	100

Tabell 33 Deskriptiv statistikk over deltakelse i slåsskamp

Hvor mange ganger har du vært med i slåsskamp de siste 12 månedene?

	Antall	Prosent
Ingen ganger	12746	79
1 gang	1817	11,3
2-5 ganger	1187	7,4
6 -10 ganger	204	1,3
11 ganger eller mer	190	1,2
Mangler svar	185	1,1
N	16144	100

Tabell 34 Deskriptiv statistikk over å ha vært utsatt for voldstrusler

Har du de siste 12 månedene vært utsatt for trusler om vold?

	Antall	Prosent
Ingen ganger	14097	96,3
1 gang	1101	2,2

2-5 ganger	591	1,1
6 -10 ganger	269	0,2
Mangler svar	271	1,1
N	16058	100

Tabell 35 Deskriptiv statistikk over antall ungdommer i hver kommune

	Antall	Prosent
Horten	1071	6.6
Holmestrand	420	2.6
Tønsberg	1799	11
Larvik	1742	10.7
Sandefjord	2173	13.3
Svelvik	210	1.3
Sande	445	2.7
Hof	108	0.7
Re	491	3
Nøtterøy	847	5.2
Tjøme	115	0.7
Lardal	85	0.5
Porsgrunn	1415	8.7
Skien	2333	14.3
Notodden	493	3
Siljan	76	0.5
Bamble	597	3.7
Kragerø	418	2.6
Drangedal	138	0.8
Nome	352	2.2
Bø	294	1.8
Sauherad	127	0.8
Tinn	251	1.5
Hjartdal	69	0.4
Seljord	96	0.6
Kvitseid	52	0.3
Vinje	112	0.7
N	16329	100

Vedlegg 2: Regresjonsmodellens forutsetninger: Kolinearitet og residualer

Tabell 36 Forklaring av variabler i korrelasjonsanalyse (Tabell 37)

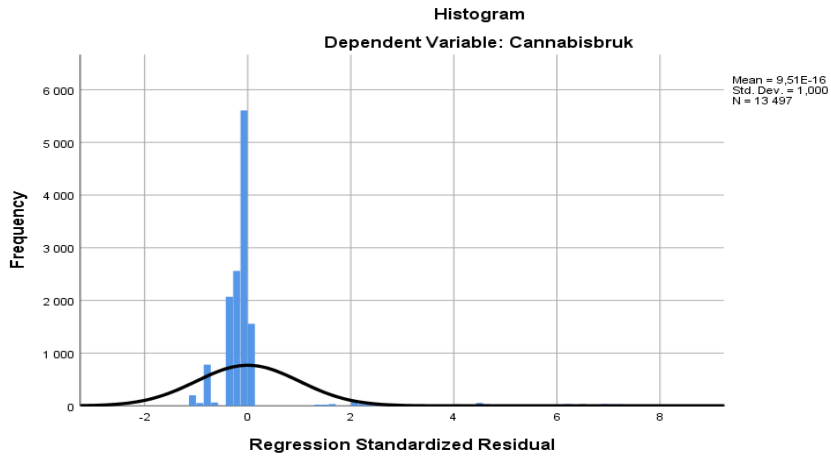
1	Problematferd
2	Livstilfredshet
3	Mellomstore kommuner
4	Små kommuner
5	Alder
6	Kjønn

Tabell 37 Korrelasjonsmatrise (Pearsons`r) av uavhengige variabler for den lineære regresjonsanalysen

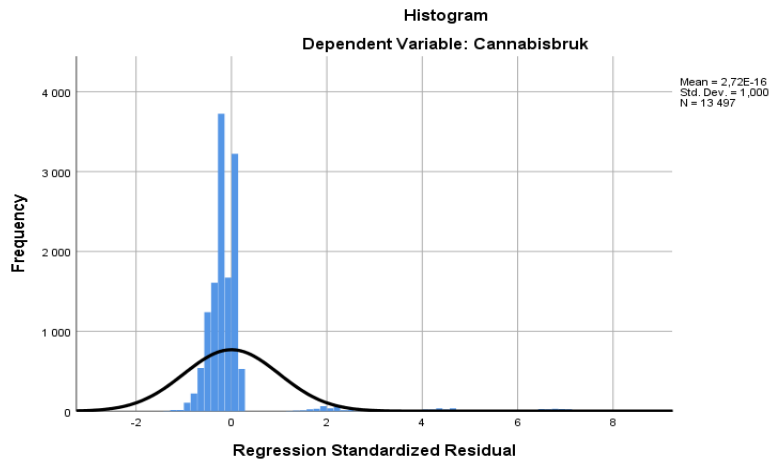
	1	2	3	4	5	6
1	1	-0,091**	-0,027**	0,016*	-0,006	-0,171**
2	-0,091**	1	-0,08	-0,032**	0,020*	-0,059**
3	-0,027**	-0,008	1	-0,163**	0,038**	0,008
4	0,016*	-0,032*	-0,163**	1	-0,117**	-0,009
5	-0,006	0,020*	0,038**	-0,117**	1	0,005
6	-0,171**	-0,059**	0,008	-0,009	0,005	1

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0.001$

Figur 5 Residualer for oppgavens lineære regresjon med dummyer

Figur 6 Residualer for alternativ lineær regresjon med additive indekser for sosial-,mestring og marginalisering

Dato: 12/16/2019

Saksbehandler: Sigurd Eid Jacobsen

AVTALE OM UTLIVERING AV DATA FRA UNGDATA TIL KOMMUNE/FYLKESKOMMUNE SOM HAR GJENNOMFØRT UNGDATAUNDERSØKELSE

**Mellom Universitet i Sørøst-Norge
og OsloMet v/NOVA (senere kalt NOVA)**

1. Grunnlag

Grunnlaget for avtalen er basert på en søknad 16.12.2019 fra Lisa Aaltvedt om å få bruke opplysninger fra Ungdata i forbindelse med gjennomføring av analyser av ungdoms bruk av cannabis i sin masteroppgave.

2. Vilkår

- a) Datasettet skal utelukkende brukes ut fra formålet som beskrevet i søknaden.
- b) Tillatelsen til å benytte data er gyldig fra kontrakts undertegnelse til 15.05.2020, med mulighet til forlengelse etter egen søknad om dette.
- c) Forsøk på bakveisidentifisering er ikke tillatt, og resultatene må ikke offentliggjøres på en slik måte at det medfører risiko for identifisering av enkeltpersoner.
- d) Regler knyttet til personvern og forskningsetiske råd skal følges.
- e) Virksomheten har ansvar for at ikke andre personer enn de som er nevnt i søknaden får tilgang til data. Opplysningene skal oppbevares på passordbeskyttet område eller sikres på tilsvarende måte.
- f) NOVA skal få oversendt publikasjoner basert på det utleverte materialet.
- g) I offentliggjøring av resultater basert på datamaterialet, skal det framgå at «Datamaterialet er basert på en ungdomsundersøkelse, gjennomført av NOVA i samarbeid med de regionale kompetansesentrene for rusfeltet (KoRus). Ungdata er finansiert over statsbudsjettet gjennom tilskudd fra Helsedirektoratet. NOVA er ikke ansvarlig for analyser eller fortolkninger av resultatene.»
- h) Ved muntlig formidling av forskningsfunn basert på det utleverte materialet skal det oppgis at datamaterialet er basert på en ungdomsundersøkelse gjennomført av NOVA og KoRus.
- i) NOVA er ikke ansvarlig for konklusjoner som trekkes av virksomheten i forbindelse med presentasjon av resultater.

3. Sletting / tilbakelevering

Når forskningsprosjektet er avsluttet, og senest ved sluttdatoen for denne kontrakten, forplikter virksomheten seg til å slette alle mottatte opplysninger, inklusive alle utskrifter og kopier av disse. Sletting skal bekreftes på det vedlagte skjemaet.

Postadresse
Pb. 4 St. Olavs plass, 0130 OSLO

Telefon
67 23 50 00

Velferdsforskningsinstituttet NOVA

Besøksadresse
Pilestredet 46

4. Autorisasjon

Følgende personer skal ha tilgang til opplysningene:

1 Lisa Aaltvedt, USN

2 Elisabeth Gulløy, USN

Dersom det er aktuelt å endre personer med tilgang til opplysningene, må dette søkes spesielt om i hvert enkelt tilfelle.

5. Brudd på avtalen

Ved brudd på vilkårene som er gitt i denne avtalen, kan tillatelsen til å benytte de utleverte opplysningene bli trukket tilbake.

6. Undertegning

Denne avtalen er utarbeidet i to eksemplarer hvorav partene beholder hvert sitt eksemplar.

Dato: 16.12.19

Sted: Skien

For virksomheten:

Underskrift: Lisa Aaltvedt

Representant for virksomheten

Dokumentet er elektronisk signert av OsloMet v/NOVA og har derfor ikke håndskreven signatur fra NOVA

